

MARTINA BLEČIĆ

*Ministarstvo kulture Republike Hrvatske  
Uprava za zaštitu kulturne baštine  
Konzervatorski odjel u Rijeci  
Užarska 12  
HR – 51 000 Rijeka  
e-mail: mb7@net.hr*

## GROBNIK U ŽELJEZNO DOBA

**UDK 903 "636/638" (36:497.5)  
Izvorni znanstveni rad**

*Grad Grobnik dobro je poznato željeznodobno nalazište. Najvećim dijelom taj se naziv odnosi na više puta istraživanu nekropolu Grobišće, iz koje potječu brojni nalazi materijalne kulture, a manje na samo naselje. Predmeti, uglavnom dijelova nošnje, ukazuju na različite kulturne utjecaje, razvijenu trgovačku mrežu, socijalnu strukturu društva ali i na preoznatljiv te osebu-  
jan autohtoni stil stvaralaštva. Prema razrađenoj sistematizaciji, njihovo tipološko-kronološko opredjeljenje svjedoči o kontinuitetu naseljavanja od posljednjih faza starijeg željeznog doba do početnog razdoblja principata, te srednjeg vijeka.*

### UVOD

U kontekstu željeznodobnih nalazišta na području riječke regije, pored Kastva, značajno mjesto pripada i gradu Grobniku. Naselje nije nikad sustavno istraživano ali je, usprkos tome, nekropola Grobišće, podno grada, višestruko arheološki tretirana, pa i u literaturi često navođena. Stoga će u ovom radu više pažnje biti posvećeno topografskom određenju naselja i nekropole, te njihovom smještaju u širem zemljopisnom i prirodnom okružju, koji su odredili prirodne i kulturološke uvjete razvoju življenja na tom području. Također, poznat je i određen repertoar nalaza materijalne kulture željeznodobne provenijencije, ali gotovo uvijek strogo selektiran, prema stilskim i kronološkim odrednicama te bez konkretnog arheološkog konteksta. Zbog toga analize materijalne ostavštine odnose se na cjelokupno tipološko, statističko i kronološko atribuiranje u odnosu na poznatu, sigurno datiranu građu, jer je ponajčešće arheološki kontekst nalaženja slučajna ili pripada istraživanjima starijeg datuma vrlo oskudne dokumentacije.

Međutim, nalazi materijalne kulture upućuju i na stoljetni kontinuitet pokopavanja i naseljavanja na Grobniku, sve do antičkog doba kao i do razdoblja srednjeg vijeka, a ta će građa biti samo pregledno prikazana, budući da izlazi iz okvira ovog istraživanja.

## PRIRODNA OBILJEŽJA GROBINŠTINE

Grad je Grobnik poznato utvrđeno naselje sa starim feudalnim Kaštelom unutar gradskih zidina, pa se i uobičajen naziv »grad« zapravo odnosi na taj srednjovjekovni kaštel. Naselje se nalazi na vrhu povišenja na koti 462 m n/v., između lijeve obale Rječine i prostranog Grobničkog polja, katastarske općine: Grobnik 403920 (Sl. 1, 4). Smjestilo se ispod planinskog moćnog masiva Obruč, od Jelenja na sjeverozapadu do Kamenjaka na jugoistoku, 6 km zračne linije sjeveroistočno od Rijeke (Sl. 2).



Slika 1. Zračni snimak Grada Grobnika. 1. Kaštel i kapelica sv. Jelene-akropola, 2. Crkva sv. Filipa i Jakova, škola-donji grad, 3. Podgrađe, 4. Grobišće-nekropola.

U geoprometnoj povezanosti Grobnika, s jedne strane, važni su planinski prijevoji Jelenja i Gorskog kotara koji su na najužem dijelu dinarske planinske barijere, tzv. Delnička vrata, omogućili povezanost s predalpskim prostorima i srednjodunavskim prostorom na sjeveru, s Panonijom na sjeveroistoku, te sa središnjim ličkim i zapadnobalkanskim prostorima na jugoistoku (STRAŽIČIĆ 1996: 38; CETINIĆ 1989; 1996). S druge strane, riječne komunikacije Reke i Pivke, odnosno crkničke kotline i postojnskih vrata, preko prostora Kastavštine, pružali su najlakši i najbrži prolaz u jugoistočnopredalpski prostor Slovenije (BLEČIĆ 2003: 17–20), koji se preko njega povezivao dalje sa srednjoeuropskim kopnom. Promatrajući pak prometnu povezanost prema istoku i jugoistoku, duž Draške kotline i vinodolske zavale, područje Grobinštine bilo je izravno povezano s prolazima prema sjevernoj Dalmaciji, a uz pomoć uvala i luka u Martinščici i na Rječini najlakše se mogao odvijati prekomorski promet putem Jadranskog i Sredozemnog mora (Sl. 2) (BLEČIĆ 2003: 20).



Slika 2. Topografski položaj Grobnika u odnosu na raspored ostalih gradinskih naselja na području riječke regije

Osnovne naznake današnjeg reljefa Grobinštine započinju izdizanjem i izvijanjem dijelova geomorfološke strukture krajobraza šireg područja sjevernog Kvarnera potkraj mlađeg tercijara. Kako izdizanje nije posvuda bilo ujednačeno, ostaci mladotercijarne zaravnjene kopnene površine nalaze se na raznim visinama. Njezini najviše izdignuti, pa prema tome i erozijski najviše razoreni dijelovi, nalaze se na višim planinskim vrhovima. Upravo kod dinarskog područja glavne tektonske linije, duž kojih se zbivaju pokreti, imaju smjer sjeverozapad, pa se i razvoj riječne mreže, odnosno erozivno udubljanje, prilagođavao tektonskim linijama (ROGIĆ 1982: 20–22; ČAVAL 1983: 14–16; Č. BENAC 2001: 5–7). Međutim, prirodni pejzaž kakav je danas poznat postupno se definira i oblikuje tijekom hocenskih promjena, kada je more potopilo krški reljef dna Riječkog zaljeva, a viša krška kamenita područja ostala su nepokrivena i stoga većinu dijela obale i okolnog zaleđa izgrađuju razmjerno čvrste karbonatne stijene. Tada se formiraju osnovne odlike hidrografske mreže i današnji reljef, obilježen geomorfološkim složenim procesima različitog oblikovanja padina i krških korozijskih procesa, nastanka holocenskih terasa, plavina i prostranih naplavnih ravnica (ROGIĆ 1982: 22). Na tim je prostorima djelovala, dakle, izrazita erozija kojoj je pogodovala manja otpornost flišnih naslaga i karbonatskih čvrstih stijena. Glavne su erozijske doline vezane za vapnenice, pa su vjerojatno i tektonski predisponirane. Na takvoj vapnenačkoj podlozi strukturirale su se krške zaravni s blagim pregibima na padinama (SALOPEK 1957, knj. 62; Č. BENAC 1988: 24). Pružanje slojeva je stoga dinarsko, a nagle promjene u nagibu slojeva, što se uočavaju na više mjesta, upućuju na intenzivnu i mlađu tektoniku. Sa istočne strane pružaju se kontinuirane flišne zone, i to u dolini Drage i u produžetku doline Rječine, a srednji i gornji tok Rječine usječen je u paleogenu flišnu podlogu, upravo na području Grobinštine, gdje tako doline imaju izgled uskih sutjeski s verti-

kalnim stranama. Opisane flišne podloge uvjetovale su da se održe i ta dva jedina, površinski trajnija vodotoka, Draški potok i Rječina, a time su i obilježja dobrim dijelom određena aluvijalnim nanosima materijala iz tih rijeka. K tome, erozijske doline Rječine formiraju i reljefno odvojene cjeline Grobničkog polja koje su po veličini i po geomorfološkim karakteristikama različite (ČAVAL 1983: 21–22; Č. BENAC 1988: 24; STRAŽIČIĆ 1996: 42). Zapadna je strana Polja plodnija obradivim tлом, a time i naseljenija, dok je istočna strana strmovitija i surovija. Takvi su geološkomorfološki reljefni uvjeti bili presudni za formiranje naselja i agrarnu valorizaciju prostora osobito značajnu u razdoblju prapovijesti (ČAVAL 1983: 14–16; Č. BENAC 1988: 24). Stoga je naselje Grobnik razvijeno upravo na blažoj i dostupnijoj južnoj strani zapadnog dijela Grobničkog polja. Položaj na takvoj topografskoj točki omogućio je izravan i olakšan nadzor nad gotovo cijelim Grobničkim poljem, ali i prema južnim stranama i okolnim uzvišenjima sve do Gradišća na Velom vrhu iznad Pulca i Sv. Katarine iznad Rijeke te do Draške kotline, gdje dominiraju gradine Solin i Sv. križ (CETINIĆ 1996; BLEČIĆ 2003: 19). Vizualna komunikacija bila je nesmetana i prema sjeverozapadu do Kastva, pa se i za Grobnik s pravom može reći da ima istaknut geostrateški položaj između četrnaestog i petnaestog meridijana, na najjužnijem prirodnom prolazu između istoka i zapada Europe.

Doticaj različitih zemljopisnih odlika Europe na tom dijelu primorske regije mnogo utječe na osobine vremena. Prema općoj cirkulaciji atmosfere u Europi, ona se nalazi na vrlo dominantnom mjestu, gdje su klimatske promjene zbog toga raznolike, česte i znatne (GAJIĆ-ČAPKA, ZANINOVIĆ, LONČAR 1998: 159–161). To je razmeđe između hladnih polarnih i toplih tropskih zračnih masa koje se neprestano izmjenjuju. U zimskim razdobljima strujanje hladnog zraka iz kontinentalnog prostora vrlo je visokog pritiska i ima veliko značenje za meteorološko vrijeme, jednako kao i ljeti kada je situacija suprotna zbog jačeg zagrijavanja kopna. (ROGIĆ 1982: 27–28; ČAVAL 1983: 16; GAJIĆ-ČAPKA, ZANINOVIĆ, LONČAR 1998: 160–161). Značenje reljefa bitno je i za kretanje zračnih struja, jer se one mijenjaju prilikom njihova izdizanja i spuštanja preko planina što svakako utječe i na razvoj klimatskih karakteristika vremena (ROGIĆ 1982: 28–30). Prema tome, prirodna je reljefna granica između primorske i planinske klime upravo na području Grobinštine i na Gornjem Jelenju, točnije primorska je klima suha uglavnom s burom kao dominantnom zračnom strujom, a planinska je klima maglovita s više oborina (ČAVAL 1983: 16, 18–19). Količine padalina neravnomjerno su raspoređene najvećim dijelom u hladnoj polovini godine, a pojava snijega je rijetka te također povezana s jačim kontinentalnim prodorima hladnog zraka sa sjevera. No, kako je uglavnom riječ o vapnenačkom tlu, najveći dio oborinske vode nestaje u podzemlju (ROGIĆ 1982: 29–31; ČAVAL 1983: 17–18; Č. BENAC 2001: 5–7). Ljetne slabe i rijetke kiše zbog toga imaju neznatno djelovanje, a oskudica vlage u tlu i u zraku najizrazitije su obilježje klime toga, ali i gotovo cijelog jadransko-sredozemnog kruga. Klimatski pokazatelji, npr. klimatski elementi i faktori određuju osnovna obilježja klime, a povezani su s temeljnim odnosima klima – vegetacija – tlo. Stoga, u osnovne tipove zemljišta, koji nastaju na staroj pleistocenskoj podlozi, spadaju najrašireniji tipovi crvenice i smeđega tla, tj. tla s oskudnim količinama organogenih materija (humusa) u slabije razvijenom gornjem sloju (Č. BENAC 1988). Crvenica, teško glinovito zemljište, neokarbonantni ostatak vapnenačke podloge koja zbog prevladavajuće koncentracije željeznih oksida i aluminija ima tako karakterističnu boju, a prekrivač je gotovo svih padina i kotlina (ČAVAL 1983: 23–24). Sukladno tome i vegetacijski je pokrov sredozemnog klimatskog areala obilježen prilagodnom na suhoću ljetne polovine godine. Zbog grobničkog karaktera prijelazne zone razvila se submediteranska vegetacija koju ponajviše obilježava listopadna šuma hrasta medunca, bijeloga i crnoga graba te jasena, s nizom otpornijih zimzelenih sredozemnih biljaka (STRAŽIČIĆ 1996: 42). U granično-prijelaznom pojasu šire Grobinštine, prema alpsko-dinarskom planinskom prostoru, javljaju se i karakteristične više prijelazne zone osebujne bukove šumske zajednice, ponegdje izmiješane s jelom i smrekom (ČAVAL 1983: 25; ROGIĆ 1982: 30–33; STRAŽIČIĆ 1996: 42, BLEČIĆ 2003: 29–30). No, osim prirodne vegetacije značajno je i kultivirano bilje, najčešće zastupljeno

onom vrstom povrća koje je podnosilo nedostatak vode, a u prošlosti to se osobito odnosilo na uspješno uzgajane žitarica, npr. ječma, pšenice ili zobi. Jednako tako, podložno su uspijevali, i uspijevali, različite vrste voćaka i oraha. Prema istaknutim uvjetima, i životinjske su vrste zastupljene raznim tipovima visoke i niske divljači, primjerice vuk, srna, jelen, divlja svinja ili zec, lisica, kuna, jazavac, te posebno puh, a svakako treba još navesti smeđeg medvjeda i risa, koji su danas gotovo istrijebljeni. Životinje kulturnog tipa, važne za egzistenciju populacija na tim prostorima zastupljene su uobičajenim tipovima, npr. ovca, koza, konj, govedo i svinja (MARCHESETTI 1903: 138; MARJANOVIĆ 1981: 34; ČAVAL 1983: 28; BLEČIĆ 2002: 69; 2003: 31–32). Dakako, značajne su i razne vrste ptica, kao prepelica, fazan ili tetrijeb, ali i razne vrste riječnih i morskih riba. Većina se spomenutih vrsta danas također susreće na tim područjima a u prapovijesno su vrijeme činile osnovne tipove proteinske i kalorične prehrane.

### STANJE ISTRAŽENOSTI NASELJA I NEKROPOLE NA GROBNIKU

Posljedica opisanih prirodnih obilježja svakako je formiranje naselja i današnjega grada na najpristupačnijem uzvišenju Grobničkog polja. Stari grad i župna crkva smjestili su se na sjeverozapadnoj strani uzvišenja, pa su se kuće naredale po strmim padinama u horizontalnim linijama tako da grad ima oblik i raspored tipičnoga primorskoga gradića (LASZOWSKI 1923: 67–68; MICULINIĆ 1988: 119; JURETIĆ 1988). Kao takvo, naselje se prvi put spominje tek u *Vinodolskom zakonu* iz 1288. godine pa i toponomastička tumačenja naziva *Grob-nik* nisu posve razjasnila izvorno značenje i podrijetlo te specifične riječi. Naime, u različitim se izvornim dokumentima, od 15. stoljeća pa nadalje navodi u mnoštvu srodnih oblika koji su često doveli do zabuda i pogrešnih rješenja etimološkog podrijetla naziva grada. Ipak, svi su oblici uvijek imali korjensku riječ *grob-*, čije je podrijetlo, nažalost, i dalje nejasno (SILIĆ, LUKEŽIĆ 1988: 13–17). Prema praslavenskom korijenu mogao bi biti povezan s krčenjem, čišćenjem, tj. poljoprivrednim djelatnostima (SKOK 1971: 601), ili sa suvošću, grubošću, točnije hrpom kamenja (SILIĆ, LUKEŽIĆ 1988: 17), što se sve može smatrati primjenjivim na Grobnik. Međutim, vrlo se rado naziv naselja objašnjavao izravno iz korijenske riječi *grob-*, jer su slavenski došljaci na cijelom Polju naišli na grobove, a ne na aktivan živalj. Time se pokušavao pojasniti i tzv. diskontinuitet od antičkog doba kao i nepostojanje rimskog izvornog nazivlja (MARGETIĆ 1990: 42; LUKEŽIĆ 1988: 79). Već u 17. stoljeću zabilježen



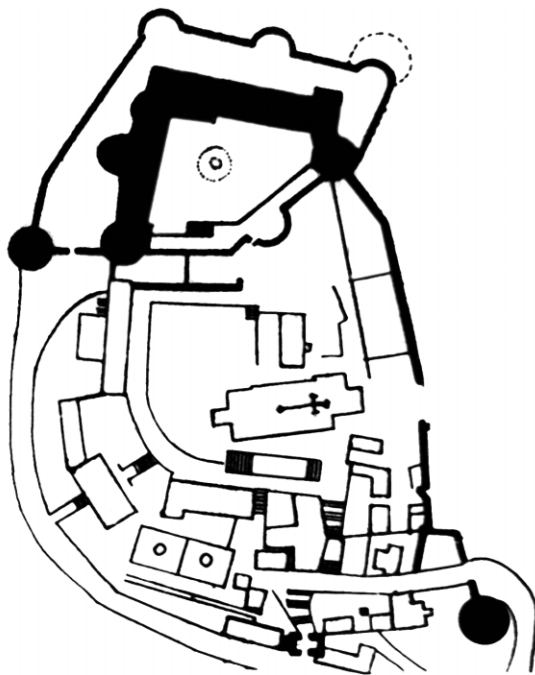
Slika 3. Sistem CAI na području Grobinštine (prema Matejčić 1971.)

je grad Grobnik kao jedan od prepoznatljivih naselja s izrazitom kulturnom baštinom još od rimskih vremena na području šire riječke regije i to u kapitalnom djelu J. W. Valvasora koji se ipak ne dotiče etimološkog pojašnjavanja imena grada Grobnika (VALVASOR 1689, 3/51: 119). Zanimljivi su i drugi pokušaji povezivanja toponima sa samim oblikom Grobničkog polja, koje je neke podsjetilo na oblik groba (VITEZOVIĆ 1702), ali jednako tako i povezanost s legendarnom bitkom protiv Tataka, nakon koje su po Polju ostali samo grobovi (DEMETAR 1836). Treba svakako naglasiti kako se Grobnik grad kod starijih autora, ali i u pučkoj tradiciji, nazivao još Jelen-grad i Jelen-polje (RAČKI 1948: 17; HIRC 1993: 70). To i nije nelogično, unatoč pristranim povezivanjima s faunističkim značenjem te riječi, ako je poznato kako se u donjim dijelovima jugozapadne gradske kule nalazila kapelica sv. Jelene od koje su se sačuvali polukružni gotički portal i bačvasti svod (MICULINIĆ 1988: 130) (Sl. 1, 4). Zapravo to nije nelogično i samom analogijom koja je zabilježena kod obližnjeg Kastva, također sa crkvom sv. Jelene Križarice (MATEJČIĆ 1981: 65; BLEČIĆ 2002: 73). Naime, u 4. je stoljeću Grobnik imao istaknutu funkciju unutar *Claustrea Alpium Iuliarum* (Sl. 3), jer je dio tog obrambenog sistema tekao upravo Grobničkim poljem sve do Prezida, o čemu je izvjestio već i J. W. Valvasor (1689: 119; MATEJČIĆ 1971: 57–61). U tom je kontekstu Sveta Jelena značajna utoliko jer se povezuje s počecima pokrštanja te stvaranja i širenja institucije crkve (MATEJČIĆ 1981: 65; LUKEŽIĆ 1988: 80). Prema istim se pokazateljima i crkva na Kastvu i kapela na Grobniku mogu povezati s ranim središtima njezina kulta u kasnoantičko vrijeme, a te činjenice svakako ne potkrijepljuju teorije o diskontinuitetu naseljavanja na Grobniku od antičkog doba.

O samom se naselju, međutim, može još manje reći jer ono uopće nije istraživano niti promatrano u protourbanističkom kontekstu, kao ni u pogledu urbanističkog podrijetla njegova nastanka. No, svakako su obilje zdrave vode Rječine, plodna zapadna zaravan polja, vizualni pregled i jednostavna komunikacija unutrašnjost – obala, neizbježno rezultirali nastankom i razvojem naselja na Grobniku. Bilo kako bilo, i ovdje se nametnula konfiguracija uzvišenja koja je određivala smjernice nastanka i razvoja naselja jednako kao i budućeg utvrđenoga grada. Može se stoga pretpostaviti kako je na položaju Kaštela i kapelice sv. Jelene zasigurno trebao biti gornji grad ili akropolsko naselje, dobro zaštićeno prirodnom strmom padinom i lako branjeno u slučaju opasnosti, osobito s istočne i južne strane, slično naselju na Kastvu ili drugim gradinama riječke regije (Sl. 1, 4) (BLEČIĆ 2003).

Dijelovi starije arhitekture, ni obrambene ni stambene, nisu se nikako mogli očuvati pod gradnjom moćnog feudalnog Kaštela koji je čak negirao i samu kapelicu sv. Jelene, kako je prije navedeno, jer je i u slučaju Grobnika izohipsa uzvišenja dopuštala gradnju samo na relativno uskom podiju uzvišenja. Donji je grad, prema topografskim odrednicama, vjerojatno bio smješten nešto niže, na prostranijem podiju, gdje se danas nalazi župna crkva sv. Filipa i Jakova te škola (BLEČIĆ 2003). S južne je strane vodila i cesta do grada, a Podgrađe se moglo nalaziti na jugozapadnoj strani koja je blaža, osunčanija i izravno povezana s obradivim poljem. I sada se za taj predio kaže Podgrad, a kao takav spominje se i u pisanim izvorima iz 18. stoljeća (SILIĆ, LUKEŽIĆ 1988: 14) (Sl. 1, 4, 5). Ipak, zbog učestale i sve intenzivnije urbanizacije cijelog prostora Grobnika, o tim će pretpostavkama više moći kazati jedino rezultati budućih sustavnih i interdisciplinarnih istraživanja, od kojih su već neka i započeta, zaštitnim istraživačkim radovima na obnovi Kaštela koje provodi Konzervatorski odjel iz Rijeke (GIACONI 2003).

Kako je prirodan najlakši, a time i najstariji, južni prilaz gradu potvrđuje nekropola Grobišće koja se nalazi malo podno ceste upravo na toj južnoj strani nedaleko od Podgrada (Sl. 1, 5–7). Na toj nekropoli zabilježeno je pokopavanje od željeznog i antičkog doba pa sve do srednjovjekovnog razdoblja, i to u više kampanja arheoloških istraživanja i pregledom terena. Kako sam naziv govori, Grobišće, *grobište*, *groblje*, toponim je usko povezan s dugotrajnim i u tradiciji dobro poznatim pokopavanjem pokojnika na tome mjestu (SKOK 1971.). Potvrde tome nalaze se i u svim starijim do-



Slika 4. Nacrt Grobnika iz 1854. godine M. Sabljara (prema Laszowski 1923.)

kumentima kao i u izvještajima i člancima starijih istraživača. Iz 19. stoljeća znani su detaljniji podaci koji se odnose na arheološka nalazišta ili nalaze materijalne kulture sigurno smještene u prapovijesno doba. Tako je dvadesetih godina 19. stoljeća (1829.) tiskano izvješće, koje predložuje Emilij Laszowski, koje prvi put spominje arheološke nalaze s nalazišta Grobišće, gdje su nađeni rimski ali i još stariji predmeti (LASZOWSKI 1923: 74). Potom Ivan Kukuljević-Sakcinski, 1863. godine, bilježi dva lokaliteta s takvim toponimom, kao i brojne nalaze materijalne kulture s područja grada Grobnika (KUKULJEVIĆ – SAKCINSKI 1863: 47). Ubrzo i Vatroslav Jagić, 1866. godine, upozorava na značaj nalaza s Grobničkog polja, te osobito ističe predmete koji potječu iz »kosturnih grobova« (LUKEŽIĆ 1988: 81). Ipak, prva konkretnija istraživanja proveo je Mijat Sabljar (1850.–1860.), ali materijal sakupljen tim istraživanjima nažalost nije poznat. Manja sondažna istraživanja, na istome položaju, poduzeo je i Šime Ljubić, 1873. godine, koji je dokumentirao skeletno sahranjivanje iz prapovijesnog i rimskog razdoblja, te popisao i iscrtao najveći broj predmeta materijalne kulture. Zaključio je kako predmeti pokazuju različitu kulturnu provenijenciju, kako oni sakupljeni prilikom istraživanja tako i oni zabilježeni zaslugom mjesnog stanovništva (LJUBIĆ 1882: 4–5; 1889: 152–155). Nalazi se čuvaju, kao i oskudni podaci koje je pri tom zabilježio, u Arheološkom muzeju u Zagrebu, a objavio ih je u publikaciji *Popis arheološkog odjela Narodnog muzeja u Zagrebu* (1889: 152–155).

Mnoštvo predmeta koje je kasnije dospjelo u Arheološki muzej u Zagrebu prikupili su njegovi povjerenici župnik M. Juretić i načelnik A. Durbešić, koji su provodili stalni pregled i nadzor nad potencijalnim nalazištima. Nekako istodobno, u tom se razdoblju (1891. godine) na tržištu pojavljuje putopisno djelo Dragutina Hirca koji je za Grobnik i Grobničko polje zabilježio zanimljive toponime s nazivom »grobišta« uz koja povezuje i sam naziv za Grobnik. Jednako tako spomenuo je i svakojake nalaze *materijalne kulture »iz različitih razdoblja čovjekove prošlosti«*, odnosno smatrao je kako su ta mjesta naseljena od davnina (HIRC 1993: 71). Na nalaze materijalne kulture s Grobnika,



Slika 5. Geodetsko-katastarska snimka Grobnika s označenim položajem nekropole. Uprava za katastar i geodetske poslove Rijeka 1981. (M 1: 5000)

ovaj put s točnim opisom, ispravnom terminologijom, u nazivlju građe, i užom datacijom osvrnuo se Vaclav Radimsky. On se pobliže upustio u analizu sakupljene građe prilikom objave nekropole u Jezerinama na donjem Pounju. Predmete je datirao u mlađe halštatsko i latensko razdoblje, tj. od 5. do 1. stoljeća pr. Kr., i povezao ih s japodskom kulturom. Mlađe grobove datirao je u rimsko razdoblje ranog principata. Inventar se sastojao od karakterističnih fibula tipa Certosa i fibula srednjolatske sheme, privjesaka, posuda, šalica, jantara, itd. (RADIMSKÝ 1893: 618). Sav dostupan materijal omogućio mu je saznanje kako je Grobnik sigurno bio naseljen već za mlađeg halštatskog razdoblja, a ne tek od rimskog doba kako se to uobičajeno smatralo.

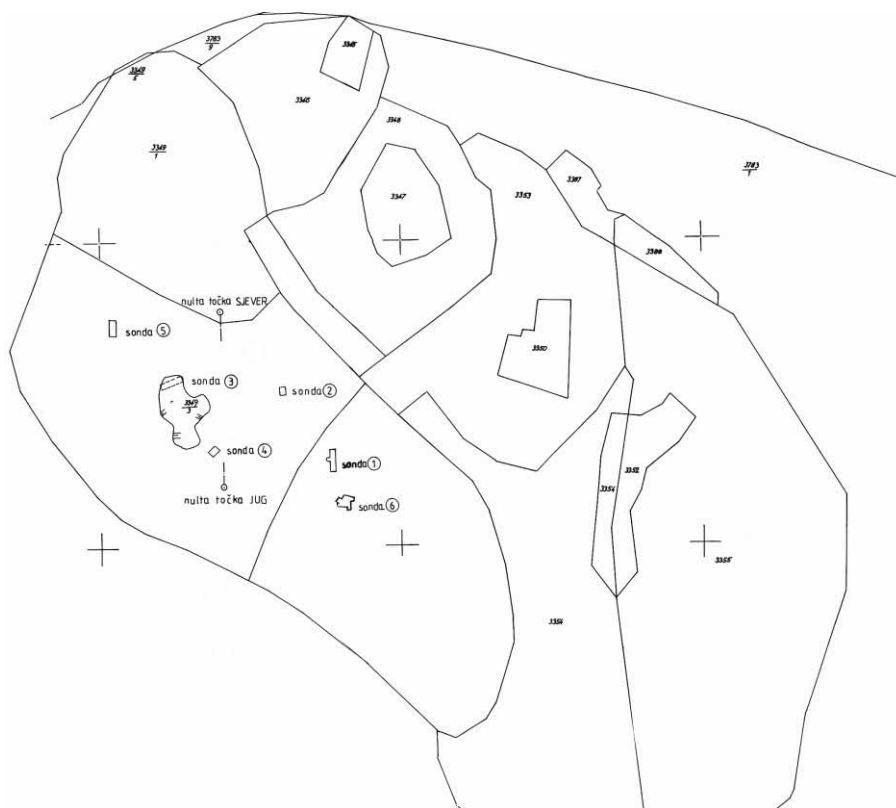
S početkom 20. stoljeća, tršćanski arheolog Carlo Marchesetti objavio je sintetsku studiju o kastelijerima u Julijskoj Krajini, gdje je pored Kastva u zaleđu riječke regije spomenuo i Grobnik, no ipak bez detaljnijih i opsežnijih razmatranja (MARCHESETTI 1903: 103; karta gradinskih naselja). Jednako tako, sumarno, i riječki istraživač-amater, Guido Depoli, objavio je u *Studi. Saggi. Apuntti* tri rada u svezi s prapovijesnim gradinama. U radu objavljenom 1928. godine raspravljao je posredno i o gradinama u okolnom gravitirajućem prostoru za koje tvrdi da su nedvojbeno bila gra-



dinska naselja, a to se dakako odnosi na naselja na Kastvu i Grobniku (DEPOLI 1928: 159, 253). Znakovito je kako nekropolu Grobišće ni jedan ni drugi autor nisu navodili.

Usljedile su objave brojnih radova koje je potpisivala Radmila Matejčić, tadašnji kustos Pomorskog i povijesnog muzeja u Rijeci, a u kojima se navode razne gradine, do tada njihov najveći broj, s različitim funkcijama, namjenama i interpretacijama, kroz različita prapovijesna i povijesna razdoblja. R. Matejčić bavila se i pitanjem nekropola, ali se u svim svojim radovima Grobnikom pozabavila samo na posredan način, najviše pažnje posvećujući mu upravo kroz sistem Alpske klauzure (Sl. 3) (MATEJČIĆ 1971; 1974; 1981; 1982; 1983; 1988). Aktivan rad R. Matejčić nastavila je Željka Cetinić, također kustos u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja Rijeka, modernim terenskim istraživanjem nekropole Grobišće, 1987. i 1990. godine (Sl. 6, 7) (CETINIĆ 1989; 1996). Prema nalazima materijalne kulture tretiranje nekropole datirano je dijelom u prapovijesno razdoblje posljednje liburnske faze, a dijelom u povijesno razdoblje prvih godina rimskog vladanja. Rezultati istraživanja potvrdili su već od prije poznate pretpostavke Š. Ljubića, a dijelom i V. Radimskoga.

Sva prikupljena materijalna ostavština pohranjena je u Arheološkom muzeju u Zagrebu i u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci, a već je više puta bila predmetom različitih znanstvenih objava domaćih (BATOVIĆ 1958; 1965; 1976; 1980; 1981; 1982; 1982a;



Slika 6. Tlocrtna situacija nekropole Grobišće i istraživanih dijelova tijekom 1987. i 1990. godine, prema Ž. Cetinić (Arhiv arheološkog odjela Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, Rijeka 1991.)

1983; 1987; GLOGOVIĆ 1989; 2000; 2002; MAJNARIĆ – PANDŽIĆ 1998; OLUJIĆ 1999; 2002; 2002A) i stranih autora (LO SCHIAVO 1970; TODD, EICHEL, BECK, MACCHIARULO 1976; TERŽAN 1977; GUŠTIN 1987; 1987A; PALAVESTRA 1993; SAKARA – SUČEVIĆ 2003, LA NECROPOLI DI SAN SERVOLO 2002). Manji dio građe nalazi se i u privatnim zbirkama, sakupljen uglavnom pregledom terena i najviše upravo na Grobišću, od kojih treba istaknuti zbirku dr. Marijana Bolfa, koji je i ustupio dio građe za ovu objavu.

Metodološki suvremena i sustavna arheološka istraživanja na Grobišću provedena su, dakle, tek 1987. i 1990. godine (CETINIĆ 1989: 94; 1996: 188–204). Istraživanjima provedenim 1987. godine zabilježeno je podosta dislociranih ukopa kao i razasutih predmeta materijalne kulture (Sl. 7). Međutim, 1990. godine dokumentirana su četiri intaktna groba koja je bilo moguće konkretnije interpretirati (CETINIĆ 1996: 194–195).

U obje kampanje istraženo je 6 sondi orijentacije sjever-jug različitog smještaja na zaravni, s time da je njihov veći broj bio koncentriran u južnom dijelu pružanja Grobišća, i s time da nisu uočeni tragovi starijih istraživanja (Sl. 6). Ukupna površina istraženog dijela iznosila je 80 m<sup>2</sup>, sonde su zasebno varirale između 8 m<sup>2</sup> i 20 m<sup>2</sup> uglavnom pravokutnog tlocrta, a nepravilnog tlocrta bila je samo sonda 6 (CETINIĆ 2000: K. 1)<sup>1</sup>. Od toga su sonda 1 i 4 bile arheološki negativne, dok su preostale četiri dale željene rezultate (CETINIĆ 1987). Grobovi željeznodobnog inventara nalazili su se u središnjem dijelu, u sondi 3 (Sl. 6) istraživanoj tijekom rujna i listopada 1987. godine (CETINIĆ 1987; 1989: 94; 1996: 194–196). Na tom je mjestu tijekom niza godina mjesno stanovništvo eksploatiralo fini pijesak, mel, pa su zbog toga grobovi poremećeni, ali ne i potpuno uništeni niti pljačkani. Grobovi nisu uništeni ni naknadnim ukopavanjem pokojnika s ranorimskim inventarom, jer su oni bili raspoređeni uokolo, poštujući način i princip pokopavanja na tome položaju. Tako je uspostavljena izvanredna horizontalna stratigrafija, koja je točno pokazala kako su grobovi s novim kulturološkim obilježjima pratili starije. Naime, prema horizontalnoj stratigrafiji, a kako će se vidjeti i prema antropološkim razmatranjima i načinu pogrebnog rituala polaganja priloga u grob, nije se zbio nagli prekid ili promjena u etničkoj strukturi stanovništva Grobnika. To je ostala ista ona željeznodobna zajednica stanovništva koja je postupno prešla u novi kulturološko-socijalni proces držeći pritom do starih tradicija. Grobovi su u pravilu, s neznatnim odstupanjima, bili na relativnoj dubini od 0,70–0,80 m zakopani u čistom pijesku, pa se stoga osteološki materijal dobro konzervirao. Pored inventara grobova, podosta se nalaza materijalne kulture prikupilo i izvan grobnih cjelina, poput fibula kasnolatenske sheme, jantarnih i staklenih perli ili dugmeta (T. 1–9, Sl. 12–20), rasutih od prvog površinskog sloja do krajnje sterilnoga. Stratigrafski su zabilježena 4 sloja, i to: **1. sloj** – sloj humusa s površinskim nalazima debljine 0,10 do 0,15 m, **2. sloj** – sloj zemlje crvenice, obradive površine, debljine oko 0,40 do 0,50 m, **3. sloj** – sloj finog pijeska debljine 0,60 do 0,70 m, u kojem je zabilježena najveća koncentracija intaktnih i poremećenih grobova, te **4. sloj** – sloj pravilno postavljenog kamenja i sterilne zemlje, na dubini od 1,30 do 1,40 m, a na pojedinim se dijelovima nalazila i živa stijena.

Analogno Velom Mišincu podno Kastva, grobna se arhitektura također sačuvala u obliku lučno postavljenih neobrađenih komada kamena oko glave pokojnika. No, kod pojedinih je grobova zamijećen i gornji sloj pokrivanja pokojnika, također neobrađenim komadima većeg i sitnijeg kamena najčešće iznad glave pokojnika, (Sl. 8) što, međutim, nije poznato kod nekropole Veli Mišinnac (BLEČIĆ 2002: 77–85). Pokojnici su stoga bili u ispruženom položaju, ruku položenih pored tijela ili s jednom rukom u krilu, orijentacije u pravilu sjever – jug (CETINIĆ 1987; 1996: 195–196; BLEČIĆ 2003: 161–167).

<sup>1</sup> Zemljišta se nalaze u vlasništvu Drage Matešića, Stanka Maljca i Dragutina Čavala, katastarske čestice 3349/4–1033 i 3349/3.



Slika 7. Istraživanje nekropole tijekom 1987. godine (Fotoarhiv arheološkog odjela Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, Rijeka 1987.)

**Grob 1** nalazio se u južnom dijelu sonde 3 i istraživan je od 24. do 26. rujna 1987. godine (T. 1: grob 1, Sl. 8). Relativna dubina ukopa zabilježena je na 0,72 m dok je koncentracija nalaza dokumentirana na 0,73 do 0,75 m. Pokojnik je bio položen izravno na pijesak u ispruženom položaju na leđima i s desnom rukom položenom u krilu, orijentacije sjever – jug (CETINIĆ 1987; 1996: 195). Grobna arhitektura lučno postavljenih triju komada kamena oko glave zabilježena je na 0,15 m udaljenosti, dok je glava bila prekrivena dvjema manjim grupama neobrađenog i neorganiziranog kamenja. Dužina groba iznosila je 1,85 m i širina 0,50 m, a dužina kostura 1,20 m te širina 0,30 m u predjelu bedrenih kostiju. Grobni inventar činile su: brončana karika s alikom od brončane presavijene žice, igla sa četiri navoja fibule tipa Certosa, fibula tipa Certosa, pršljen od pješčenjaka, ulomak brončanog prstena i keramička posuda-kantharos (T. 1, Sl. 8, 13, 15)(CETINIĆ 1987; 1989: 94, sl. 2; 1996: 195, sl. 9–10). Antropološka analiza potvrdila je pretpostavku o ukopu osobe ženskog spola, a određena je i njezina starosna dob između 20 i 25 godina u nastupu smrti (ŠLAUS 2002, 4–5).

Drugi grob, **Grob 2**, koji je sadržavao željeznodobni inventar bio je smješten u sjevernom dijelu sonde 3 (T. 1: grob 2, Sl. 17). Istraživan je tijekom 29. i 30. rujna 1987. godine. Pokojnik je također bio izravno položen na pijesak, orijentacije sjever – jug, na relativnoj dubini od 0,80 m. Osteološki materijal bio je izrazito loše uščuvan, pa se ostale karakteristike nisu mogle odrediti (CETINIĆ 1987; 1996: 195, sl. 11), kao ni elementi bilo kakve konstrukcije grobne arhitekture. Jedino je veća hrpa neobrađenog kamenja bila na položaju gdje se očekivala lubanja. Zabilježena dužina groba iznosila je oko 1,40 m, a širina 0,45 m. Prema rasporedu osteološkog materijala grob je trebao biti orijentacije sjever – jug, pa se uz sve uočene pojave može konstatirati isti način pokopavanja koji je prikazan kod prvog primjera (BLEČIĆ 2003a). U grobu je, kao dio nošnje, nađena brojna neravnomjerno postavljena brončana dugmad razne veličine, te jantarna perlica i pojas od bronce s dvodi-



Slika 8. Grob 1, sonda 3, prema Ž. Cetinić (Fotoarhiv arheološkog odjela Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, Rijeka 1987.)

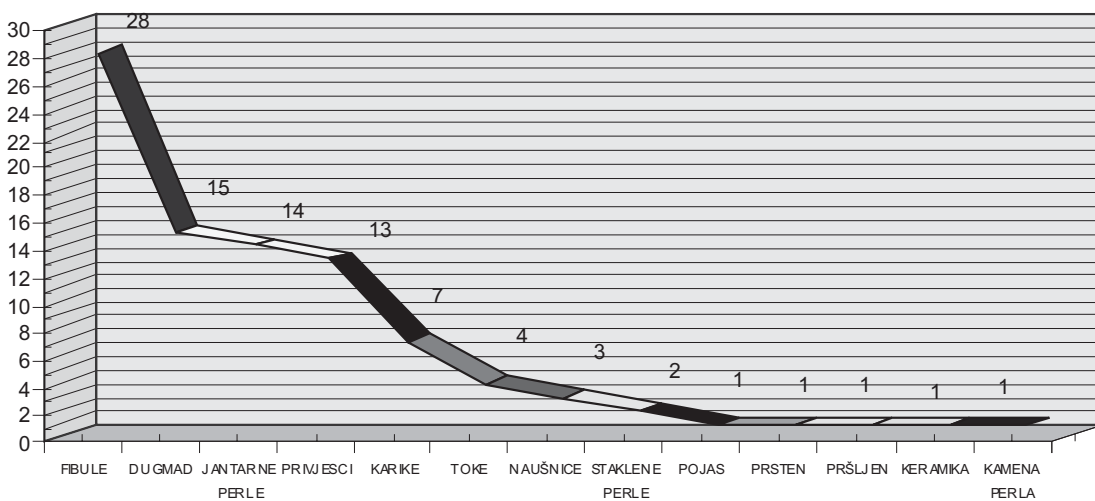
jelnom pravokutnom pločicom za pričvršćivanje i kalotastim dugmetima kao pojasnog najdužeg dijela (T. 1, Sl. 17). Zabilježeni su i intaktni tragovi podloge, od kože, na kojoj su dugmeta bila pričvršćena, i koja je kao intaktna u širini iznosila 4 cm (CETINIĆ 1996: 195–196; BLEČIĆ 2003 a). Antropološka analiza ustanovila je kako je riječ o ukopu osobe muškog spola starosti između 30 i 40 godina s umjerenim naznakama degenerativnog osteoartritisa (ŠLAUS 2002: 5–6).

Najbližu paralelu nekropoli na Grobišću, sukladno svemu opisanome, svakako oprimjenjuje nekropola Veli Mišinc podno Kastva pa i u ovom slučaju vrijede analogije u svezi s načinom pokopavanja i pogrebnog rituala oko prilaganja predmeta u grob, kao primjerice kod japodskih ili kolapijanskih nekropola (DRECHSLER – BIŽIĆ 1961: 99, 104–105; 1974: 25–26; 1979: 278–283; 1987: 424–426; MARIĆ 1968: 28–48; RAUNIG 1968: 81–92; GABROVEC 1966: 185–187; BOŽIĆ 1999a: 175–176). U prvoj kampanji istraživanja sakupljeno je 96,79% nalaza materijalne kulture željeznodobnog inventara, a u drugoj svega 3,21%, što je i razumljivo s obzirom na istraživanje samo jedne sonde. Od sveukupne je prikupljene građe 30% činio repertoar prapovijesnih nalaza materijalne kulture a 97,80% funkcionalno je određen tipu nošnje, dok se samo 2,20% odnosilo na nalaze priloga u grobovima. Od toga je 78,02% predmeta izrađeno od bronce, a 21,98% činili su nalazi izrađeni od drugih različitih materijala (vidjeti katalog, T.1–10). Najbrojnije su svakako bile fibule

sa 30,77% zastupljenosti različitih tipova, zatim razna dugmad sa 16,48%, prema inventarnim brojevima cjelina od 15, te jantarne perle (15,38%) i različite vrste privjesaka, od ukupno 14 inventarnih cjelina, tj. s 14,29 % zastupljenosti. Statistički su malobrojnije karike (7,69%), toke (4,40%), naušnice (3,30%) i staklene perle (2,20%), dok su s po jednim primjerkom zastupljeni prsten, pojas, okov, kamena perla, pršljen i keramička posuda *kantharos*, točnije s 1,10% zastupljenosti pojedinačno. Na nekropoli Grobišće nisu zamijećeni žarni ukopi, iako se u starijoj literaturi, baš kao i za Veli Mišinac kod Kastva, izričito navode takve vijesti (LASZOWSKI 1923: 74). No, zato su zabilježeni skeletni grobovi iz rimskog razdoblja, pa stoga i taj lokalitet daje mnogo važnih podataka za razumijevanje prijelaza željeznoga doba u antičko doba.

Što se tiče grobova rimskodobnog inventara, oni su zabilježeni u kampanji 1987. godine u sondama 2 i 5, odnosno u sondi 6 iz istraživanja provedenog 1990. godine (CETINIĆ 1996: 196), a bili su položeni sjeverozapadno i jugoistočno od grobova iz sonde 3 (Sl. 6.). Svi su grobovi bili ukopani u fini pijesak na relativnoj dubini od 0,60 do 0,80 m, ispod kojeg je bio sloj kamenja i živa stijena. Kod nekih je grobova naznačena grobna arhitektura lučno postavljenih komada kamenja oko glave pokojnika, dok se kod nekih nije uspjela sačuvati. Pokojnici su polagani izravno na zemlju ili pijesak, s rukama također pruženima niz tijelo ili s jednom rukom u krilu, ali različitih orijentacija (CETINIĆ 1987; 1990; 1996: 196).

Inventare grobnih cjelina činili su na isti način položeni dijelovi nošnje: fibule tipa Aucissa, kojih je nađeno ukupno šest primjeraka, fibula sa dva diska na luku i pločasta fibula, srebrne jednostavne naušnice, staklene perlice i ulomak prstena te keramički repertoar priloga, u pravilu postavljenog pored glave pokojnika (CETINIĆ 1989: 94; 1996: 196–197) (Sl. 9.). Keramičke posude pripadaju tipu *terra sigillate*, a šalice tipu *Surus-Sarius*. Upravo se na jednoj takvoj šalici, iz groba 1, sonde 2, sačuvao i natpis majstora izrađivača *Clemens*, koji je inače najčešći na liburnskim primjerima reljefnih *skyphosa* (Sl. 10) (CETINIĆ 1989: 94, sl. 3; 1996: 196–197, sl. 15–18; MAKJANIĆ 1984: 50–52; BRUSIĆ 1989: 104–111). Kod navedenih se primjera opet očituje posebnost i razlika od ostalih nalaza takvih tipova keramike iz Liburnije. Naime, grobnički primjeri pokazuju da keramika nije razbijana nad grobom pokojnika, kako je to običaj u Liburniji. Oni na taj način iznova pokazuju njegovanje vlastitih običaja i poimanja pogrebnih rituala. Posude su, kao i većina ostalog priloženog materijala, datirane u 1. i 2. stoljeće, a svjedoče o intenzivnim trgovačkim vezama sa sjevernoitalskim prostorom, kao i o relativno brzom procesu romanizacije. Najveća zanimljivost koju

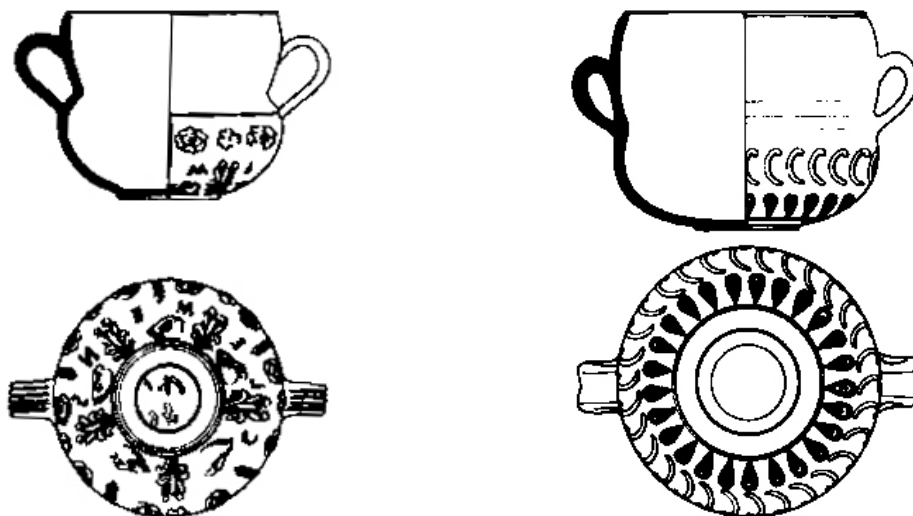


je dala antropološka analiza izvršena na pokojnicima iz antičkog doba, jest da je svih šest nađenih osoba ženskog spola, sa čime korespondiraju i predmeti materijalne kulture. Kostu su sve bile izrazito gracilne i fragmentarne, ali bez naglašenih patoloških promjena. Zapravo je izdvojen samo jedan primjer oštećenja kostiju kao posljedica anemije te umjerenog degenerativnog osteoartritisa. Ni u jednom grobu nisu zamijećeni drugi ljudski ili životinjski osteološki nalazi, a zanimljivo je kako se ni kod jednog pokojnika nisu uspjeli sačuvati zubi, iako su kod nekih sačuvane donje čeljusti (ŠLAUS 2002: 4–9).

Položaj groblja bio je iznimno važan i značajan za grobničko stanovništvo, o čemu svjedoči činjenica kako je groblje služilo i u razdoblju srednjega vijeka, što dokazuje nalaz keramičke posude nađene 1973. godine. Prema obliku, fakturi i stilu datirana je u 8. stoljeće (CETINIĆ 1995: 63, sl. 57). Tako opisani vremenski presjek izravno svjedoči o kontinuitetu i identitetu življenja na Grobniku i Grobničkom polju posredovanjem arheološki nepobitnih izvora, iako se izvorno ime grada u tradiciji ili dostupnoj dokumentaciji kao takvo nije sačuvalo?!



Slika 9. Antički grob 1, sonda 2, prema Ž. Cetinić (Fotoarhiv arheološkog odjela Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, Rijeka 1990.)



Slika 10. Antičke posude zabilježene prilikom istraživanja Grobišća (prema Ž. Cetinić 1996).

### 3. KATALOG NALAZA MATERIJALNE KULTURE

#### GROB 1, SONDA 3/1987.

Nalazio se u 3. sloju na relativnoj dubini 0,72 m, orijentacije sjever – jug. Dužina groba iznosila je 1,85 m i širina 0,50 m, a dužina kostura 1,20 m te širina 0,30 m u predjelu bedrenih kostiju.

#### 1. BRONČANA KARIKA

Ovalna karika dobro sačuvana, okruglog presjeka s pričvršćenim privjeskom od brončane presavijene žice, također okruglog presjeka. Nalazila se poviše struka pokojnika.

Nalaz: istraživanje GG 1987.

Materijal: bronca

Veličina: promjer 3,63 cm; debljina karike 0,21 cm; težina 2,38 g

Inv. br.: PPMHP 738

Lit.: Cetinić 1989: sl. 2; 1996: sl. 10.

#### 2. IGLA

Igla s četiri navoja i zašiljenim krajem relativno dobro očuvana. Vjerojatno dio fibule tipa Certosa. Nalazila se poviše ramena lijeve ruke.

Nalaz: istraživanje GG 1987.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 4,38 cm; duž. navoja 1,44 cm; težina 1,39 g

Inv. br.: PPMHP 739

Lit.: Cetinić 1989: sl. 2; 1996: sl. 10.

### 3. FIBULA TIP A CERTOSA

Sačuvana u cijelosti fibula tipa Certosa ima luk polukružnog presjeka, zadebljan na vrhu. Dugme na luku je ovalno s neravnomjernim zadebljanjem na stražnjoj strani. Noga je T presjeka bez ukrasa ali je gornja površina rombičnog presjeka. Opruga je dvaput navijena i prelazi u iglu. Na luku se nalazio naknadno stavljen ukras od spiralno savijene žice (saltaleone) podrezanih krajeva. Nalazila se iznad ramena lijeve ruke, pored prije opisane igle.

Nalaz: istraživanje GG 1987.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 8,63 cm; vis. 2,11 cm; duž. saltaleone 4,41 cm; šir. saltaleone 2,32 cm; težina 48,57 g

Inv. br.: PPMHP 737

Lit.: Cetinić 1989: sl. 2; 1996: sl. 10; 2000.

### 4. PRŠLJEN

Pršljen ovalnog oblika i kalotastog presjeka, svjetlonarančaste boje. Po sredini dobro profilirani veći otvor.

Nalaz: istraživanje GG 1987.

Materijal: pješčenjak

Veličina: promjer 3,32 cm; vis. 2,18 cm; promjer rupe 0,83 cm; težina 20,63 g

Inv. br.: PPMHP 745

Lit.: neobjavljeno

### 5. ULOMAK PRSTENA

Ulomak prstena, znatno oštećenog i izlizanog. Sačuvana samo polovica pravokutnog presjeka.

Nalaz: istraživanje GG 1987.

Materijal: bronca

Veličina: promjer 1,44 cm; visina 0,31 cm; težina 1,27 g

Inv. br.: PPMHP 740

Lit.: Cetinić 1989: sl. 2; 1996: sl. 10.

### 6. KANTHAROS

Kantharos oker boje, fine i pročišćene dobro pečene gline. Izrazito tankih glatkih stijenki, pa je na mnogim dijelovima posuda raspuknuta. Posuda je niskog prstenastog dna, zaobljenog niskog trbuha i cilindričnog vrata te s blago izvučenim rubom. Sa svake se strane nalazi trakasta, u gornjem dijelu izvučena ručka sa središnjom kanelurom. Ručke spajaju središnji dio trbuha s gornjim dijelom vrata. Ukras je izveden sa dvije izrazito tanko urezane horizontalne kanelure i obilježava prijelaz vrata u rub posude. Na više mjesta na posudi se vide urezi ili oštećenja nastala tijekom izrade. Kantharos se nalazio lijevo od glave.

Nalaz: istraživanje GG 1987.

Materijal: oker keramika izrađena na kolu

Veličina: vis. 8,02 cm; promjer dna 5,34 cm; promjer ruba 7,51 cm



Inv. br.: PPMHP 736

Obrada: K. Mihovilić

Lit.: Cetinić 1996: sl. 9, 10.

## **GROB 2, SONDA 3/1987.**

Nalazio se u 3. sloju na relativnoj dubini od 0,80 m, orijentacije sjever – jug. Dužina groba iznosila je od 1,40 m, a širina 0,45 m.

### **1. PERLICA**

Ulomak male narančastožute jantarne okrugle perle i okruglog presjeka.

Nalaz: istraživanje GG 1987.

Materijal: jantar

Veličina: duž. 1,03 cm; vis. 0,82 cm

Inv. br.: PPMHP 793

Lit.: Blečić 2003 a.

### **2. POJASNA PLOČICA**

Višedijelni pojas, s dvodijelnom pravokutnom pločicom za pričvršćivanje i kalotastom dugmadi kao pojasne trake. Pločica je pravokutnog nepravilnog oblika, s unutarnje strane glatka, a s vanjskih strana ukrašena s jednom rubnom i dvije unutrašnje tanke ukrasne trakice koje prate liniju pločice. Na vanjskoj pločici nalazi se rupica za zakovicu u središnjem dijelu, a na rubovima su po dvije rupice i dvije zakovice za spajanje s pločicom u podlozi. Pojasni dio sastojao se od tri reda spojenih polukalotastih dugmeta, i to: većih na vanjskim rubovima i manjih u unutrašnjem redu, koji su bili postavljeni u obliku cvjetića.

Nalaz: istraživanje GG 1987., relativna dubina 0,80 m.

Materijal: bronca

Veličina: duž. pločice 6,48 cm; šir. pločice 4,17 cm; debljina pločice 0,41 cm; širina pojasa zabilježena *in situ* 4 cm; težina 40,23 g

Inv. br.: PPMHP 792

Lit.: Cetinić 1996: sl. 8; Blečić 2003 a: sl. 1, 2.

### **1. FIBULE**

#### **1.1. LUČNA DVOPETLJASTA**

Lučna dvopetljasta fibula izrazito dobro očuvana. Luk, petlje i igla kružnog su presjeka, a nožica je raskovana u masivni trokut s držačem za iglu fibule s unutrašnje strane. Na nožici se vidi ukras urezanih paralelnih linija oblika slova W.

Nalaz: Grobnik, poklon A. Durbešića

Materijal: bronca

Veličina: duž. 5,47 cm; vis. 2,93 cm; težina 6,20 g

Inv. br.: AMZ 5552

Lit.: Batović 1981: 112; Glogović 1989: 28, T. 25: 11; 2002: 92, T. 50: 433.

## 1.2. FIBULA TIPa CERTOSA

**1.2.1.** Velika fibula tipa Certosa sačuvana u cijelosti. Polukružnog je presjeka luka s bikoničnim dugmetom na kraju. Luk prelazi u dva navoja kojim je spojena i dugačka igla okruglog presjeka. Noga je T presjeka i završava okruglim dugmetom bez ukrasa. Na luku je pridodan ukras od spiralno savijene žice, saltaleone, sa savijenim krajevima i polukružnog presjeka. Na igli su dodane naušnice okruglog presjeka s koničnim zatvaračem; br. 3.1.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 14,14 cm; vis. 3,49 cm; duž. saltaleone 8,52 cm; promjer saltaleone 2,13 cm; promjer naušnice manje 5,63 cm; promjer naušnice veće 6,31 cm; ukupna težina 116,87 g

Inv. br.: AMZ 5519

Lit.: Ljubić 1889: 152, T. 8: 49, 33: 245; Batović 1981: 105; 1987, T. 41: 1; Guštin 1987a: Fig. 5:1; Glogović 1989: T. 38; Cetinić 1996: sl. 5; 2000; San Servolo 2002: 143.

**1.2.2.** Velika fibula tipa Certosa ima luk polukružnog presjeka s okruglim glatkim dugmetom na luku. U drugom dijelu, gdje luk prelazi u navoje, četvrtastog je presjeka. Noga je T presjeka ukrašena V ornamentom, unutar kojeg je cik-cak ukras izveden tremoliranjem. Na nozi se nalazi dugme koje je također ukrašeno polukružnim linijama koje se u sredini spajaju u trokut konkavnih stranica. Sačuvana su dva korodirana navoja, a igla nedostaje.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 12,93 cm; vis. 2,77 cm; težina 33,90 g

Inv. br.: AMZ 5517

Lit.: Batović 1981: 115.

**1.2.3.** Ulomak fibule tipa Certosa, sačuvana samo noga i luk. Luk fibule je trokutastog presjeka. Noga je T presjeka i ukrašena V ornamentom od tri paralelno urezane linije a završava dugmetom bez ukrasa. Igla, dugme na luku, opruga i noga nedostaju.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 2,64 cm; duž. 11,18 cm; težina 30,65 g

Inv. br.: AMZ 5520

Lit.: Ljubić 1889: 152: 4.

**1.2.4.** Sačuvana gotovo u cijelosti fibula tipa Certosa, nedostaje samo dio navoja opruge. Luk je polukružnog presjeka na vrhu raskovan u rombičnu pločicu i bez ukrasa. Gumb je izveden imitacijom malog zadebljanja s jednim urezom i podignut je visoko prema luku, također bez ukrasa. Noga je

uvijenog T presjeka, rombično proširena i bez ukrasa, a završava kalotastim dugmetom. Igla je s jednim navojem odvojena. Nađena u blizini groba 1, sonde 3, zajedno s Aucissa fibulom.

Nalaz: istraživanje GG 25. 09. 1987, sonda 3, dubina 0,55–0,60 m.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 8,12 cm; vis. 1,98 cm; duž. igle 7,18 cm; debljina igle 0,31 cm; težina 21,83 g

Inv. br.: PPMHP 756

Lit.: neobjavljeno

**1.2.5.** Fibula tipa Certosa djelomično sačuvana. Luk je ovalnog presjeka i raskovan u rombičnu ravnu pločicu s ukrasnim zadebljanjem od 5 rebara. Luk završava sa dva navoja. Noga je žljebasta, T presjeka, ukrašena sa dva V ukrasa koji su ispunjeni cik-cak tremoliranim motivom. Noga završava oblim neukrašenim dugmetom. Igla nedostaje.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 9,15 cm; vis. 2,56 cm; težina 22,29 g

Inv. br.: AMZ 5522

Lit.: Ljubić 1889: 152.

**1.2.6.** Fibula tipa Certosa djelomično sačuvana. Luk je ovalan i raskovan u rombičnu ravnu pločicu s ukrasnim zadebljanjem od 3 rebra koja prelaze u sačuvana dva navoja u kojima se nalazi pričvršćen čavlič. Noga je žljebasta, T presjeka, bez ukrasa i završava oblim neukrašenim dugmetom, oštećenim i korodiranim. Igla nedostaje.

Nalaz: slučajni, poklon F. Račkog 1898., Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 7,53 cm; vis. 2,10 cm; težina 14,65 g

Inv. br.: AMZ 5549

Lit.: neobjavljeno

**1.2.7.** Fibula tipa Certosa djelomično sačuvana. Luk je ovalnog presjeka i raskovan u rombičnu ravnu pločicu s ukrasnim zadebljanjem od 3 rebra, koja su podignuta posve prema vrhu luka. Noga je žljebasta, T presjeka, bez ukrasa, i završava oblim neukrašenim dugmetom. Igla i navoji nedostaju.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 8,41 cm; vis. 2,56 cm; težina 13,82 g

Inv. br.: AMZ 5523

Lit.: Ljubić 1889: 152.

**1.2.8** Fibula tipa Certosa djelomično sačuvana. Luk je ovalnog presjeka i raskovan u rombičnu manju pločicu s rebrom po sredini. Noga je oštećena, T presjeka, s vidljivim urezanim ukrasom V motiva, a završava okruglim i oštećenim dugmetom s ukrasom urezanih polukružnih linija koje čine trokut konkavnih stranica. Igla i navoji nedostaju.

Nalaz: slučajni, poklon F. Račkog 1898., Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 8,72 cm; vis. 2,90 cm; težina 15,75 g

Inv. br.: AMZ 5550

Lit.: Ljubić 1889: 152; Glogović 1989: T. 32: 8; Cetinić 1996: sl. 5: 3.

**1.2.9.** Fibula tipa Certosa djelomično sačuvana. Luk je trokutastog presjeka s ukrasnom glatkom kuglicom na luku. Ukrašen je i sa dva ovalna dugmeta sa svake strane, koji su zatim ukrašeni sa jednom urezanom kružnicom. Po središnjem hrptu luka teče ukras poprečnih urezanih sitnih trokuta. Noga je žljebasta, T presjeka, ukrašena V motivom koji je ispunjen cik-cak tremoliranim ukrasom. Noga završava okruglim dugmetom koji je ukrašen trima koncentričnim kružnicama i rupicom u središnjem dijelu. Sačuvan samo jedan navoj opruge, a igla nedostaje.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: legura bakra i srebra

Veličina: duž. 10,25 cm; vis. 3,42 cm; težina 46,39 g

Inv. br.: AMZ 5521

Lit.: Ljubić 1889: 152; Batović 1981: 115–114; Glogović 1989: T. 32: 10; Cetinić 1996: sl. 5: 2.

**1.2.10.** Manja fibula tipa Certosa djelomično sačuvana. Luk je ovalnog presjeka s ukrasnim zadebljanjem i dva rebra. Na koljenu luka nalazi se ukras dva polukružna zadebljanja sa svake strane. Luk završava oprugom sa dva navoja. Noga je kratka, zdepasta i T presjeka bez ukrasa. Završava okruglim dugmetom s urezanim linijama koje se spajaju u konveksan trokut. Iгла i dio držača za iglu na nozi nedostaju.

Nalaz: slučajni, poklon A. Durbešića, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 6,44 cm; vis. 2,16 cm; težina 7,03 g

Inv. br.: AMZ 5551

Lit.: Ljubić 1889: 152; Glogović 1989: T. 32: 9; Cetinić 1996: sl. 5: 4.

**1.2.11** Iгла fibule, možda fibule tipa Certosa? Izrazito loše sačuvana sa samo jednim navojem. Nedostaje zašiljeni kraj, a na igli su vidljiva i veća oštećenja. Okruglog presjeka.

Nalaz: istraživanje GG 24. 09. 1987, sonda 3.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 4,26 cm; debljina 0,31 cm; težina 5,17 g

Inv. br.: PPMHP 744

Lit.: neobjavljeno

**1.2.12.** Iгла fibule, možda fibule tipa Certosa? Izrazito loše sačuvana sa dva navoja, polomljenom iglom i polomljenim lukom. Iгла je okruglog presjeka. Nalazila se u blizini groba 1, sonde 3.

Nalaz: istraživanje GG 25. 09. 1987, sonda 3.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 2,60 cm; vis. 1,67 cm; težina 5,47 g

Inv. br.: PPMHP 794

Lit.: neobjavljeno

**1.2.13.** Igla fibule, možda velike fibule tipa Certosa, okruglog presjeka sa sačuvana dva navoja i zašiljenim krajem.

Nalaz: slučajni, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 17,05 cm; debljina igle 0,32 cm; težina 10,52 g

Inv. br.: AMZ, bez inventarnog broja

Lit.: neobjavljeno

**1.2.14.** Igla fibule, možda velike fibule tipa Certosa, savinuta i okruglog presjeka, sa sačuvana dva navoja i zašiljenim krajem. Navoj prelazi u dio luka.

Nalaz: slučajni, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 10,02 cm; debljina igle 0,28 cm; težina 9,09 g

Inv. br.: AMZ, bez inventarnog broja

Lit.: neobjavljeno

**1.2.15.** Igla fibule, možda fibule tipa Certosa, okruglog presjeka sa sačuvanim jednim navojem. Zašiljeni kraj igle nedostaje.

Nalaz: slučajni, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 8,86 cm; debljina igle 0,31 cm; težina 5,87 g

Inv. br.: AMZ, bez inventarnog broja

Lit.: neobjavljeno

**1.2.16.** Ulomak igle fibule, možda fibule tipa Certosa, okruglog presjeka sa sačuvana dva navoja.

Nedostaje drugi dio igle i zašiljeni kraj.

Nalaz: slučajni, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 3,05 cm; debljina igle 0,33 cm; težina 3,79 g

Inv. br.: AMZ, bez inventarnog broja

Lit.: neobjavljeno

**1.2.17.** Igla fibule, možda velike fibule tipa Certosa, okruglog presjeka sa zašiljenim krajem.

Nalaz: slučajni, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 11,43 cm; debljina igle 0,34 cm; težina 8,60 g

Inv. br.: AMZ, bez inventarnog broja

Lit.: neobjavljeno

### 1.3. FIBULA RANOLATENSKE SHEME

**1.3.1.** Ranolatenska, dobro očuvana fibula. Luk je četvrtastog presjeka i s iglom je spojen dugačkom oprugom od devet navoja i vanjskom tetivom, koja je učvršćena provučenom žicom. Noga je izdužena i koljenasto izvinuta prema van, a završava sa dva okrugla zadebljanja alternirana sa dvije okrugle pločice.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 8,29 cm; vis. 2,24 cm; težina 16,77 g

Inv. br.: AMZ 5524

Lit.: Ljubić 1889: 152; Batović 1981: 116; Guštin 1987 a: Fig. 5:2; Cetinić 1996: sl. 7: 2.

**1.3.2.** Ranolatenska, dobro očuvana fibula. Luk je ovalnog presjeka ukrašen rebrastim ornamentom, a prema nozi s tri koncentrična kružića. Luk je s iglom spojen oprugom od četiri navoja i vanjskom tetivom. Noga je izdužena i izvinuta prema luku fibule te spojena s njom malim zadebljanjem. Noga predstavlja životinju, konja ili psa, pa je savinuti dio noge zapravo vrat koji je s vanjske strane ukrašen s po sedam urezanih linija koje čine višestruki romb. Na glavici su istaknute male uši s jednom spiralnom zavojnicom, oči s koncentričnim kružićima te poluotvorena njuška sa zubima. S unutrašnje strane noga je također ukrašena s po tri koncentrična kružića. Na igli je bio ovješeni pektoralni privjesak s antitetično postavljenim konjskim glavicama, br. 2.7.

Nalaz: slučajni, poklon F. Juretića, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 6,24 cm; vis. 2,50 cm; težina 41,40 g

Inv. br.: AMZ 5525

Lit.: Ljubić 1889: 153, T. 33: 246; Keλtoι 1984: sl. 67; Guštin 1987: sl.1; 1987 a: Fig. 5:4; Glogović 1989: 40:1; Cetinić 1996: sl. 3, 7; Majnarić – Pandžić 1998: 134.

**1.3.3.** Mala ranolatenska, dobro očuvana fibula. Luk je četvrtastog oblika i četvrtastog presjeka, ukrašen sa sedam poprečnih izbrazdanih rebara, a završava oprugom s tri navoja. Noga je izdužena i zavinuta prema luku fibule, s kuglastim i dva rebrasta zadebljanja na kraju. Dio opruge i igla nedostaju.

Nalaz: slučajni, poklon A. Durbešića, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 3,86 cm; vis. 1,62 cm; težina 5,59 g

Inv. br.: AMZ 5555

Lit.: Batović 1981: 116.

### 1.4. FIBULA SREDNJOLATENSKE SHEME

**1.4.1.** Srednjolatenska fibula tipa Kastav. Luk je ovalnog presjeka i završava nogom koja je okrenuta unatrag i prstenom spojena za luk fibule. Na tom dijelu okrenute noge nalazi se kuglasto zadebljanje i osam poprečno urezanih linija. Za luk je unutrašnjom tetivom pričvršćena opruga od pet navoja koji završavaju iglom.

Nalaz: slučajni, poklon A. Durbešića, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 8,37 cm; vis. 2,53 cm; težina 19,71 g

Inv. br.: AMZ 5556

Lit.: Batović 1981: 116; Guštin 1987: sl. 1; 1987a: Fig 5:3; Cetinić 1996: 7: 3.

**1.4.2.** Manja srednjolatenska fibula dosta loše očuvana. Luk je pločastog presjeka, raskovan i bez ukrasa, a s oprugom je spojen unutrašnjom tetivom. Opruga se sastoji od četiri navoja koja prelaze u iglu. Noga je izdužena i polomljena pa nedostaje dio kojim se spajala za luk. Sačuvan je držač za iglu.

Nalaz: slučajni, poklon A. Durbešića, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 4,81 cm; vis. 1,52 cm; težina 2,27 g

Inv. br.: AMZ 5557

Lit.: neobjavljeno

**1.4.3.** Srednjolatenska fibula dosta loše očuvana. Luk je pločastog presjeka, raskovan i bez ukrasa. Opruga se sastoji od dva navoja koja prelaze u iglu. Noga je izdužena i izvučena prema van, ali je polomljena pa nedostaje dio kojim se spajala za luk.

Nalaz: slučajni, poklon A. Durbešića, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 7,27 cm; vis. 2,61 cm; težina 5,88 g

Inv. br.: AMZ 5554

Lit.: neobjavljeno

## **1.5. FIBULA KASNOLATENSKE SHEME**

**1.5.1.** Kasnolatenska fibula tipa Jezerine vrlo dobro očuvana. Luk je raskovan i razdijeljen središnjim horizontalnim rebrom, pravokutnog presjeka te prelazi u tanku nogu koja završava okruglom ravnom pločicom. Luk i nogu povezuje prstenasto zadebljanje. Noge je J presjeka i ukrašena kružnom perforacijom na gornjem dijelu. Za luk je pričvršćena opruga od dva navoja, jedan sa svake strane, koji su povezni vanjskom horizontalnom tetivom. Unutrašnji navoj završava dobro očuvanom iglom.

Nalaz: istraživanje GG 25. 09. 1987, sonda 3.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 6,98 cm; vis. 2,51 cm; težina 7,54 g

Inv. br.: PPMHP 757

Lit.: neobjavljeno

**1.5.2.** Manja kasnolatenska fibula tipa Jezerine loše očuvana. Luk je raskovan i bez ukrasa, pravokutnog presjeka te prelazi u tanku nogu koja je oštećena, ali je naznačena kružna perforacija pri vrhu i presjek noge oblika slova J. Luk i nogu povezuje prstenasto zadebljanje. Za luk je pričvršćena opruga od dva navoja, samo s jedne strane. Igla nedostaje.

Nalaz: istraživanje GG 25. 09. 1987, sonda 3.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 5,01 cm; vis. 1,03 cm; težina 1,94 g

Inv. br.: PPMHP 758

Lit.: neobjavljeno

## **2. PRIVJESCI**

### **2.1. SPIRALNI PRIVJESCI**

**2.1.1.** Privjesak od savijene brončane žice u pet zavoja s izdignutom polomljenom ušicom za pričvršćivanje kružnog presjeka.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 5,46 cm; promjer žice 0,22 cm; težina 16,76 g

Inv. br.: AMZ 5529

Lit.: Glogović 1989: T. 39: 6.

**2.1.2.** Privjesak od savijene brončane žice u devet zavoja pravokutnog presjeka i s izdignutom raširenom ušicom za pričvršćivanje polukružnog presjeka.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 6,74 cm; promjer žice 0,18 cm; težina 35,22 g

Inv. br.: AMZ 5528

Lit.: Glogović 1989: T. 39: 5; Cetinić 1996: sl. 3, 6: 2.

**2.1.3.** Privjesak od savijene brončane žice, sačuvana samo jedna izlomljena spirala.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: težina 6,30 g

Inv. br.: AMZ 5530

Lit.: neobjavljeno

### **2.2. SALTALEONI**

**2.2.1.** Spiralno savijena brončana traka od sedam navoja, ravnog plosnatog presjeka i prelomljena u dva dijela.

Nalaz: istraživanja GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 6,51 cm; vis. 2,60 cm; debljina žice 0,57 cm; težina 19,91 g

Inv. br.: AMZ 5534

Lit.: neobjavljeno



**2.2.2.** Spiralno savijena brončana traka od jedanaest navoja, poluokruglog presjeka i dobro očuvana.

Nalaz: slučajni, poklon F. Račkog 1898., Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 5,27 cm; vis. 2,21 cm; debljina žice 0,47 cm; težina 23,77 g

Inv. br.: AMZ 5559/1

Lit.: Batović 1981: 138, T. 14: 24.

**2.2.3.** Spiralno savijena brončana traka od osam navoja, poluokruglog presjeka, prelomljena i s uvijenim krajem.

Nalaz: slučajni, poklon F. Račkoga 1898., Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 3,38 cm; vis. 1,94 cm; debljina žice 0,42 cm; težina 14,32 g

Inv. br.: AMZ 5559/2

Lit.: neobjavljeno

**2.2.4.** Spiralno savijena tanja brončana traka od četiri navoja, poluokruglog presjeka i ravno podrezanih krajeva.

Nalaz: slučajni, poklon F. Račkog 1898., Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: duž. 1,18 cm; vis. 1,22 cm; debljina žice 0,31 cm; težina 5,17 g

Inv. br.: AMZ 5559/3

Lit.: neobjavljeno

### **2.3. »J« – PRIVJESAK**

Privjesak oblika slova J, plosnatog presjeka, uvijenog donjeg i podrezanog gornjeg kraja. Na gornjem dijelu nalazi se okrugla perforacija.

Nalaz: istraživanje GG 1987., sonda 3

Materijal: bronca

Veličina: vis. 2,14 cm; debljina žice 0,52 cm; težina 2,84 g

Inv. br.: PPMHP 797

Lit.: neobjavljeno

### **2.4. PRIVJESAK OD ŽIVOTINJSKOG ROGA**

Privjesak od probušenog roga nepoznate životinje. Dosta loše očuvan, a na zašiljenom donjem dijelu raspucan.

Nalaz: istraživanje GG 1990., sonda 6.

Materijal: životinjski rog, vjerojatno kozji

Veličina: duž. 6,45 cm; vis. 2,08 cm; debljina 1,35 cm; promjer rupice 0,72 cm

Inv. br.: PPMHP 818

Lit.: Cetinić 1996: Sl. 13.

## 2.5. KUGLASTI PRIVJESAK

Mali kuglasti privjesak s ušicom za pričvršćivanje i manjom oštećenom kuglicom na dnu.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 1,33 cm; promjer 1,20 cm; težina 7,31 g

Inv. br.: AMZ 5540

Lit.: neobjavljeno

## 2.6. ZOOMORFNI POLUKRUŽI PRIVJESAK – PLOČICA

**2.6.1.** Manja polukružna pločica izrađena tehnikom na proboj, oštećena. U odnosu na kastavske primjerke reduciranog izražaja i bez ukrasa na stranicama. Vjerojatno je bila nošena na fibuli ili lančiću. U gornjem se dijelu nalazi kružni otvor, kao rupica za pričvršćivanje, a sa strana po dvije nejednako i neravnomjerno raspoređene izdužene perforacije. U sredini se nalazi otvor trapezastog oblika. Na donjem rubu nalazi se deset rupica za koje su pričvršćeni lančići od brončane žice na koje su ovješeni privjesci oblika praporca (ili bula) i jedan primjerak oštećenog trapezastog oblika. Sačuvano ukupno sedam privjesaka.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 5,68 cm; vis. 4,35 cm; debljina 0,63 cm; ukupna dužina 10,72 cm; težina 50,15 g

Inv. br.: AMZ 5527

Lit.: Ljubić 1889: 153, T. 33: 247; Batović 1981: 134, T. 13: 4; Glogović 1989: T. 42: 4; 2000; Cetinić 1996: Sl. 3, Sl. 6; 2000.

**2.6.2.** Manja trapezasta pločica od lijevane bronce s oštećenom velikom alkom za pričvršćivanje. Ispod alke su s obje strane postavljene antitetične, dobro prepoznatljive konjske glavice, lijeva malo veća i izdužena, a desna manja i zdepastija. Donji rub perforiran je sa sedam nejednakih rupica za nošenje lančića koji se nisu sačuvali, osim jedne karičice. U donjem središnjem dijelu nalazi se nepravilna perforacija neodređene funkcije ili izražaja.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 4,66 cm; vis. 5,69 cm; težina 14,73 g

Inv. br.: AMZ 5526

Lit.: Ljubić 1889: 153; Batović 1981: 131; Glogović 1989: T. 42: 5; 2000; Cetinić 1996: Sl. 3; 6: 3; Kukoč 2003: sl. 2.

**2.6.3.** Ukasni privjesak kao s pločice br. 2.6.1. Relativno dobro sačuvan s jednom karičicom od tankog brončanog lima za pričvršćivanje. Nađen je u sondi 6 zajedno s nalazima iz antičkog doba.

Nalaz: istraživanje GG 1990., sonda 6.

Materijal: bronca

Veličina: Vis. 2,17 cm; šir. 1,56 cm; težina 2,49 cm

Inv. br.: PPMHP 816

Lit.: Cetinić 1996: Sl. 13.

**2.6.4.** Ukrasni privjesak kao s pločice br. 2.6.3. Relativno dobro sačuvan s četiri karičice od tankog brončanog lima za pričvršćivanje.

Nalaz: Grobišće 2004.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 2,20 cm; šir. 1,42 cm

Privatna zbirka Bolf, Rijeka

Lit.: neobjavljeno

## **2.7. ANTROPO-ZOOMORFNI PEKTORALNI PRIVJESAK**

Antropo-zoomorfni, dobro očuvani manji pektoralni privjesak za fibulu, služio je kao prsni nakit. Pločica je trapezastog zdepastog oblika koja na vrhu završava velikom alkom za pričvršćivanje. Sa svake strane stranica stilizirano su izvučene konjske glavice, kojima su izražene uši i njuška. Pločica na donjem kraju završava s devet rupica za pričvršćivanje lančića. Ukupno je pričvršćeno šest lančića koji su načinjeni od jedne karičice. Na lančićima su pričvršćeni privjesci, od kojih su se sačuvala tri: jedan trapezasti i dva konična; svi oštećeni. Izrađen je tehnikom lijevana i kovane bronce, te savijenom žicom. Nalazio se u kompoziciji s ranolatenskom zoomorfnom fibulom br. 1.3.2.

Nalaz: slučajni, poklon F. Juretića, Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: vis. 3,72 cm; šir. 3,66 cm; duž. lančića 5,83 cm; ukupna težina 41,40 cm

Inv. br.: AMZ 5525

Lit.: Ljubić 1889: T. 40: 1; Keltoi 1984: sl. 67; Glogović 1989: T. 40: 1; 2000; Guštin 1987: sl. 1; 1987 a: Fig. 5: 4; Cetinić 1996: Sl. 3, 7: 1; Kukoč 2003: sl. 1.

## **3. NAUŠNICE**

**3.1.** Par kolutastih naušnica od žice, sa konusnim sistemom zatvaranja i s poprečnim paralelnim urezima na kraju zatvarača. Sačuvane u cijelosti i okruglog presjeka

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: promjer 6,25 cm; debljina koluta 0,32–0,41 cm

Inv. br.: AMZ 5539 a

Lit.:vidi fib. Certosa br. 1.2.1.

**3.2.** Isto kao 3.1. okruglog presjeka, dobro očuvane, bez ukrasa.

Nalaz: slučajni, poklon F. Račkoga 1898., Grobišće?

Materijal: bronca

Veličina: promjer 6,46 cm; debljina koluta 0,28–0,32 cm; težina 12,59 g

Inv. br.: AMZ 5558, a, b

Lit.: Glogović 1989: T. 38: 11, 14.

**3.3.** Isto kao 3.1., manjeg promjera i okruglog presjeka. Dio koničnog zatvarača nedostaje.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: promjer 5,52 cm; debljina koluta 0,27 cm, težina 12,88 g

Inv. br.: AMZ 5558 c

Lit.: Glogović 1989: T. 38: 7, 8.

#### **4. KARIKE**

##### **4.1. OKRUGLE KARIKE**

**4.1.1.** Manja karika ovalnog oblika kružnog presjeka, s odvojenim i ravno podrezanim krajevima koji se dotiču. Nalazila se u blizini groba 1, sonde 3.

Nalaz: istraživanje GG 24. 09. 1987, sonda 3, dubina 0,80 m

Materijal: bronca

Veličina: debljina 0,31 cm; promjer 2,38 cm; težina 10,27 g

Inv. br.: PPMHP 741

Lit.: neobjavljeno

**4.1.2.** Kao 4.1.1., samo je više deformirana, ovalnog oblika i ovalnog presjeka žice, te preklopljenih krajeva.

Nalaz: istraživanje GG 24. 09. 1987, sonda 3, dubina 0,80 m

Materijal: bronca

Veličina: debljina 0,21 cm; promjer 2,29 cm; težina 8,44 g

Inv. br.: PPMHP 742

Lit.: neobjavljeno

**4.1.3.** Okrugla plosnata karika, rombičnog presjeka, dobro polirana i oštih rubova. Vrlo dobro očuvana.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: promjer 3,04 cm; debljina 0,62 cm; težina 5,91 g

Inv. br.: AMZ 5536

Lit.: neobjavljeno

**4.1.4.** Ulomci okrugle plosnate karike, pločastog presjeka s ukrasom urezanih torkutića na rubovima. Sačuvana samo dva ulomka.

Nalaz: istraživanje GG. 1873.

Materijal: bronca

Veličina: duž. 4,73 cm; debljina 0,76 cm; težina 8,02 g

Inv. br.: AMZ 5538

Lit.: neobjavljeno

## **4.2. KARIKE S ROŠČIĆIMA**

**4.2.1.** Karika manja, sa šest roščića, oštećena i izlizana, rombičnog presjeka.

Nalaz: istraživanje GG 23. 09. 1987., sonda 3.

Materijal: bronca

Veličina: debljina 0,42 cm; promjer 2,41 cm, težina 10,03 g

Inv. br.: PPMHP 743

Lit.: Cetinić 1996: sl. 13.

**4.2.2.** Karika, manja, s pet roščića, oštećena i izlizana, rombičnog presjeka i oštih rubova.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: promjer 2,46 cm; debljina 0,54 cm; težina 4,76 g

Inv. br.: AMZ 5537

Lit.: Batović 1981: 138, T. 14: 25.

## **5. DUGMAD**

### **5.1. KALOTASTA**

**5.1.1.** Manja polukalotasta, dobro očuvana dugmad s petljom za prišivanje, ukupno 7 komada.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,31 cm; promjer najmanjeg 0,82 cm; promjer najvećeg 0,93 cm; ukupna težina 2,08 g

Inv. br.: PPMHP 795

Lit.: neobjavljeno

**5.1.2.** Srednje velika polukalotasta, dobro očuvana dugmad s petljom za prišivanje, ukupno 7 komada.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,31 cm; promjer 1,31 cm; ukupna težina 6,34 g

Inv. br.: PPMHP 796

Lit.: neobjavljeno

**5.1.3.** Polukalotasta dugmad s petljom za prišivanje, od toga 43 komada s mameom, a 7 komada manjih dugmeta. Ukupno 57 komada.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,35 cm; promjer većih 1,34 cm; promjer manjih 0,51 cm; ukupna težina 62,28 g

Inv. br.: PPMHP 798

Lit.: neobjavljeno

**5.1.4.** Mala polukalotasta dugmad s petljom za prišivanje, ukupno 370 komada.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,25 cm; promjer 0,51 cm; ukupna težina 38,36 g

Inv. br.: PPMHP 799

Lit.: neobjavljeno

**5.1.5.** Mala polukalotasta dugmad s petljom za prišivanje, ukupno 362 komada.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,31 cm; promjer 0,52 cm; ukupna težina 42,21 g

Inv. br.: PPMHP 800

Lit.: neobjavljeno

**5.1.6.** Veća kalotasta dugmad s mameom i polukružnom petljom za prišivanje, ukupno 61 komad.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,64 cm; promjer 1,72 cm; ukupna težina 20,37 g

Inv. br.: AMZ 5541

Lit.: neobjavljeno

**5.1.7.** Srednje kalotasto dugme s mameom i polukružnom petljom za prišivanje.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,31 cm; promjer 1,24 cm; težina 1,39 g

Inv. br.: AMZ 5542

Lit.: neobjavljeno

**5.1.8.** Veća kalotasta dugmad s polukružnom petljom za prišivanje, ukupno 9 komada.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,48 cm; promjer 1,63 cm; ukupna težina 15,93 g

Inv. br.: AMZ 5543

Lit.: neobjavljeno

**5.1.9.** Veća polukalotasta dugmad sa četvrtastom petljom za prišivanje, ukupno 79 komada.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,36 cm; promjer 1,22 cm; ukupna težina 54,75 g

Inv. br.: AMZ 5544

Lit.: neobjavljeno

**5.1.10.** Manja kalotasta dugmad s polukružnom petljom za prišivanje, ukupno 39 komada.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,31 cm; promjer 0,65 cm; ukupna težina 27,69 g

Inv. br.: AMZ 5545

Lit.: neobjavljeno

**5.1.11.** Srednje velika kalotasta dugmad s mameom i malom četvrtastom petljom za prišivanje, ukupno 15 komada.

Nalaz: slučajni, Grobišće?, poklon F. Račkog 1898.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,44 cm; promjer 1,24 cm; ukupna težina 22,84 g

Inv. br.: AMZ 5560

Lit.: neobjavljeno

**5.1.12.** Najmanja polukalotasta dugmad s polukružnom petljom za prišivanje, ukupno 4 komada.

Nalaz: slučajni, Grobišće?, poklon F. Račkog 1898.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,21 cm; promjer 0,34 cm; ukupna težina 0,52 g

Inv. br.: AMZ 5561

Lit.: neobjavljeno

**5.1.13.** Više različitih veličina kalotaste dugmadi, kao 5.1.10. i 5.1.11.

Nalaz: Grobišće

Materijal: bronca

Privatna zbirka Bolf, Rijeka

Lit.: neobjavljeno

## **5.2. STOŽASTA DUGMAD**

**5.2.1.** Stožasta dugmad (kapice) s polukružnom petljom za prišivanje, kružno ispupčenim središnjim dijelom i sa dvije urezane koncentrične linije na rubovima koji su oštećeni. Ukupno 2 komada.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,35 cm; promjer 1,54 cm; ukupna težina 3,79 g

Inv. br.: PPMHP 801

Lit.: neobjavljeno

**5.2.2.** Više primjeraka dugmadi kao 5.2.1, manje ili više oštećenih (6 komada)

Nalaz: Grobišće

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,35 cm; promjer najvećeg dugmeta 2,21 cm; promjer najmanjeg dugmeta 1,53 cm

Privatna zbirka Bolf, Rijeka

Lit.: neobjavljeno

## 6. TOKE

**6.1.** Okrugla velika toka, stožastog presjeka tankog lima. Na izvučenim ravnim rubovima sa svake strane su po dvije nejednake rupice za prišivanje. Rub toke oštećen.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 1,13 cm; promjer 5,54 cm; težina 23,62 g

Inv. br.: AMZ 5532 a

Lit.: Batović 1981: 129.

**6.2.** Isto kao 6.1., zaobljeno stožastog presjeka i debljeg lima, a rub je blago konkavan i na jednom dijelu izvučen, gdje se vjerojatno nalazila ušica za pričvršćivanje, pa je mogla služiti i kao bula.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: vis. 0,94 cm; promjer 5,19 cm; težina 34,37 g

Inv. br.: AMZ 5532 b (isti inventarni broj za dvije toke)

Lit.: neobjavljeno

**6.3.** Velika okrugla pločasta toka ili okov, oštećena na jednom dijelu gdje nedostaje dio ruba i vjerojatno dvije rupice. Ima oblik kalote, a po sredini ruba ukrašena je s tri koncentrične kružnice i rupicom u sredini, koja se nije sačuvala. Na preostalom dijelu ruba s vanjske strane nalazi se sedam rupica za privjeske koji se također nisu sačuvali.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: promjer 7,50 cm; težina 31,38 g

Inv. br.: AMZ 5531

Lit.: Batović 1981: 128:321.

**6.4.** Stožasti ulomak toke s ukrasom koncentrične kružnice i okruglom rupicom u sredini.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: bronca

Veličina: promjer 1,63 cm; ukupna težina 1,21 g

Inv. br.: AMZ 5533

Lit.: neobjavljeno



## 7. JANTAR

**7.1.** Jantarna ogrlica od 26 plosnatih, valjkastih i okruglih perli različitih veličina. Pojedine perle su s jedne strane zaobljene a s druge ravne. U središnjem dijelu nalazi se najveća okrugla plosnata perla.

Nalaz: slučajni, poklon F. Račkog 1898., Grobišće?

Materijal: baltički jantar

Veličina: duž. ogrlice 15,24 cm; težina 84,18 g

Inv. br.: AMZ 5562

Lit.: Glogović 1989: T. 43: 3; Palavestra 1993: 50; Cetinić 1996: Sl. 8.

**7.2.** Jantarna ogrlica od plosnatih, valjkastih i okruglih perli različitih veličina. Pojedine perle su s jedne strane zaobljene a s druge ravne. U središnjem dijelu nalazi se najveća okrugla plosnata perla.

Nalaz: Grobišće

Materijal: jantar

Veličina: duž. ogrlice 13,72 cm, promjer plosnate perle 2,38 cm; debljina 0,40 cm

Privatna zbirka Bolf, Rijeka

Lit.: neobjavljeno

Opaska: ogrlica je složena od prikupljenih pojedinačnih perli, pa nije tipološki relevantna, već samo perle pojedinačno

**7.3.** Velika jantarna perla sačuvana u cijelosti, s jedne strane zaobljena a s druge strane plosnata, poput središnje perle s ogrlice br. 7.1. Nađena pored groba 1, sonda 3.

Nalaz: istraživanje GG 25.09. 1987, sonda 3.

Materijal: baltički jantar

Veličina: vis. 1,96 cm; promjer 3,53 cm; težina 16,07 g

Inv. br.: PPMHP 759

Lit.: Cetinić 2000.

**7.4.** Ulomci jantarne perle, izrazito sitni, ukupno 7 komada. Nepodesni za mjerenje veličina.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: baltički jantar

Inv. br.: PPMHP 785

Lit.: neobjavljeno

**7.5.** Jantarna okrugla perla, sačuvana u cijelosti, s jedne strane zaobljena a s druge strane plosnata i stanjena.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: baltički jantar

Veličina: vis. 0,82 cm; promjer 1,54 cm; težina 1,54 g

Inv. br.: PPMHP 786

Lit.: neobjavljeno

**7.6.** Valjkasta jantarna perla s jedne strane stanjena, sačuvana u cijelosti.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: baltički jantar

Veličina: vis. 1,13 cm; promjer 1,24 cm

Inv. br.: PPMHP 787

Lit.: neobjavljeno

**7.7.** Trapezoidna jantarna perla, okruglog presjeka, s jedne strane oštećena, nedostaje drugi dio.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: baltički jantar

Veličina: vis. 1,03 cm; promjer 0,3 cm

Inv. br.: PPMHP 788

Lit.: neobjavljeno

**7.8.** Polovica plosnate jantarne perle, okruglog presjeka.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: baltički jantar

Veličina: vis. 0,82 cm; promjer 1,34 cm

Inv. br.: PPMHP 789

Lit.: neobjavljeno

**7.9.** Veća plosnata jantarna perla sačuvana u cijelosti, ali oštećene površine.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: baltički jantar

Veličina: vis. 0,83 cm; promjer 1,75 cm

Inv. br.: PPMHP 790

Lit.: neobjavljeno

**7.10.** Plosnata oštećena jantarna perla, poluokruglog presjeka.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: baltički jantar

Veličina: vis. 0,82 cm; promjer 1,55 cm

Inv. br.: PPMHP 791

Lit.: neobjavljeno

**7.11.** Ulomak jantarne perle, izrazito loše sačuvan.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: baltički jantar

Veličina: vis. 0,25 cm; duž. 4,16 cm

Inv. br.: PPMHP 791

Lit.: neobjavljeno

**7.12.** Veća plosnata jantarna perla okruglog presjeka, raspucana.

Nalaz: istraživanje GG 1873.

Materijal: jantar

Veličina: promjer 1,83 cm; debljina 0,96 cm; težina 2,60 g

Inv. br.: AMZ 5547

Lit.: neobjavljeno

**7.13.** Valjkasta, jajolika, jantarna perla ovalnog presjeka.

Nalaz: slučajni, poklon F. Račkog 1898., Grobišće?

Materijal: jantar

Veličina: promjer 1,39 cm; debljina 0,82 cm; težina 1,29 g

Inv. br.: AMZ 5563

Lit.: neobjavljeno

## **8. STAKLENE PERLE**

**8.1.** Perle različite veličine od tamnoplave staklene paste. Od toga je 10 perli ukrašeno s po tri bijele točkice sa strana. Plosnatog oblika i okruglog presjeka, ukupno 13 komada.

Nalaz: istraživanje GG 1987, sonda 3.

Materijal: staklena pasta

Veličina: promjer veće 1,13 cm; promjer manje 0,42 cm; težina 5,47 g

Inv. br.: PPMHP 782, 783, 784

Lit.: Cetinić 2000.

**8.2.** Perle različite veličine i različitih boja staklene paste. Od toga su 14 perli ukrašene s po tri bijele točkice sa strana. Plosnatog oblika i okruglog presjeka, ukupno 108 komada.

Nalaz: Grobišće

Materijal: staklena pasta

Veličina: promjer veće perle 1,73 cm; promjer manje 0,42 cm

Privatna zbirka Bolf, Rijeka

Lit.: neobjavljeno

Opaska: ogrlica je složena od prikupljenih pojedinačnih perli, pa nije tipološki relevantna, već samo perle pojedinačno

## 9. KAMENA PERLA

Okrugla kamena perla sa središnjim otvorom ovalnoga kruga. Obrađena glačanjem, izrazito dobro očuvana.

Nalaz: slučajni, poklon F. Račkog 1898., Grobišće?

Materijal: kamen

Veličina: promjer 1,84 cm; debljina 1,76 cm; težina 11,42 g

Inv. br.: AMZ 5564

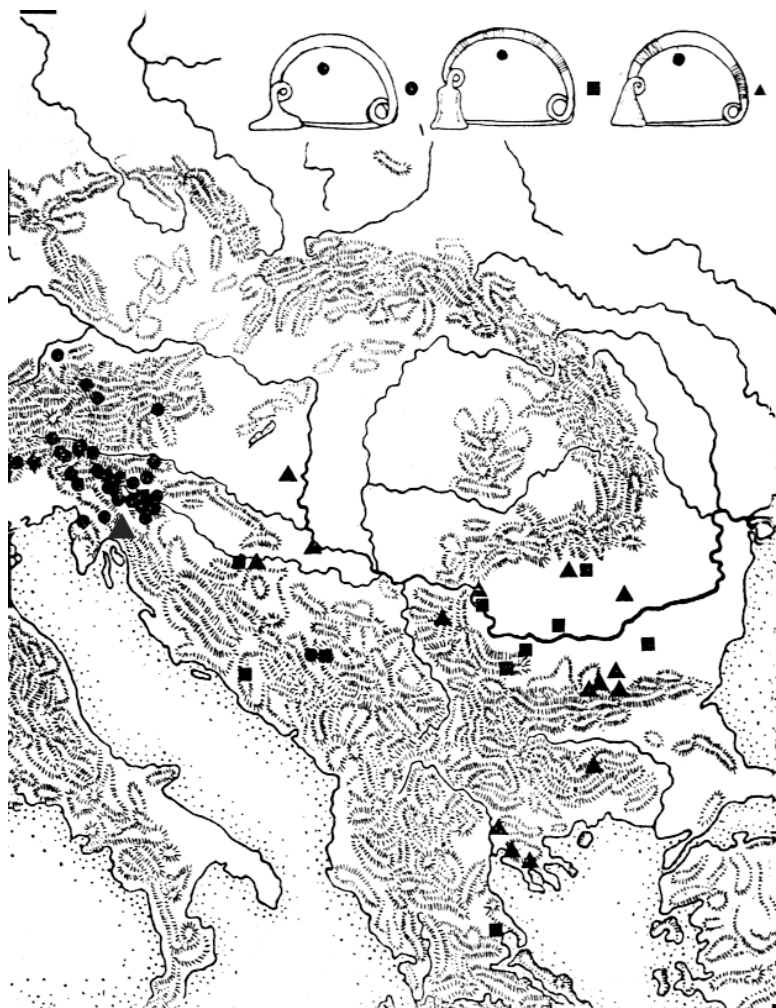
Lit.: neobjavljeno

## ZAVRŠNA RAZMATRANJA

U prilog teoriji o željeznodobnom postojanju i razvoju Grobnika ponajprije svjedoči nekropola Grobišće, jer zbog tisućljetne urbanizacije i sukcesivne aglomeracije, nasebinski elementi iz željeznog doba u bilo kojem fizičkom obliku nisu uočeni, osim u samom rasporedu i rasteru naselja (Sl. 1, 4–5). Nekropola se, kako je to običaj na riječkoj regiji, nalazila uz jedini gradski prilaz što je zapravo obilježje šireg sredozemnog kulturnog kruga (CANNARELLA 1968: 179–181; BATOVIĆ 1976: 32; 1980: 26–27; 1983: 285–287, 307–308; 1987, 355–358; ŠKILJAN 1977: 63–80; BRUSIĆ 1985: 14–149; KIRIGIN 1985: 96–102; 1996; BURŠIĆ – MATIJAŠIĆ 2001: 375; MIHOVILIĆ 2001: 27–36; BLEČIĆ 2002: 104; 2003: 148–151, 248–249). Sam položaj buduće nekropole bio je očito pažljivo biran, s obzirom da je nekropola smještena na zaravnjenom podiju, gdje je zemlje bilo dovoljno i koja je bila dobro osigurana od propadanja, kako bi se na njoj u dužem razdoblju mogao obavljati tako važan obred kao što je pokopavanje (Sl. 5–7). Vjeruje se stoga kako je odabir položaja nekropole imao prednost i pred samim obradivim površinama, odnosno pred »egzistencijom«. U dosadašnjim istraživanjima nekropole Grobišće, zabilježen je način pokopavanja u ispruženom položaju pokojnika, koji je obilježje japodske, kolapijanske i notranjske kulturne skupine. Grobna je arhitektura bila jednostavna, s nekoliko lučno postavljenih komada kamena oko glave pokojnika ili samo na zaravnjenom zemljanu, odnosno pješćanu površinu. Zbog toga, ali i zbog vapnenačke zemlje crvenice, kosturi su se loše ušćuvali (Sl. 8, 9). Pokazalo se da pokojnici pripadaju istom tipu ljudi, da su ti ljudi većinom bili starije dobi i da nisu obolijevali od nekih težih ili neobičnih bolesti (ŠLAUS 2002). Prema tome skeletni je način pokopavanja sigurno dokazan u više istraživačkih kampanja, što je definirano u prijašnjim poglavljima. No, jednako nekropoli na Kastvu, i u ovom se slučaju u obzir moraju prihvatiti tvrdnje Š. Ljubića i E. Laszowskog koji navode kako se pokopavanje na Grobniku vršilo i spaljivanjem pokojnika u žarnim grobovima. Takva saznanja sugeriraju mogućnost biritualnog načina pokopavanja, često primjenjivanom i kod Japoda, Kolapijana, jednako kao i u Notranjskoj (BLEČIĆ 2002: 79, 121). Kako pokazuju nalazi materijalne kulture, pokojnici su bili polagani u grobove u svojoj autohtonij i prepoznatljivoj nošnji. Pretpostavlja se kako su bili odjeveni u određnu odjeću i/ili plašteve opšivene te ukrašene brončanom dugmadi, koja je nađena u priličnim količinama. Tradicionalno, još su posjedovali razne vrste fibula, karika ili pojaseva, ukrasnih perli ili ogrlica, a samo pokatkad naušnice, pektorale, ili posebne vrste privjesaka-amuleta, najvjerojatnije vezane uz istaknutije članove zajednice. Grobni prilozi bili su pak skromnog repertoara, čime se podrazumijevaju prilozi keramike i, iznimno, keramičkih pršljena (T. 1–9).

U kronološkom pogledu, do sada prikupljeni i poznati nalazi materijalne kulture svjedoče kako je naselje na Grobniku poprilično mlađeg datuma negoli onaj na Kastvu. Oslonac tome, najvećim dijelom pružaju različiti tipovi i vrste fibula, uz koje se potom vežu datacije i ostalih nalaza ma-

terijalne kulture, uglavnom dijelova nošnje, jer je keramička produkcija još slabije dokumentirana nego na susjednom Kastvu. Naselje se, prema svim analiziranim podacima formira i organizira s nastupom punog željeznog doba u 7. stoljeću pr. Kr., kada se na prostoru šire riječke regije, sve do početnog 6. stoljeća pr. Kr., isprepliću najrazličitiji kulturni utjecaji i dotoci (BLEČIĆ 2003: 200–201, 250–251). S jedne strane, nastavljaju starije tradicije, poput upotrebe višeglavih igala ili lučnih fibula i privjesaka, posredstvom notranjskog i svetolucijskog kulturnog prostora. Međutim, tada se očituju i jače veze s italiskim kulturama, posebno s estenskim i sjevernim područjem Italije, a evidentno se naznačuju i kulturni doticaji sa srednjom i južnom Italijom. S druge strane, preko japodskog se i predalpskog prostora javljaju novine sa središnjeg balkanskog prostora. To se odnosi upravo na postojanje lučne dvopetljaste fibule kojoj, nažalost, mjesto i kontekst nalaženja na Grobniku nije poznat (T. 2: 1.1, Sl. 11). Kao tipičan srednjobalkanski element tipološki se ta fibula povezuje s nastupom punog željeznog doba i utjecajem trako-kimerijskog kulturnog kompleksa (GABROVEC 1980: 37–43; BATOVIĆ 1981: 112; GLOGOVIĆ 1989: 28, T. 25: 11; 2002: 92). Prema definiciji i kartiranju S. Gabrovca grobnička fibula pripadala bi tipu 1 C, izrađenoj od bronce, koji nije obilježje predalpskog prostora, budući da su ondje obično bile izrađivane od željeza. Tip lučne fibule



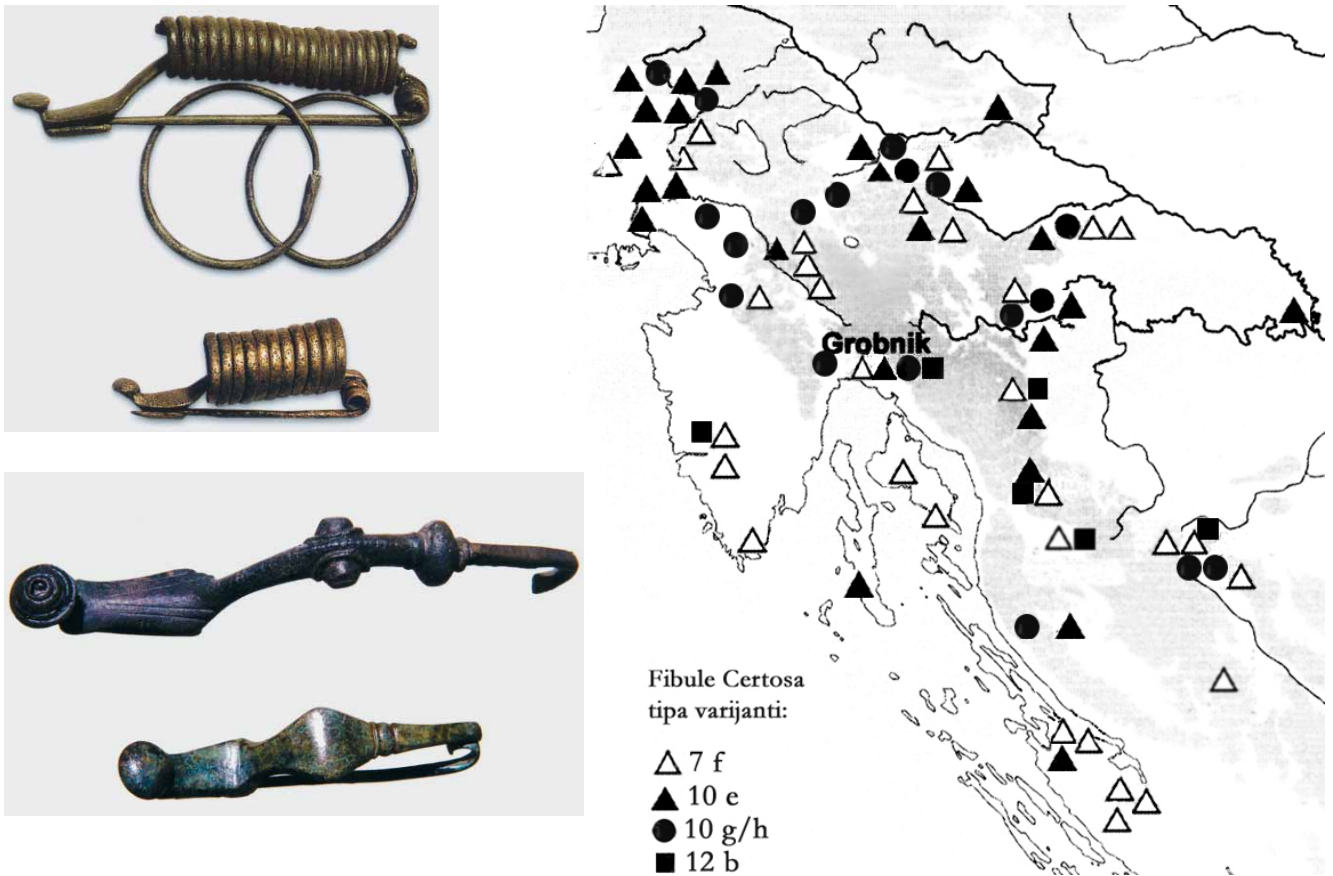
Slika 11. Lučna dvopetljasta fibula i rasprostriranje toga tipa fibule (nadopunjeno prema Gabrovec 1970. Foto: S. Ulrich)

izrađen na takav način nalazi se na širem području istočnog i južnog Balkana, od Bugarske, Rumunjske do Grčke (GABROVEC 1970: K 1, 4.). Zabilježene su u Vukovaru, te zemljopisno najbližoj Donjoj Dolini (GABROVEC 1970: 5–14; GLOGOVIĆ 1989: 28, 41). S obzirom na ostale nalaze takvih tipova fibula, grobnički primjerak povezuje se svakako jedino s balkanskim utjecajem, koji je na Grobnik mogao dospjeti vjerojatno posredstvom Japoda, a datirati se može u 7. stoljeće pr. Kr., što odgovara prijelazu Ha B3 prema Ha C1 srednjoeuropske kronologije.

Na prijelazu starijeg halštatskog razdoblja u mlađe dominira upotreba fibule tipa Certosa, koja se iskazuje u različitim tipovima, varijantama i podvrstama po gotovo cijelom europskom kopnu (PRIMAS 1967; GUZZO 1972; FREY, GABROVEC 1971; TERŽAN 1977; TEŽAK – GREGL 1981). Tip spomenute fibule koji je zastupljen na području riječke regije, a time i Grobinštine, pripada mlađim 10 f, 10 g i 10 h varijantama (T. 2: 1.2.1–1.2.3., Sl. 12) (BLEČIĆ 2003: 208–210). One se pojavljuju u Este 3c kasne faze (Este-Capodaglio 30, 38 i Costa Martini 41 označavaju najslabije paralele iz izvornog estenskog kruga) i traju do latenskog doba, a obilježavaju 6. stupanj Notranjske, negovski horizont kasnog 5. i 4. stoljeća pr. Kr. Dolenjske, ili Ha D3 srednjoeuropskog vremena (FREY 1969: T. 31: 12; TERŽAN 1977: 365–368; GABROVEC 1987: 70, 74 sl. 6: 16–19, T. 11: 4). Rasprostire se najvećim dijelom na južnopredalpskom prostoru svetolucijske i notranjske skupine, u Dolenjskoj, Beloj krajini te manje u Lici (TERŽAN 1975: 679–680, T. 1; 1977: 334, K. 52). Na japodskom prostoru, baš kao i na prostoru kulturne skupine Donja Dolina – Sanski Most, obilježavaju mlađe halštatske horizonte, 5. i osobito 4. stoljeća pr. Kr. (DRECHSLER – BIŽIĆ 1974: 33–34; 1987: 409–410, T. 45: 12–13; MARIĆ 1964: T. 13: 21, 22, 24; 1964 a: 184–185; ČOVIĆ 1983: 264–265, T. 28: 7, 15; 1987: 257–260, T. 28: 15, 18) ali trajanje im se produžava do u mlađe željezno doba (MARIĆ 1968: 13–15). Fibule tipa Certosa 10 varijante istovremene su s fibulama 12 b varijante (T.2: 1.2.4, 3: 1.2.5.–1.2.8., Sl. 12) koje su na prostoru riječke regije zabilježene samo na Grobniku (GLOGOVIĆ 1989: T. 32: 10; CETINIĆ 1996: sl. 5). One su izrazito zastupljene u Lici, gdje su se vjerojatno i razvile (LO SCHIAVO 1970: 493, T. 6: 11; 14: 4, 29: 15; TERŽAN 1977: 382; TEŽAK – GREGL 1981: T. 4, 5, 6), pa je to još jedan dokaz o intenzivnim i učestalim kontaktima sa središnjim japodskim prostorom. No, grobničkim je primjercima posve sigurno najbliža paralela dokumentirana na Kastvu i na Garici (GLOGOVIĆ 1989: T. 34; BLEČIĆ 2002: 108–109, T. 2: 1.3.1., Sl. 7; 2003: 210, Sl. 103), ponajviše stoga što pokazuju mjesni način isticanja dodatnih ukrasa, npr. od spiralno savijene žičane trake-saltaleone (T. 1: grob 1: 3, 2: 1.2.1., 5: 2.2.1.–2.2.4., Sl. 12), koji nije uobičajen za japodsku kulturnu skupinu. To je karakteristika obližnje Notranjske, primjerice u Šmihel-Za Polšno (GUŠTIN 1975: 478, T. 12: 1; 1979, T. 54: 3), u Predjama ili Vinici (TOC 1934: T. 16: 94; TERŽAN 1977: 331–332; GUŠTIN 1987a: 50, Fig. 9), gdje se takve fibule uglavnom datiraju u 4. i 3. stoljeće pr. Kr., s mogućnošću trajanja čak do 2. stoljeća pr. Kr. (TERŽAN 1977: 331–332).

Naušnice koje su nađene na Grobniku (T. 1: 3.1., 7: 3.2.–3.3., Sl. 12.) također su izravno povezane s fibulama tipa Certosa. Kako prenosi Š. Ljubić, potjecale su iz žarnih grobova što se povezuje uz starija istraživanja nekropole Grobišće (AMZ, Inv. knjiga: 5539, 5558). Takvi navodi, ili mogućnosti, u potpunosti su identični s tvrdnjama koje se vezuju uz nalaze istih tipova naušnica s nekropole na Kastvu (BLEČIĆ 2002: 109, T.9: 6.1.–6.2.). Kod svih primjera postoji istovjetan sistem zatvaranja, uvlačenja tanjeg kraja u drugi koji je konično otvoren, a nosile su se kao dodatni ukras na fibuli ili su prilikom pokopavanja namjerno postavljene u takvoj kompoziciji u grob (BATOVIĆ 1981: 25; 1987: T. 41: 1). Sukladno tome, mogu se datirati kao i fibule Certosa tipa 10 h varijante u sredinu ili kraj 4. stoljeća pr. Kr. (GLOGOVIĆ 1989: T. 38: 9–10, 12–13; LJUBIĆ 1889: T. 33: 245; CETINIĆ 1996: sl. 5).

Osim saltaleone ukrasa na luku fibule ili naušnica i različitih oblika karika na igli fibule, vrlo su se često dodavali i najrazličitiji tipovi spiralnih privjesaka (T. 5: 2.1.1.–2.1.2.). Jednostavnost



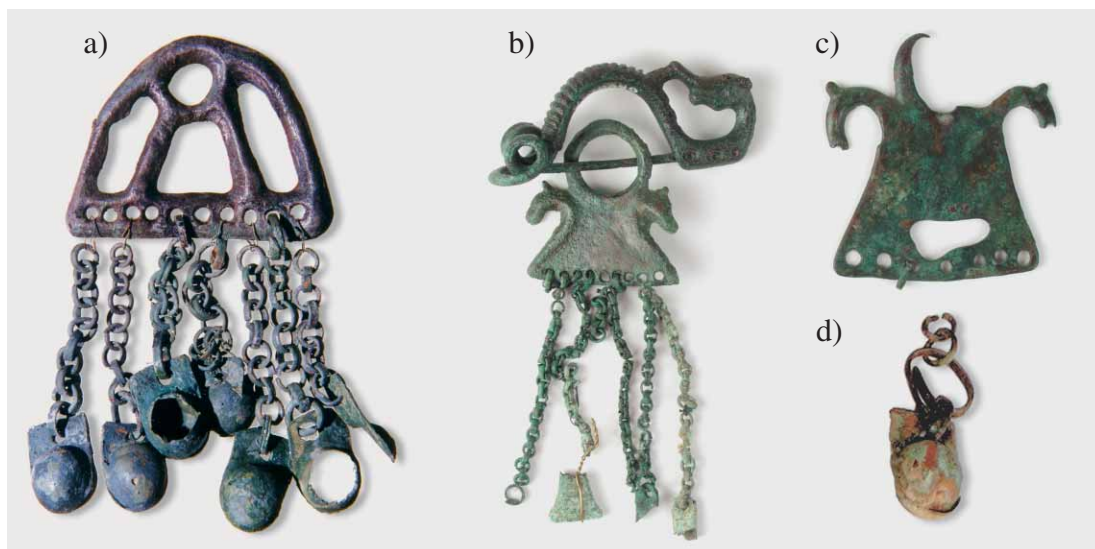
Slika 12. Zastupljeni tipovi Certosa fibule, te pridodani im ukrasi (Arheološki odjel Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, Ar-

izradbe, višenamjenska primjena i pritom izrazita dekorativna efektivnost, omogućili su tom ukrasu dugotrajnost i rasprostranjenost na širokom području (PERONI 1975: 67). Javlja se od brončanog doba na prostoru Like (DRECHSLER – BIŽIĆ 1966: Y84; 1973: T. 10: 11; 22: 4) i Notranjske (GUŠTIN 1975: T. 3: 3; DE PIERO, VITRI, RIGI 1977: Fig. 12, T. 6: 1; 13: 17–22), a u željeznom dobu postaju nezaobilazan ukrasni element. Ti su privjesci na području šire riječke regije uglavnom zabilježeni zajedno s fibulama tipa Certosa ili tipa Baška te ostalim materijalom koji je karakterističan za posljednju fazu starijeg željeznog doba (BLEČIĆ 2002: T. 8: 3.1.–3.2.; 2003, 217–218, Sl. 105). Ujedno ta činjenica odgovara analognim nalazima na prostoru svetolucijske i notranjske skupine, kao i nalazima s japodskih nekropola (TERŽAN, TRAMPUŽ 1975: T. 15: 6; TERŽAN, LO SCHIAVO, TRAMPUŽ, OREL 1985; GUŠTIN 1975: 478–479; GABROVEC 1977: sl 7; PCA 1983: Fig. 26; DRECHSLER – BIŽIĆ 1961: T. 7: 7; VEJVODA 1961: T. 1: 8, T. 2: 6, T. 3: 33; LO SCHIAVO 1970: T. 11: 8). Prema tomu, primjerci iz Grobnika datiraju se u 5. i 4. stoljeće pr. Kr., kao i ostali ovdje spomenuti privjesci, s time da im se trajanje produžava do 3. stoljeća pr. Kr.

Nekako u to vrijeme uklapa se i tzv. kuglasti mali privjesak koji bi se također mogao datirati s klasičnim fibulama tipa Certosa (T. 5: 2.5.) (BLEČIĆ 2003: 205–206, 208). Prema poznatim privjescima sličnog oblika kugli s kopčastom drškom, koje je kartirao K. Kilian (1973: 86, Abb: 9, 1975: T. 88), njihovo rasprostiranje povezuje prostore južne Italije i Egeje, kao i širenje utjecaja

geometrijske keramike, a datira ih od Ha C stupnja srednjoeuropske kronologije. Najbliža paralela ovom primjerku nalazi se u Padovi, Vicolo Ognissanti 46 (FREY 1969: ABB. 32: 7). No, s druge strane, lijevani privjesci takvoga tipa značajni su i za glasilačku grupu 6. i 5. stoljeća pr. Kr., gdje se zapravo nalazi i najrodniji primjerak ovome, odakle su također mogli dospjeti na to područje (ČOVIĆ 1964: T. 2: 32).

Suprotno manjim ukrasnim elementima, svojom masivnošću i veličinom, fibula tipa Certosa mogla je izvanredno služiti za nošenje većih privjesaka i pektorala. Kao nakit posebnog religijskog sadržaja, izrazitog statusnog obilježja te definitivno samom pripadnošću, zabilježen je vrlo dobro na nekropoli na Kastvu (BLEČIĆ 2002: T. 9: 4.1.–4.3., 10:5.1., sl. 8; 2003: 212–213, Sl. 105), a u ponešto skromnijem obliku javlja se i na nekropoli Grobnika. Prema dosadašnjim saznanjima, ti predmeti čine skupinu nalaza koja je svojstvena području šire riječke regije, što se ponajprije odnosi na antropo-zoomorfne trapezoidne pločice, funkcionalne privjeske ili amulete (T. 6:2.6.1–2.6.4., 5: 2.3., 2.5., Sl. 13) (LO SCHIAVO 1970: T. 3; BATOVIĆ 1981: 24; 1982: 10–11; 1982 a: 34; 1987: 368; STIPČEVIĆ 1981: 62; GLOGOVIĆ 1989: 25, T.42; 2000; MAJNARIĆ – PANDŽIĆ 1998: 311–312). Također, ti privjesci pokazuju kako su izvorni produkt najvjerojatnije kastavske željeznodobne zajednice, prepoznatljivi po ikonografskom sadržaju, stilskoj i tehnološkoj izvedbi, pa je ovdje vjerojatno riječ o specijaliziranoj lokalnoj radionici koja je proizvodila, tj. lijevala takve apotropejske simboličko-dekorativne primjerke. (BLEČIĆ 2002: 110–111). Poluokrugli manji privjesak iz Grobnika (T. 6:2.6.1.), rađen je na proboj s rešetkastim ornamentom, ali ne pokazuje sve odlike kastavskih privjesaka, osobito po pitanju zoomornih prikaza ili tehničke izvedbe. Naime, na stranicama pločice nedostaju apstrahirani životinjski prikazi. Ipak, on je iste provenijencije, samo skromnije ili lošije izvedbe, stilski reduciraniji, čemu razlog može biti jednostavno neuspješna izradba željene forme. Na donjem rubu privjeska pričvršćeni su privjesci u obliku praporca (ili bula) i jedan oštećeni privjesak trapezastog oblika, čime se ostvarivao cjelovit apotropejski doživljaj (BLEČIĆ 2003: 213).



Slika 13. Privjesak-amulet i pektoralni (Arheološki odjel Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, Arheološki muzej Zagreb. Foto: S. Ulrich, F. Beusan, M. Blečić)



Zoomorfni prikazi karakteristika su dakako i pektoralnog nakita, omiljenog modnog i kulturnog simbola u željeznom dobu, pa za jedan ili dva (?) grobnička primjerka (T. 6: 2.6.2., 2.7., Sl. 13), poput pektoral iz Kastva, postoji više paralela, s najboljim osloncem kod Japoda i Kolapijana. Prikaz konja, odnosno antitetično postavljenih konjskih glavica na pločicama, u pravilu je obilježje te vrste nakita. Konjske su glavice vrlo realistično i precizno izrađene, što je potpuno u suprotnosti s opisanim privjescima-amuletima. No, kao i privjescima, pripisivala su im se apotropejska značenja (MATEJČIĆ 1974: 68–70; BATOVIĆ 1982: 11; 1987: 364–367, T. 41: 2; GLOGOVIĆ 1989: 35, T. 40, 41; 2000; BLEČIĆ 2002: 10:5.1., sl. 8; 2003: 212–213, Sl. 105) i u stiliziranom obliku također su mogli predstavljati ženu. Najbližu analogiju grobničkom pektoralu (T. 6:2.7.), sa izraženim ušima i njuškom, te s trapezastim i koničnim privjescima, daje pektoral iz Prozora (LJUBIĆ 1889: T. 21, 107, 108) i Kompolja, gdje je grob 47 poslužio za dataciju, no najsličniji primjerak nalazio se izvan grobnih cjelina (DRECHSLER – BIŽIĆ 1961: T. 13: 1–2, T. 32: 1–2; 1966: T. 14: 5; 1974: 33; 1987: sl. 25: 5). Zatim, iz Jezerina, grobovi 228, 278, 349, 264, (VEJVODA 1961: T. 4: 4; MARIĆ 1968: T. 4: 2, 5; 5: 4; DRECHSLER – BIŽIĆ 1987: sl. 24: 4, T. 47: 8), gdje su smješteni u 4. i 5.a fazu, budući da se javljaju zajedno s fibulama srednjolatenske sheme. U Vinici se takvi pektoralni također smatraju lokalnim proizvodom, a nađeno je više primjeraka (TOC 1934: T. 12: 51, 13: 58; GABROVEC 1966: 186, T. 18: 4). Pojedini autori smatraju da su pektoralni s područja riječke regije, poput svih viničkih primjeraka, nastali pod izrazitim japodskim utjecajem jer su antitetično postavljene konjske glavice obilježje upravo njihove zoomorfne umjetnosti (GABROVEC 1966: 185–186; STIPČEVIĆ 1981: 59–65; BOŽIĆ 1999 a: 176). No, drugom grobničkom pektoralnom privjesku ili samo privjesku-amuletu, također s antitetično izrađenim konjskim glavicama ali sa izrazitim oštećenjima (T. 6: 2.6.2., Sl. 13), gotovo identična paralela nalazi se u Kringi u Istri (MIHOVIĆ 1998: 5–6; GLOGOVIĆ 2000), također bez detaljnijeg konteksta nalaženja, pa ne pruža sigurniji oslonac za približnu dataciju. Opće je prihvaćena činjenica kako su pektoralni bili ženski nakit, jer se u najvećem broju nalaze zajedno s fibulom tipa Certosa. Zbog naglašenog religijskog sadržaja, apotropejske poruke, kao i same namjene, smatra se kako su evoluirali iz starih tradicija kulture polja sa žarama pod jasno naznačenim utjecajima sa Istoka ili neizravno iz Egeje (STARE 1970: 22–26; GABROVEC 1984: 41–44; 1987: 99–106; BATOVIĆ 1987: 368–370; KUKOČ 1994: 70–71; 1998: 8–26; 2003: 243–244). Međutim, grobnički je pektoral bio ovdješen o zoomorfnu fibulu ranolatenske sheme (T. 6: 1.3.2. Sl. 13), što ujedno znači da se u tom razdoblju očituju i posredni keltski utjecaji u pojavi takvih fibula, a koje su opet prepoznatljivo povezane s domaćim ukusom i radioničkom proizvodnjom Lt B stupnja srednjoeuropske periodizacije (GUŠTIN: 1987, 38–39, sl. 1.; 1987 a: 44–45). Privjesci, sukladno dataciji pektoralu i privjesaka iz Kastva, obilježje su posljednje faze starijeg željeznog doba, pa se okvirno datiraju u 5. i 4. stoljeće pr. Kr., tj. Ha D2/Ha D3, ali im se trajanje produžava i u 3. stoljeće pr. Kr. srednjolatenskog razdoblja (GABROVEC 1966: 186, 191; DRECHSLER – BIŽIĆ 1971: 248; 1987: 410; BLEČIĆ 2002: 114), ili čak, u nekim slučajevima, do 2. stoljeća pr. Kr. (BOŽIĆ 1999: 163, 174). Ti su predmeti tehnološki i izvedbeno doista pod naglašenim latenskim utjecajem ali ih vodeći motiv i naglašena forma sadržaja vrlo čvrsto povezuje sa središnjim japodskim prostorom i tamošnjim zajednicama (STIPČEVIĆ 1981: 62; GLOGOVIĆ 1989: 44–45; 2000; MAJNARIĆ – PANDŽIĆ 1998: 311–312; BLEČIĆ 2002: 112). Osoba koja je nosila takav nakit zasigurno je imala iznimno značajan status unutar diferencirane zajednice ljudi, koja tako svjedoči i o socijalnoj zrelosti tadašnjeg društva.

S fibulama tipa Certosa mogu se datirati još neki uvozni predmeti, poput kantharosa iz groba 1, sonde 3, nekropole Grobišće (T. 1: grob 1: 6, Sl. 14) (BLEČIĆ 2003: 218–219, Sl. 106). Takav tip keramičke posude za sada je jedinstvena pojava na prostoru šire riječke regije, pa i u tom razdoblju jasno pokazuje daljnje veze s područjem srednje i južne Italije. Naime, izravne analogije toj posudi nisu zabilježene, ali po obliku, načinu izrade i stilu može se usporediti s kampanskim tipom keramike koja se razvijala od 4. stoljeća pr. Kr. na području Kampanije i Etrurije. Tipološki bi pripadala



Slika 14. Kantharos iz groba 1, sonde 3, dokumentiran prilikom istraživanja Grobišća 1987. (Fotoarhiv arheološkog odjela Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, Rijeka. Foto: K. Mihovilić)

Morel 3722 a1 tipu, kakav se često nalazi u Ordoni. Međutim, u Riminiju, *ex Convento di S. Francesco*, Spini, grob 1082, i u Lombardiji, *La Sforzesca*, nalaze se slični primjerci koji su se razvili pod snažnim etruščanskim utjecajem i gdje svi spadaju u grupu Malacena (VILLARD 1962: 88; FIORENTINI 1963: 13, Fig. 1: 5; MORELL 1981: 283–284, T. 113; FRONTINI 1987: 136, Fig. 2: 1; MAIOLI 1987: 388, T. 5: 11; DESANTIS 1993: 317–318: 630–631). U Spini i Riminiju, baš kao i u Lombardiji, takvi su oblici kantharosa najčešće na visokoj nozi *a vernice nera*, tipa Morel 3511–3512 ili 128 a, što nije slučaj s ovim kantharosom izrazito tankih stijenki i niske prstenaste noge. Svi slični primjerci datiraju se u sredinu 4. stoljeća i u 3. stoljeće pr. Kr., a tako se može datirati upravo i grobnički kantharos što, kako je istaknuto na početku, zapravo potvrđuje i fibula tipa Certosa lokalne 10 varijante sa saltaleone ukrasom na luku, te ostali dijelovi nošnje nađeni prilikom istraživanja navedenoga groba.

Nadalje, pojava zoomorfne fibule (T. 6: 1.3.2., Sl. 13) dokazuje neprekinute veze riječke regije s područjem svetolucijske skupine, tj. idrijske skupine u tom razdoblju Posočja, gdje se u Koritnici, grob 32, i San Vitu, grobovi 17 i 31, nalaze istovjetni primjerci (GUŠTIN 1987: 39; 1987 a: 45). Luk je fibule ukrašen rebrastim ornamentom, dok je noga izdužena i izvinuta prema luku oblikovana u prikaz životinje koja, ovaj put, prije simbolizira psa nego konja. Vanjske urezane linije mogu tako predstavljati samo krzno, jedna spiralna zavojnica ističe malene uši, koje su obično kod prikaza konja jasno i više naglašene, oči su obilježene koncentričnim kružićima, a poluotvorena njuška sadrži realistično prikazane zube, pa čak i očnjake, što također nije slučaj kod poznatih prikaza konja. Prema tomu, to bi bio još jedan životinjski motiv koji se susreće u ikonografskim prikazima grobničkoga nakita. Ali, da veze postoje i posredstvom latenskih oblika s padskom nizinom, pokazuje i narebrena fibula ranolatenske sheme (T. 4: 1.3.3., Sl. 15a) koja ima dobre paralele u nekropoli Monte Bibele u padskom dijelu Etrurije (VITALI 1987: Fig. 5a: 35, a, b), kao i fibula ranolatenske sheme s izvinutom nogom (T. 4: 1.3.1., Sl. 15b), kojoj se slični primjerci mogu naći i u Este,



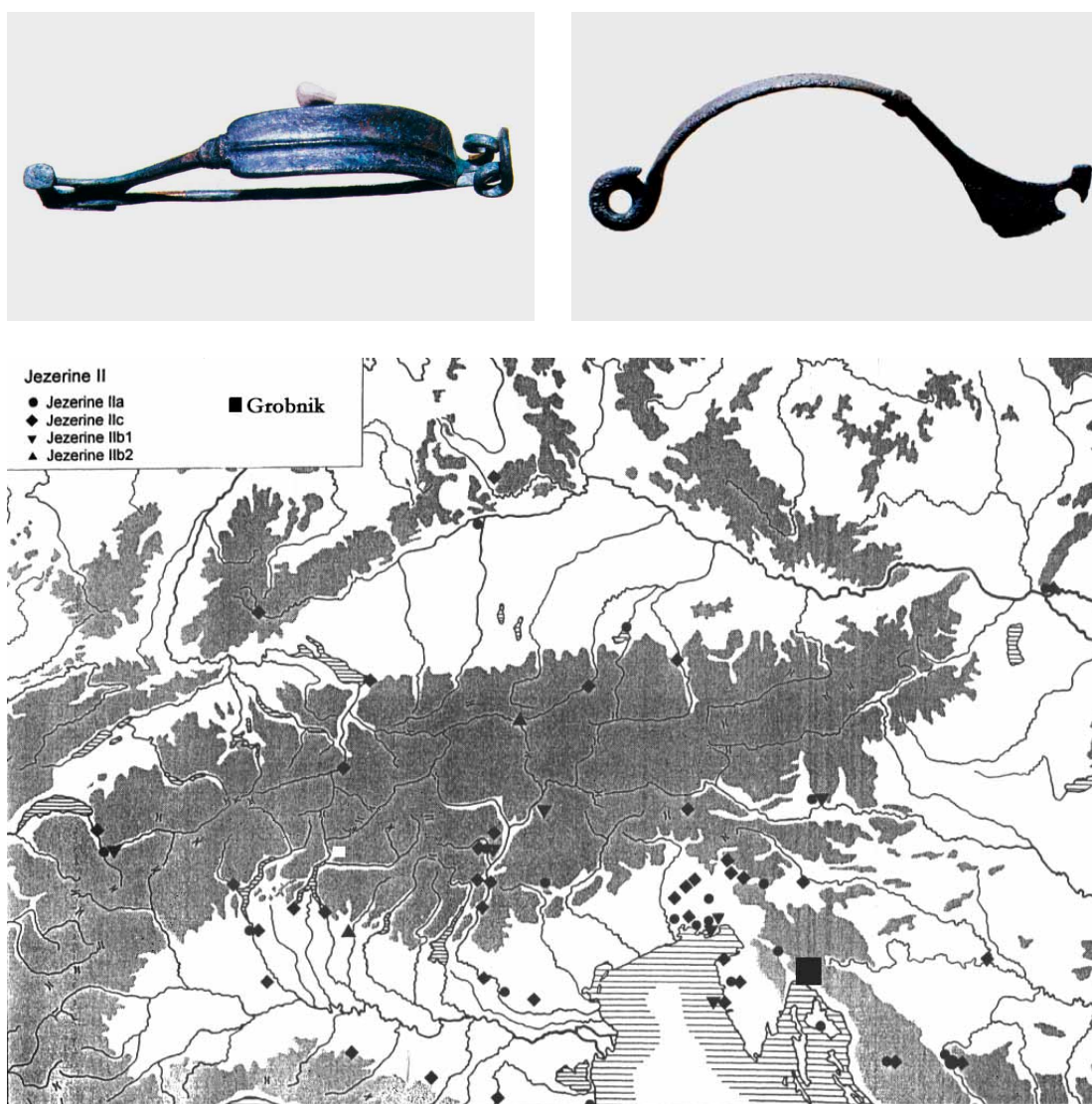
Slika 15. Ranolatenske i srednjolatenske sheme fibule (Arheološki muzej u Zagrebu.  
Foto: F. Beusan)

Rebato 222 i Randi 6, te Montebelluna grob Posmon 29 (CALZAVARA CAPUIS, RUTA SERAFINI 1987: 282–285, Fig. 3: 7–10). No, jednako tako za obje fibule, i glatku i narebrenu, paralele se mogu naći u Mokronogu i Novome Mestu, gdje obilježavaju stupanj Mokronog 1, istovremenim s tranjskom 7. fazom i idrijskom skupinom u Posočju (BOŽIĆ: 1987, 869–870; sl. 43: 10).

Osim vremenske paralele s ranolatenskim tipovima fibula, pojedini tipovi Certosa fibula pojavljuju se i s fibulama srednjolatenske sheme (T. 4: 1.4.1.–1.4.3., Sl. 15c, d). Takve se fibule na Grobniku javljaju izrađene od bronce s navojem preko luka, od kojih samo jedna pripada poznatom mjesnom tipu Kastav. U prijašnjim je radovima, na primjeru istih fibula iz nekropole na Kastvu, ta tvrdnja podrobnije elaborirana kako u središnjem estenskom krugu, tako i u susjednim regijama jugoistočnog predalpskog kruga (TERŽAN 1977: 368; TOC 1934: T. 13: 60; 14: 64; GABROVEC 1966: 187, T. 27: 4–5, 28: 5–6; TERŽAN 1977: 419, f.n. 109, F. 39: 3; GUŠTIN 1975: 479–481; 1987: 39–41; 1987 a, 46–56, Fig. 9, K. 11; CHIECO BIANCHI 1987: Fig. 45, 49–50; BLEČIĆ 2002: 116–117, T. 8: 1.6.1–1.6.3, sl. 9; 2003: 225–225, sl. 109), stoga ovdje treba potcrtati njezino postojanje te odnos koji je karakterističan za Grobnik. Najbližu paralelu grobničkim primjerima predstavljaju japodske nekropole Like i Pounja, jer su ondje u grobnim cjelinama zastupljene i fibule tipa Certosa 7 varijante po B. Teržan. Tako su na primjer u Prozoru, grob 52, (DRECHSLER – BIŽIĆ 1973: T. 27: 6–9; 1974: 34; 1987: 412–414), Jezerinama, grob 456, i u Ribiću, grob 199 (MARIĆ 1968: T. 3: 35, 36; T. 9: 1–4.) srednjolatenske fibule definirane, kao i na Grobniku, s fibulama

tipa Certosa 7e i 7f varijante (T. 3: 1.2.9–1.2.10, Sl. 12). Budući da su na prostoru riječke regije takve fibule evidentne samo na Grobniku, upravo ih spomenute paralele određuju i zemljopisno i kulturološki, kao i kronološki, pa se mogu datirati u 3. ili 2. stoljeće pr. Kr., što korespondira s notranjskom fazom 7 i idrijskom skupinom Posočja (GUŠTIN 1975: 478–479).

Nadovezujući se na prethodne tipove fibula, kao i ostalih nalaza materijalne kulture, u posljednja bi stoljeća, tj. godine prije Krista spadale kasnolatenske fibule tipa Jezerine, koje su u dva primjerka nađene na Grobišću (T. 5: 1.5.1–1.5.2., sl. 16) (BLEČIĆ 2003: 231–232, sl. 109). Fibule tipa Jezerine pojavljuju se s ranorimskim fibulama tipa Aucissa i okruglim pločastim fibulama pa,



Slika 16. Fibule kasnolatenske sheme tipa Jezerine, nađene prilikom istraživanja Grobišća 1987. (Arheološki odjel Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, Rijeka. Foto: S. Ulrich) i karta rasprostranjenja tog tipa fibula prema Demetz 1999. (nadopunjeno s Grobnik)

poput brojnih primjera kod nekropola Pounja ili Novog Mesta, pokazuju posljednje željeznodobne elemente već u novim civilizacijskim strujanjima (MARIĆ 1963: T. 2: 4; 1968: T. 19: 20, 13: 41–46, 14: 33–36; GUŠTIN 1987: 42–43; 1987a: 53). Paralele grobničkoj fibuli tipa Jezerine nalaze se u Nezakciju, koja je posebna po samoj izradi od srebra, te u Picugima, osobito brojno u Novoj Vasi kod Buja i na Kašteliru kod Nove vasi, ili čak u Dalju i Sotinu (MAJNARIĆ – PANDŽIĆ 1970: 20; JOVANOVIĆ 1984: sl. 52; 1987, sl. 42: 6; GUŠTIN 1987: sl. 3a: 7–8, 3b: 7, 10, 13; 1987a: Fig. 3: 7–8; 14–16, 4:7; SAKARA – SUČEVIĆ 2003: T. 3: 8, 12, 20, 24; 44: 10–12, 15).

U razdoblje mlađeg željeznog doba na Grobniku mogao bi se smjestiti i grob 2, sonde 3, iz istraživanja Grobišća 1987. godine. Iako je o tom grobu već bilo diskusije (BLEČIĆ 2003: 229–230, Sl. 110; 2003 a: 331–335, Sl. 1–2), na ovom mjestu bih nadopunila i ispravila dosadašnja razmatranja.<sup>2</sup> Kako je poznato, u grobu je uz jantarnu perlu nađen pojas koji se sastojao od dvodijelne lijevane brončane pojasne pločice i pojasa sastavljenog od organskog materijala, kože, opšivenog i ukrašenog s brojnom polukalotastom dugmadi, (T. 1: grob 2: 2, Sl. 17), pa stoga ne postoji izravna mogućnost uže i točne datacije. Pločice su lijevane u istom kalupu i ukrašene rebrastim ornamentom s vanjskih strana, od kojih je donja pločica, sa četiri rupice, služila kao okov za pričvršćivanje s drugom pločicom koja je, s rupom u sredini, služila kao kopča za pričvršćivanje pojasa. Prilično srodni primjerci takvih pojasnih pločica definirani su kod Kolapijana s nalazišta Vinica, Zidani gaber, Vinji vrh, Črnomelj, grob 79 Goleka pri Vinici i Trošmarija (KRIŽ 1993: 169; MASON 1999: Fig. 2; BOŽIĆ 2001: sl. 29, DRECHSLER-BIŽIĆ 1970: sl. 247, T. 1. 3–4; BAKARIĆ 1993: 113; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ 1998: sl. 168; BALEN-LETUNIĆ 2000: 29; BOŽIĆ 1999: 175). Smatraju se viničkim tipom pojasne trapezoidne kopče, koje su po ornamentici, različite od japodskih tipova pojasnih pločica, ali su se razvile pod njihovim snažnim utjecajem (BOŽIĆ 1999; 2001: 190–192, sl. 29, 30, 31, 32). Najbliža pravokutna varijanta pojasne pločice ukrašena rebrastim ornamentom ipak se nalazi u Dolenjskoj na latenskoj nekropoli Strmec nad Belo Cerkvijo kod Vinjega vrha (Koškova parcela, poznati i kao nalazi iz Kronova) (STARE 1973: T. 45: 10; DULAR, A. 1991: 54–59; BOŽIĆ: 1999: 198). Ta je pločica gotovo identična grobničkoj i po dimenzijama te po načinu i stilu ukrašavanja, samo što je pločica iz Strmca kvalitetnije i preciznije izrade te ukrašena poprečnim rebrom u sredništu. Nekropola Strmec, kao i uže područje nalaza pločice, smješta se u stupanj Lt D1



Slika 17. Brončana pojasna pločica iz groba 2, sonde 3, istraživanje Grobišća 1987.  
(Foto: S. Ulrich; rekonstrukcija prema Ž. Cetinić)

<sup>2</sup> Koristim priliku upozoriti kako su u predhodnom članku OpA 27, na str 332, objavljene zabunom dvije iste fotografije pojasne pločice *in*

*situ*, koja je uz to datirana previsoko prema viničkom tipu trapezidnih pločica u 3. i 2. stoljeće pr. Kr.

srednjoeurpske keltske kulture, odnosno u fazu Mokronog 3a (BOŽIĆ 1987: 876–878; 1993; 1999: 198). Na nekropoli je nađena još jedna vrlo slična pločica s nešto različitim i bogatijim ukrasnim ornamentom rebara (MÜLLNER 1900: Taf. 36: 21, 22; STARE 1973: T. 18: 22), pa se obje pločice svrstavaju u posebnu vrstu pravokutnih pojasnih pločica, tip Bela Cerkev. One su doista rijetke i obilježje su ženskih grobova, a po načinu izrade lijevanjem u kalupu i primijenjenim ukrasnim motivima srodne su viničkom tipu trapezastih pojasnih kopči (BOŽIĆ 1999: 198). S njima, a posebno s grobničkim primjerom, može se usporediti i pojasna pločica iz Mihova istražena u grobu 1661/16, 1899. godine (KUŠLJAN 1899: 1). Njezin je pojas također bio izrađen od preko 2000 brončanih dugmeta u dužini od 50 cm i širini 8 cm. Grobnički pojas treba zato pribrojiti malobrojnoj vrsti takvih pločica tipa Bela Cerkev i okvirno prema njima datirati u razdoblje posljednje faze mlađeg željeznog doba na području riječke regije druge polovine 1. stoljeća pr. Kr.

Kronološki se s različitim opisanim fibulama povezuju još toke, okovi i dugmeta. Toke (T. 8: 6.1.–6.4.) su uglavnom nađene kao pojedinačni nalazi i potječu iz Ljubićevih istraživanja Grobišća (BATOVIĆ 1981: 128–129, T. 9:2). Sve su toke izrađene od bronce, reduciranog ukrasa, a time i široke primjene. Prema oblicima i načinu izrade, njihov vijek nošenja mogao je trajati kroz cijelo razdoblje mlađeg željeznog doba, tj. od 4. pa sve do 1. stoljeća pr. Kr., što je zapravo podudarno s prisustvom i datacijom različitih kalotastih ili polukalotastih dugmeta (T. 7: 5.1.1.–5.1.6., 8: 5.1.8.–5.1.12). S obzirom da kontekst nalaženja ili konkretniji podaci nisu poznati, o tim se nalazima ne može posve pouzdano raspravljati. Svakako, da se primjerak 6.2. mogao nositi i kao bula, zbog vidljivo preostalog dijela ušice, iako debljina lima i način obrade to ne bi sasvim sigurno dozvoljavao, pogotovo ako se isti usporede s primjercima bula kod Japoda. Međutim, posebnost unutar tih nalaza predstavlja pločasta toka ili okov ukrašen sa sedam rupica uz rub i jednom većom rupom za zakovicu u sredini kojom se pričvršćivao za odjeću (T. 8: 6.3; CETINIĆ 1996: Sl. 3). Ona je s druge strane ruba oštećena, ali se prema dimenzijama i rasporedu s te strane nisu mogle nalaziti dodatnih sedam rupica, nego eventualno dvije. Predmet je vjerojatno služio za nošenje manjih privjesaka koji su bili pričvršćeni s donje strane na navedenih sedam rupica, ali se nažalost nisu sačuvali. Prema tomu, postoji mogućnost kako je riječ o ukrasu ženske nošnje koji se mogao pričvršćen nositi na fibuli, ogrlici ili na različite druge načine što mu je omogućavala jednostavna izradba i mogućnost višestruke namjene. Japodskoj nošnji takav predmet do sada nije poznat, ali zato paralele postoje na Goleku pri Vinici, dva primjerka iz groba 266, i Podzemelju (TOC 1934: Pl. 19: 102; GABROVEC 1966: T. 23: 6; DULAR 1978: 25, T. 5: 10). Svi nalazi imaju blago kalotasti oblik, deblje stjenke, ukrašene rubove i središnje plohe koncentričnim kružnicama te pridodan ukras privjesaka u obliku vaze na rupicama uz rubove, odnosno po dvije rupice s nasuprotne strane. Funkcionalno su vjerojatno spadale u okove i također predstavljaju rijetkost na citiranim nekropolama. Međutim, upravo prema tipologiji vazastih privjesaka okovi se okvirno mogu datirati u razdoblje Lt C2 ili Lt D1 srednjoeurpske kronologije, tj. vrijeme 2. i 1. stoljeća pr. Kr.

Pored kalotaste i polukalotaste dugmadi, zabilježen je značajan broj stožaste dugmadi od kojih su samo dva komada, iako nađena izvan grobnih cijelina, zabilježena u sondi 3 prilikom zadnjeg istraživanja Grobišća (T. 8: 5.2.1.–5.2.2., Sl. 18). Za razliku od toka i okova, paralele za tu vrstu nošnje postoje i na japodskim i na kolapijanskim nekropolama, jednako kao i na nekropolama mokronoške skupine Dolenjske. Poput križnog dugmeta iz Kastva (BLEČIĆ 2002: T. 11: 10.12), mogu se datirati i s mlađim fibulama tipa Certosa, karakterističnim za prodor latenskih utjecaja na područje Japoda u 6. fazi kulture, pa primjerice u Ribiću, grob 116, se nalazi upravo s križnim dugmetom, zatim u grobu 183 istiomene nekropole te u Jezerinama, grob 57 (MARIĆ 1968: T. 17: 43; T. 23: 8, Tabela 7: 236; Sl. 6: 2; DRECHSLER-BIŽIĆ 1987: 412, sl. 25, T. 67: 3), ali i s kasnolatenkim fibulama tipa Jezerine, što je slučaj i s nalazom istih fibula u sondi 3 (T. 5: 1.5.1–1.5.2., Sl. 16). Kod Kolapijana su također dobro zastupljeni u Vinici, i zatim na Strmcu nad Belo Crkvijo i na



Slika 18. Stožasta dugmad i kalotasta dugmad (Arheološki odjel Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, Rijeka: Foto: S. Ulrich; privatna zbirka dr. Bolf, Rijeka)

Vinjem vrhu u Dolenjskoj, gdje se javljaju s naznačenim antičkim utjecajima u fazi Lt C2 i Lt D (GABROVEC 1987; BOŽIĆ 1987; STARE 1973: T. 46: 11; 52: 14). Stožasta dugmad na području riječke regije poznata je jedino iz Grobnika, a sukladno iznesenim paralelama mogu se datirati u šire razdoblje od 3. do 1. stoljeća pr. Kr. posljednjih faza željeznog doba riječke regije.

U posljednjim razdobljima željeznog doba, osim metalnih predmeta, izrazito je bio omiljen svaki ukrasni predmet izrađen od baltičke sirovine – jantara (T. 9: 7.1.–7.13, Sl. 19). Jantar ima obilježja moći, zaštite i religijskih shvaćanja (STIPČEVIĆ 1974: 152–153; 1981: 137–138; PALAVESTRA 1993: 1–4, 262; ZEČIĆ – HORVAT 2000: 7–12). Obilježavao je važne kontrolne točke, trgovačke komunikacije i fizičko ili duhovno bogatstvo, a to bi se sve moglo pretpostaviti i za područje sjevernog ruba Kvarnera.

Poznata je samo jedna ogrlica iz Grobnika (T. 9: 7.1.), ali su pojedine perle bile spektrofotogrametrijski analizirane,<sup>3</sup> čime je dokazana njihova baltička provenijencija (Y32, 3400, Todd 1975,



Slika 19. Jantarne i staklene perle iz Grobišća (Arheološki odjel Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, Rijeka. Foto: S. Ulrich, i privatna zbirka Bolf. Foto: M. Blečić)

3 J. Todd izradila je analize na sveučilištu San Jose, California 1975. godine. (Arhiv arheološkog odjela Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka).

sl. 19). Joane Todd smatra kako se mogu datirati u 3. stoljeće pr. Kr. (TODD, EICHEL, BECK, MACHIARULO 1976: 321), čemu se donekle priklanja i A. Palavestra (1993: 50), koji jantarne perle s ogrlica određuje tipu 8a, a one pojedinačne tipu 9. Datirao ih je, dakle, u 3. i 2. stoljeće pr. Kr. (PALAVESTRA 1993: 50, 280). Zbog okolnosti nalaženja D. Glogović ih datira u 5. stoljeće pr. Kr. (GLOGOVIĆ 1989: 35, T. 43: 5, 6), a M. Guštin, temeljem keramičkog importa na kastavskoj nekropoli, datira ih u 2. stoljeće pr. Kr. (GUŠTIN 1987a: 50). Najbliže analogije nalaze se, dakako, na Kastvu i u Baškoj (GLOGOVIĆ 1989: T. 43: 4; BLEČIĆ 2002: 117, T. 12: 15.1–15.2; 2003: 232–235, sl. 113). Temeljem kartiranih podataka kod Palavestre, uočava se doista široka rasprostranjenost tih dvaju tipova (PALAVESTRA: 1993, 187, 188), ali se uočava da su isti tipovi bili raspoređeni upravo na onim prostorima s kojima su i Kastav i Grobnik uobičajeno imali najviše kontakata, a to su svakako Posočje, Notranjska, Vinica, Lika i Pounje, Donja Dolina i Sanski Most (TERŽAN, LO SCHIAVO, TRAMPUŽ – OREL 1984: T. 84: 5–8; 137: 26; 190: 15–16; GUŠTIN 1975: T. 3: 6; DULAR 1978: T. 24; LO SCHIAVO 1970: 401, 441, 452; GABROVEC 1966: T. 20: 5–6; DRECHSLER – BIŽIĆ 1958: 43; LO SCHIAVO 1970: 405; DRECHSLER – BIŽIĆ 1973: T. 27–28: 1–14; BAKARIĆ 1986: T. 1: 4; 2: 6; 3: 4; RAUNIG 1968: T. 1–2; MARIĆ 1968: T. 13: 43–44; PALAVESTRA 1993: 93–94; MARIĆ 1968: T. 23:1; 33: 3; TERŽAN 1977: 378–379; PALAVESTRA 1993: 137; BLEČIĆ 2002: 117–118). Kod Japoda, gdje se tipološki i kronološki nalazi najviše analogija, obilježje su prijelaza starijeg željeznog doba na mlađe željezno doba, dakle 5. i 6. faze, kao i u Dolenjskoj, gdje se najviše javljaju u čertoškom mlađem horizontu (DRECHSLER – BIŽIĆ 1987: 412–415; GABROVEC 1987: 97–98). S druge strane, Nuccia Negroni Catacchio definirala je transportnu cirkulaciju jantara na europskom kopnu, i u tim pravcima prepoznala buduće rimske prometnice (NEGRONI – CATACCHIO 1976: T. 3).

Osim jantarnih perli, i na Grobišću je zabilježena jedna lijepo oblikovana polirana kamena perla (T. 9: 9). Potječe iz Ljubićevih istraživanja nekropole, a povezana je s ostalim jantarnim perlama, pa neposredna analogija postoji, naravno, na obližnjoj nekropoli Kastva (BLEČIĆ 2002: 120, T. 12: 17). Kamenim perlama pripisuje se apotropejska i magična moć. Obično su se nosile kao amuleti (STIPČEVIĆ 1981: 138–139), intenzivnije potkraj željeznog doba pod snažnim helenističkim utjecajima, a još su poznatije iz grobova antičkoga doba. Najbliže paralele ovdje citiranim nalazima dobro su dokumentirane u Sanskome Mostu i Donjoj dolini (MARIĆ 1964; 1968).

Perle od plave staklene paste ukrašene bijelim točkicama, također su nezaobilazan ukras potkraj željeznoga doba (T. 9: 8, Sl. 19). Nosile su se pojedinačno ili kao ogrlice, što je poznato i u nekropoli Kastva (BLEČIĆ 2002: 120, T. 12: 16; 2003: 235–236, Sl. 113). No, znale su biti i prišivene na odjeću, čime su zamijenile masovnu uporabu brončanih dugmeta, što je obilježje mlađeg čertoškog horizonta Dolenjske, a dobro je dokumentirano u grobovima 43, 98, 121, tumula 48 u Stični (GABROVEC 1987: 68). Veće količine istih perli zastupljene su i u negovskom horizontu, primjerice u Novom Mestu (GABROVEC 1987: 74, DULAR 1999: 130–131), a u Kompolju, Jezerinama ili Ribiću, osobito grob 270, javljaju se u istovremenoj 5. fazi i češće su u 6. fazi japodske kulture (MARIĆ 1968: T. 7: 14–15, 31; T. 15: 43–44; DRECHSLER – BIŽIĆ 1987: 409, 412). U Liburniji su karakteristične za posljednju fazu istoimene kulture (BATOVIĆ 1982a: 27; 1987: 351, 366). Budući da su na Grobniku te perlice nađene zajedno s jantarnima, te uz ostale interpretirane nalaze materijalne kulture, mogu se i one okvirno datirati od 3. do 1. stoljeća pr. Kr.

\*

Prirodna bogatstva Grobinštine, kao što su padine, terase, pašnjaci i šumovito zaleđe, umjerenom prijelazna klima i bogatstvo pitke vode, uvjetovali su gospodarstvo usmjereno na stočarstvo i ispašu, tj. uzgoj domaćih životinja. Što se tiče uzgoja životinja, postoje brojniji podaci, pa se zna da se uzgajala stoka sitnog zuba, ovce i koze, koja je i najprikladnije odgovarala terenskim uvjetima, ali i ponešto svinje i goveda (MARCHESETTI 1903: 115; T...IĆ 1938; MIROSAVLJEVIĆ 1974:



261–262; RAČKI 1948: 55, 61–62; MARJANOVIĆ 1981: 35; BURŠIĆ – MATIJAŠIĆ 2001: 34), posebno krave i magarci. To nije iznenađujuće s obzirom na terenske prilike i isti tip uzgoja životinja, karakterističan za područje šire negoli je japodski prostor (OLUJIĆ 1999: 211; MURAJ 1998: 65–70) do područja Notranjske i tršćanskog krasa (RADMILLI 1972: 14; REIDEL 1976: 55–78; GABROVEC 1983: 34–36). Transhumantno stočarstvo je nedvojbeno postojalo i bilo osobito povezano, ili zavisno od zaleđa prema notranjskim prostorima, ali i kolapijanskim i japodskim, a ono se odražavalo u razmjeni kulturnih dobara, kulturnih impulsa kao i u ispreplitanju etničkih zajednica, što je razvidno i iz repertoara nalaza materijalne kulture (T. 1–9, Sl. 11–19). Tu se posebno ističe svetolucijska, a kasnije idrijska, te notranjska kulturna skupina koja je zemljopisno najbliža području Grobinštine i šire riječke regije. Uzgajane životinje su svakako maksimalno iskorištavane, to znači i sekundarno i tercijarno, a s ratarstvom su činile cjelokupan agrarni proces (MURAJ 1998: 65). Životinje su najvjerojatnije služile i u obradi zemljišta, što je pak dobro poznato i iz susjednih istarskih primjera (GABROVEC 1987; GABROVEC, MIHOVILIĆ 1987: 323; MIHOVILIĆ 1992: 67–78; 1996: 45–48; 2001; BURŠIĆ – MATIJAŠIĆ 2001: 35, 390). Lov i ribolov također su bili značajne privredne grane (MURAJ 1998: 58–59), a brojne kosti i školjke, zabilježene istraživanjima na gradini Gradišću na Velom vrhu i Grobišću na Grobniku dokazale su njihovo postojanje u kulturnim slojevima, od puževa i školjki-oštriga do kosti rakova i riba, bisera i tome sl. (LJUBIĆ AMZ inv. knjiga br: 5565; BELAR 1985: 164–166; MÜLLNER 1896: 71–72; MARCHESETTI 1903: 103; CETINIĆ 1987; BLEČIĆ 2003: 242). Potvrde o takvom načinu prehrane i privređivanja postoje i u pisanim dokumentima antičkih izvora (KRIŽMAN 1997: 282–283). Od prehrambenih proizvoda ili poluproizvoda stvaran je i višak, koji je nedvojbeno imao vrijedan i važan udio u raznim trgovačkim i posredničkim razmjenama, što se posebno odnosi na sol, a mogao je biti i mamcem pljački drugih zajednica, kao i uzrokom borbi za prevlast nad određenim resursima. Ipak, nemogućnost boljeg razvoja takvog tipa gospodarstva pogodovala je razvoju zanatstva; zato je taj kraj uvijek bio razmjerno bogat. U mjesnoj je tradiciji i sada ukorijenjeno uvjerenje kako su Grobničani nadaleko bili poznati stolari, drvodjelci, košaraši, trgovci drvom ali jednako tako i kao kamenoklesari, zanatlije i dr. (RAČKI 1948: 61–62; MARJANOVIĆ 1981: 35–36; ČAVAL 1983: 58–58). Drveni se predmeti nisu sačuvali, iako etnografske paralele pokazuju vrlo stare tradicije u izradi pojedinih predmeta za poljoprivrednu i svakodnevnu djelatnost. Predmeti od metala odoljeli su trošnosti vremena i svojom prisutnošću, jedinstvenim načinom izrade ili obrade ukazuju da su na širem riječkom prostoru postojale posebne i razvijene radionice, a to se odnosi na poznate privjeske, amulete i pektorale, pojasne pločice, lokalne tipove fibula i drugih dijelova nošnji, što je već zabilježeno i na primjeru Kastva (BLEČIĆ 2002: 112–113, 122). Specifična je također pojava preuzimanja stila, ukusa i »trendova« koji su redovito bili prilagođavani osobnim shvaćanjima, potrebama ili mogućnostima, kroz cijelo željezno doba, a najočitije se odražavaju na primjerima fibula, igala ili pojasnih garnitura. Sirovinu su dobivali ili nabavljali iz okolnih ležišta iz Gorskog kotara ili kvarnerskih otoka (BELAR 1895: 163; RAČKI 1948: 60; IMAMOVIĆ 1972: 353–357; OLUJIĆ 1999: 213), ali veće količine zacijelo su dopremane zahvaljujući trgovačkim poslovanjima i razmjenom, posebno s predalpskim prostorom i posredstvom Japoda iz zapadnobalkanskih rudokopa (GABROVEC 1987; OLUJIĆ 1999: 214). U umjetničkom opusu tih dijelova nošnji dominira zoomorfni motiv konja, koji je kao ktoničko božanstvo zastupljen u svim oblicima kulta mrtvih, duboko ukorijenjen u svim mediteranskim tradicijama (KOSSACK 1954: 55; BRACESSI 1970: 54–84; HÄNSEL 1973: 112–115; STIPČEVIĆ 1981: 63, 161–163; GABROVEC 1984: 42–46; BLEČIĆ 2002: 112–113; 2003: 212–214, 254). U stvarnom životu konji nisu služili kao radna snaga, nego za posebne prilike iskazivanja vodećih slojeva unutar zajednice, za utrke ili parade viših slojeva društva. U antropomorfnom stilskom izričaju, što znači novinu u dotadašnjoj ikonografiji, (BATOVIĆ 1976: 78–80; 1982: 11, SL. 3, 7; 1982A: 34; 1987: 366; HÄNSEL 1973: 112–113; ČOVIĆ 1976: 148–150; 1984: 30–33; GABROVEC 1984: 48–49, 52–53, 59; KUKOČ 1994: 62–63; MAJNARIĆ –

PANDŽIĆ 1998: 311–313) pojavljuje se žena, tzv. *Pothnia theron-hippon* prema klasično-grčkoj ikonologiji, također povezana s vladavinom svjetova mrtvih (KOSSACK 1954: 22–25; TERŽAN 1990: 67, 72–73; KUKOČ 1994: 70–71, 76–79). Tako predstavlja zapravo izvorno sredozemni način ikonografskog prikazivanja, ali prilagođene predstave vlastitom stilu i ukusu zajednicama Grobinštine i šire riječke ili jadranske regije (KOSSACK 1991: 151–162; STIPČEVIĆ 1981: 64; KUKOČ 1998: 7–26; MIHOVILIĆ 2001: 123, 127–128; BLEČIĆ 2003: 214, 241, 254). Trgovina je, prema tome, postala druga izrazito unosna gospodarska grana, koja je omogućila i pospješivala upravo takva kulturna strujanja širih razmjera, posebno od stabilizacije u 6. stoljeću pr. Kr. pa sve do početnih desetljeća 4. stoljeća pr. Kr. U tom se razdoblju očitovao snažan utjecaj iz estenskog i srednjoitalskog prostora, koji se i dalje mogao odvijati već usklađenim putovima preko Posočja i Notranjske ili izravno pomorskim komunikacijama, dok neki drugi elementi svjedoče da su jačale i veze s dolenskim i općenito predalpskim prostorom. Osim luksuzne keramičke robe, uvozili su i cijenejene sirovine – jantar i staklenu pastu (T. 9: 7.1–8.1., Sl. 19.) (TODD 1976; 1977). No, i jantar se, u nedostatku izvornog materijala, nastojao imitirati i proizvoditi po uzoru, osobito primjenom adekvatnih kamenih perli ili pečenjem zemljanih perli (BLEČIĆ 2002: 118; 2003: 232), dok su perle od staklene paste pretežno strane provenijencije. Prema tome, položaj sjevernog dijela Jadrana ili *Caput Adriae*, u koji se uklapa i sjeverni rub Kvarnerskog zaljeva, ističe se kao glavni posrednik u strujanju trgovačkih i kulturnih proizvoda (NEGRONI – CATAACCHIO 1976: 31–46), jer su se tu isprepletali kontinentalni i pomorski pravci stare Europe, najviše posredstvom Picena, a kasnije Spine što argumentiraju i izvori iz antičkih pisanih vrela (NEGRONI – CATAACCHIO 1976: 40–46, T. 4; TERŽAN 1984: 110–113, SL. 1; SUIĆ 1953: 81–86; ALFIERI 1960: 263–269; FORLATI – TAMARO 1960: 373–374; BRACCESI 1971: 56–84; ŠAŠEL 1984: 10–11, 14; MASTROCINQUE 1991: 86–97). Jednako tako, nezaobilazan trgovački posrednik ovog dijela kontinentalne Europe bio je prostor Dolenske i Bele krajine, što je evidentno prema metalnoj produkciji i distribuciji, a potvrđeno također nalazima jantara (PALAVESTRA 1993: 281, 285; MALINOWSKI 1971: 104–105; ABB. 1; STIPČEVIĆ 1974: 152–153; BOŽIĆ 1999: 176). Utjecajem iz srednje Italije i posredstvom Spine ili Adrije, u tome se razdoblju pojavila zanimljiva keramička produkcija posuda kampanjske keramike, dok su se na široj riječkoj regiji pojavili i tipovi keramike *Gnathia, a vernice nera* ili posebno helenističkih zvonolikih vedara-situla (BLEČIĆ 2003: 251). Većina predmeta pokazuje, dakle, mjesni način izrade i kvalitetan uvoz robe strane provenijencije, pa time svakako iskazuje prosperitet, moć i bogatstvo, socijalnu i kulturnu zrelost stanovništva šire riječke regije u tome razdoblju, što se treba promatrati u širem kontekstu vrhunca željeznodobne prapovijesne ili klasično povijesne Europe. K tome, s kontinentalne strane europskog kopna pojavili su se prvi, iako posredni, glasnici mlađeg željeznog doba i keltskog utjecaja, manifestirani fibulama ranolatenske sheme, koji će se posebno očitovati u narednim razdobljima. Nakon toga novost u sljedećem razdoblju predstavljale su fibule srednjolatenske sheme, brojni primjerci brončane dugmadi, među kojima se izdvajaju stožasta dugmadi i toke ili okovi, zatim jantar i staklene perle. Svi nabrojeni nalazi materijalne kulture pokazuju i nadalje intenzivnu vezu s japodskom i kolapijanskom kulturnom skupinom koje su vjerojatno posredovale s predalpskim prostorom već latenskog svijeta. U tom času osiromašuje import iz sredozemnih radionica, a ističe se samo keramička distribucija keramike *Gnathia tipa* zabilježene na Kastvu, koja je tada mogla pristizati iz istočnojadranskih centara, primjerice Visa (BLEČIĆ 2002: 120, T. 13). Takve se promjene, dakako, mogu povezati s već izrazitom rimskom dominacijom na sredozemnim obalama, posebno jakoj u samoj Italiji i cijelom jadranskom bazenu (BANDELLI 1985: 59–84). Prema svemu, ta bi faza mogla obuhvaćati razdoblje od početnih desetljeća 3. stoljeća pa do druge polovine 2. stoljeća pr. Kr. Istovremeno Japodi su upadali u akvilejski teritorij, otežavajući stabilizaciju Rima na tom dijelu Cisalpinske Galije (App. Illyr. 18). To je vrijeme kada su Japodi doista mogli ovladati primorjem, što bi bilo sukladno antičkim izvorima koji u tom razdoblju nisu davali vijesti o Liburnima na prostoru Primorja. Potvrdu tome sada daju i nalazi

materijalne kulture iz šire riječke regije, Grobnika i Kastva, koji više korespondiraju s japodskom nego liburnskom materijalnom kulturom (BLEČIĆ 2002: 121; 2003: 253). Može se, naravno, pretpostaviti kako je japodska vlast na tom dijelu priobalja bila drukčija od one u njihovom matičnom prostoru, odnosno kako su to bile miješane zajednice ili zajednice srodne japodskima. (Plin. Nh. 3. 140; WILKES 1969: 4; SUIĆ 1970: 707; 1981: 226; ZANINOVIĆ 1982: 48; 1988: 53; ČAČE 1988: 83–84; 1991: 64–65; RENDIĆ – MIOČEVIĆ 1989: 711; STARAC 2000: 12). U drugoj polovini 2. stoljeća pr. Kr. značajnije su se promjene, izazvane prodorom moćne rimske Republike, očitovale i na riječkom području osobito tijekom ratovanja Rimljana s Japodima, ali i Karnima ili Histrima koji su tada bili i napokon pokoreni. Od tada, pa sve do uspostave Carstva i njegovih političkih granica, na Grobniku se može izdvojiti posljednja faza još ipak željeznog doba šire riječke regije, u kojoj se ističu fibule tipa Jezerine i zanimljiva pojasna pločica, uz koje vjerojatno nisu jenjavali ni stariji poznati oblici fibula, keramike ili jantarnih i staklenih perli, te svakako uvozna keramička roba. No, ti su nalazi sada česti u kombinaciji s ranocarskim nalazima materijalne kulture. Tome bi se moglo pridružiti i tezauriranje novca, koje je u Rijeci zabilježeno s dvije ostave i nekoliko pojedinačnih nalaza datiranih upravo u drugu polovinu 2. stoljeća i u 1. stoljeće pr. Kr. (BLEČIĆ 2001: 77–78; 2003: 188, 252, sl. 94). Nalazi dokumentirani prilikom istraživanja nekropole Grobišće također dokazuju takve tvrdnje jer se na istom položaju vršilo pokopavanje i u razdoblju antičkoga doba, pa čak i u ranom srednjem vijeku. Najznačajnije u ovdje bitnom kontinuitetu, iz željeznoga doba u antičko doba, jest poštivanje izvornog načina pokopavanja, načina nošenja nošnje i pogrebnih obreda, a sve zajedno svjedoči o istoj zajednici ljudi, o istom stanovništvu koje je svoje običaje nastavilo baštiniti u novom kulturološkom i civilizacijskom procesu s početkom antičkoga doba.

Pregledom pojedinih djelatnosti i aktivnosti na Grobništini te na prostoru šire riječke regije koje su, pretpostavljam, morale biti i mnogo razvijenije i brojnije nego što nam je danas poznato, osim samih proizvoda i trgovačkih predispozicija, može se zapaziti posebno diferencirana struktura društva. Nedvojbeno su stanovnici morali poštovati dinamiku »agrarne godine« – održavati uzgoj kultura i stoke što su posebno obavljali ratari i stočari; nesumnjivo su trebali razvijati zanatske vještine, pri čemu su se specijalizirali majstori, prerađivači, keramičari, graditelji, a na vrhu piramide bili su svakako trgovci. Sve zajedno omogućavalo je da se zajednice standardiziraju i formiraju u zasebnim društvenim redovima. Društvo je tako bilo smišljeno organizirano i dobro strukturirano, prema posebnim pravilima i hijerarhiji. Neki su od tih elemenata prepoznatljivi u načinu pokopavanja i materijalnoj ostavštini, ali sveopća slaba istraženost ograničava i smanjuje mogućnosti jasnije percepcije i konkretnijeg analiziranja društvene strukture, kako grobničkog, tako i cjelokupnog riječkog područja.

## ZAHVALE

Posebno se zahvaljujem gđi. Željka Cetinić, muzejskom savjetniku u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskoga primorja Rijeka, gđi. Dubravki Balen, muzejskom savjetniku, i gđi. Lidiji Bakarić, višem kustosu u Arheološkom muzeju u Zagrebu jer su mi omogućile potpunu obradu i objavu nalaza materijalne kulture te pružile uvid u svu potrebnu dokumentaciju. Jednako tako riječi velike zahvalnosti dugujem dr. Bolfu na ustupljenim nalazima iz njegove privatne zbirke i dr. Draganu Božiću na izravnim sugestijama, stalnim usmjeravanjima i iznimnoj pomoći pri analiziranju građe. Izravno su u realizaciji ovog rada sudjelovali dr. Mario Šlaus, obradom antropološke građe, Miljenka Galić, dipl. arheolog, izradbom crteža, Srećko Ulrich i Filip Beusan fotodokumentacijom pa im se najiskrenije zahvaljujem na suradnji i susretljivosti.

## POPIS KRATICA

GG – Grobnik Grobišće

ICR – Izdavački centar Rijeka

PPMHP – Pomorski i Povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka

## BIBLIOGRAFIJA

- ADAM, A., M., FEUGÈRE, M. 1982. Un aspect de l'artisanat du bronze dans l'arc alpin oriental et en Dalmatie au I<sup>er</sup> s. av. J.-C.: Les fibules du type dit »Jezerine«. *Aquileia Nostra* 53/1982: 129–188.
- ALFIERI, N. 1960. Spina: Storia e topografia. *Mostra dell' Etruria padana e della città di Spina*. Bologna, 1960: 263–269.
- ALFIERI, N. 1993. La ricerca e la scoperta di Spina, *Spina, Storia di una città tra Greci ed Etruschi*. Ferrara, 1993: 3–19.
- ARHEOLOGIJA RIJEKE I OKOLICE. Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka i Ministarstvo kulture Uprava za zaštitu kulturne baštine Konzervatorski odjel u Rijeci. Rijeka, 2000.
- BALEN-LETUNIĆ, D.
- 1986. Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području. *IzdHad*, 10, 1986: 45–58.
  - 1988. Istraživanja gradine Trsište u Trošmariji kraj Ogulina u 1985./1986. godini. *VAMZ*, 3.s., 21/1988: 161–162.
  - 1996. Figuralno ukrašene trapezoidne pojasne kopče tipa Prozor. *VAMZ*, 3.s., 28–29/1995–1996: 23–38.
  - 2000. Japodske nekropole s ogulinskog područja, *VAMZ*, 3.s., 32–33/1999–2000: 23–61.
- BAKARIĆ, L.
- 1986. Rezultati novih istraživanja u Smiljanu, *VAMZ*, 3.s. 19/1986: 129–140.
  - 1989. Grob 154 iz Kompolja, *VAMZ*, 3.s. 22/1989: 5–18.
  - 1993a. Grobni inventar, U: *Arheološki muzej u Zagrebu. Izbor iz fundusa*. Zagreb, 1993.
- BANDELLI, G. 1985. La presenza italica nell' Adriatico orientale in eta' repubblicana (III–I sec.a.C.), *AAAd* 26, *Aquileia la Dalmazia e l' Illirico*, I/1985: 59–84.
- BATOVIĆ, Š.
- 1965. Die Eisenzeit auf dem Gebiet des illyrischen Stammes der Liburnen, *AJug*, 6/1965: 55–70.
  - 1973. Pregled željeznog doba na istočnoj jadranskoj obali, *VAHD*, 68/ 1966 (1973): 47–74.
  - 1974. Ostava iz Jagodnje gornje u okviru zadnje faze liburnske kulture, *Diadora*, 7/1974: 159–233.
  - 1976. Le relazioni culturali tra le due sponde adriatiche nell'età del ferro. *JOP*, 1976: 11–94.
  - 1976a. Problemi kulture željeznog doba na istočnoj jadranskoj obali, *Materijali SADJ* 12, 1976: 89–112.
  - 1981. *Željezno doba*. Nakit na tlu sjeverne Hrvatske od prapovijesti do danas. Katalog izložbe. Zadar, 1981: 94–115.
  - 1982. *Željezno doba*. Nakit na našem primorju između Krke i Istre od prapovijesti do danas. Katalog izložbe. Zadar, 1982: 7–14.
  - 1982a. Kultura starih Liburna, *Dometi* 15, 12/1982: 7–40.
  - 1987. Liburnska grupa, *PJZ V, ANUBiH CBI*, 1987: 339–390.

## BENAC, Č.

- 1988. Geološka prošlost Rijeke. *U: Povijest Rijeke*. Rijeka, 1988: 7–22.
- 1996. Morfološka evolucija Riječkog zaljeva: utjecaj klimatskih i glacioeustatičkih promjena. *ActaGeCro*, 31/1996: 69–84.
- 2001. Geološka građa i geomorfološka evolucija liburnijske obale. *Bilten, Lovran i more*. Lovran, 2001: 5–7.

BENAC, Č., JURAČIĆ, M. 1998. Geomorphological indicators of the sea level changes during Upper Pleistocene (Würm) and Holocene in the Kvarner region. *ActaGeCro*, 33/1998: 27–45.

BITRAKOVA-GROZANOVA, V. 1989. La tombe n°3 de Trebeniško Kale. *Macedoniae Acta Arch*, 11/1985–1989: 119–126.

## BLEČIĆ, M.

- 2001. Prilog poznavanju antičke Tarsatike. *VAMZ*, 3. s. 34/2001: 65–122.
- 2002. Kastav u posljednjem tisućljeću prije Krista. *VAMZ*, 3. s. 35/2002: 65–146
- 2003. *Autohtona kultura riječke regije do rimskodobne peregrinske Tarsatike*. Magistarska radnja. *Rukopis*. Zagreb 2003.
- 2003a. Ukrasna pojasna pločica iz Grobnika. *OpA*, 27/2003: 331–335.

## BOŽIČ, D.

- 1987. Keltska kultura u Jugoslaviji, Zapadna grupa. *PJZ V, ANUBiH CBI*, 1987: 855–897.
- 1993. Slovenija in srednja Evropa v poznolatskem obdobju. *AVes*, 44/1993: 137–152.
- 1999. Raziskovanje latenske dobe na Slovenskem po letu 1964. *AVes*, 50/1999: 189–215.
- 1990a. *Mlađe željezno doba, Zakladi tisućletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovenov*. Ljubljana, 1999: 150–176.
- 2001. Ljudje ob Krki in Kolpi v latesni dobi. *AVes*, 52/2001: 181–198.

BRACCESI, L. 1971. *Grecità Adriatica*. Bologna, 1971.

BRACCESI, L. 2001. Hellenikòs Kolpos. Supplemento a *Grecità Adriatica*. *Hesperia*, 13/2001.

BRUNŠMID, J. 1905. *Putne bilješke (Skizzenbuch)*. Arhiv prapovijesnog odjela AMZ. Sk. VI., Str. 77–78.

BRUSIĆ, Z. 1985. Neke osobitosti pokopa u Liburniji. *Materijali*, 20/1985: 141–150.

BRUSIĆ, Z. 1989. Reljefna sjevernoitalska terra sigillata iz Liburnije. *Diadora*, 11/1989: 93–157.

BUORA, M. 1991. Le fibule in Friuli tra La Tene e romanizzazione. *In Preistoria e protostoria dell' Alto Adriatico*. *AAAd*, 37/1991: 123–155.

BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K. 1995. Prapovijesni jantarni nakit s područja Istre i Cresa, *HistArch*, 20/21, Pula 1995: 55–77.

BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K. 2001. *Prapovijesne gradine Istre, Topografija, tipologija i kronologija*. Doktorska disertacija. *Rukopis*. Zagreb, 2001.

CANNARELLA, D. 1968. *Il Carso*. Trieste, 1968.

CALZAVARA CAPUIS, L., RUTA SERAFINI A. 1987. Per un aggiornamento della problematica del celtismo nel Veneto, *Coll. Internazionale Celti ed Etruschi nell' Italia centro-settentrionale del V sec.a.C. alla Romanizzazione*. Imola, 1987: 281–308.

## CETINIĆ, Ž.

- 1987. *Dnevnik terenskog istraživanja Grobišće-Grobnik*, Dokumentacija Arhiva arheološkog odjela PPMHP Rijeka, 1987.

- 1989. Grobišće/Grobnik. *AP*, 1987, (1989): 94.
  - 1995. Grobnik-Grobišće, Istra i sjevernojadranski prostor u ranom srednjem vijeku. U: *Materijalna kultura od 7. do 11. stoljeća*. Pula, 1995: 63.
  - 1996. Rezultati novijih arheoloških istraživanja Grobišća. *GrobZb*, 4/1996: 188–204.
  - 2000. *Tehnička dokumentacija istraživanja nekropole Grobišće-Grobnik*. Dokumentacija Arhiva arheološkog odjela PPMHP Rijeka, 1987.
  - 2000a. Arheološka topografija Rijeke i okolice. *Materijali znanstvenog skupa HAD-a u Rijeci*. Rijeka, 2000.
- CHIECO BIANCHI, A. M. 1987. Dati preliminari su nuove tombe di III sec.a.C. da Este. *Coll. Internazionale Celti ed Etruschi nell' Italia centro-settentrionale del V sec. a.C. alla Romanizzazione*. Imola, 1987: 191–236.
- ČAČE, S. 1988. Položaj rijeke Telavija i pitanje japodskog primorja. *RffZd*, 27/ 1988: 65–93.
- ČAVAL, J. 1983. *Stanovništvo i privreda Grobinštine*. ICR. Rijeka, 1983.
- ČAPO-ŽMEGAČ, J., MURAJ, A., VITEZ, Z., GRBIĆ, J., BELAJ, V., 1998. *Hrvatska etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. MH. Zagreb, 1998.
- ČOVIĆ, B.
- 1964. Osnovne karakteristike materijalne kulture Ilira na njihovom centralnom području. Simpozij o teritorijalnom i kronološkom razgraničenju Ilira u prapovijesti, *Poslzd CBI*, 1/1964: 95–134.
  - 1976. *Od Butmira do Ilira*. Sarajevo, 1976.
  - 1983. Regionalne grupe ranog bronzanog doba i Srednje bronzano doba u Istri, *PJZ IV, Djela CBI*, 1983: 114–239.
  - 1987. Grupa Donja Dolina-Sanski Most, *PJZ V, Djela CBI*, 1987: 232–286.
- DE PIERO, S. G., VITRI, S., RIGHI, G. 1977. La necropoli di Brežec presso San Canziano del Carso. Scavi Marchesetti 1896–1900. *Monografie di Preistoria degli »Atti dei Civici Musei di Storia ed Arte« I. Trieste*, 1977.
- DEMETZ, S. 1999. *Fibeln der Spätlatène-und frühen römischen Kaiserzeit in den Alpenländern*. Verlag Marie Leidorf GmbH. Rahden/Westf. (Frühgeschichtliche und Provinzialrömische Archäologie; Band 4.) Leidorf, 1999.
- DEPOLI, G. 1928. La provincia del Carnaro. *Saggio geografico*. Fiume, 1928.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R.
- 1958. Naselje i grobovi prehistorijskih Japoda u Vrpcu. *VAMZ*, 3.s., 1/1958: 35–60.
  - 1961. Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju 1955–1956. godine, *VAMZ*, 3.s., 2/1961: 67–114.
  - 1966. Les tombes des Iapodes préhistoriques á Kompolje. *InvArch, Jugoslavija*, fasc. 9/1966.
  - 1970. Latenski grob iz Trošmarije. *Adriatica*, 1970: 243–250.
  - 1973. Nekropola prahistorijskih Japoda u Prozoru kod Otočca, *VAMZ*, 3.s. 6–7/ 1972–1973: 1–54.
  - 1975. Područje Like od ranog brončanog doba do dolaska Rimljana. *IzdHad 1*, 1975: 19–37.
  - 1979. Sahranjivanje na centralnoj japodskoj teritoriji-Noviji rezultati. *Naučni skup Sahranjivanja kod Ilira*. Beograd, 1979: 277–283.
  - 1987. Japodska grupa. *PJZ, V, Djela CBI*, 1987: 391–441.
- DESANTIS, P. 1993. Il corredo della tomba 1082. *Spina, Storia di una città tra Greci ed Etruschi*. Ferrara, 1993: 317–320.
- DULAR, J. 1978. Podzemelj. *KatMon*, 16, 1978.

- DULAR, J. 1999. Bronasta in Željezna doba. *Zaklada tisočletiji. Zagodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*. Ljubljana, 1999: 78–149.
- FIORENTINI, G. 1963. Prime osservazioni sulla ceramica campana nella Valle del Po. *RSPT*, 29/ 1963: 7–52.
- FORLATI TAMARO, B. 1960. Adria. *Mostra dell' Etruria padana e della città di Spina*. Bologna, 1960: 373–374.
- FREY, H. O. 1969. Die Entstehung der Situlenkunst. *RGF*, 31/1969.
- FREY, H. O., GABROVEC, S. 1971. Zur Chronologie der Hallstattzeit im Ostalpenraum. Bologna-Este-Sv. Lucija-Dolenjska (Unterkrain)-Hallstatt. *Actes du VIII<sup>e</sup> Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, s. I*. Beograd, 1971: 193–218.
- FRONTINI, P. 1987. Le importazioni di ceramica a vernice nera in Lombardia dal IV al II secolo a.C., *Coll. Internazionale Celti ed Etruschi nell' Italia centro-settentrionale del V sec. a.C. alla Romanizzazione*. Imola, 1987: 135–147.
- GABROVEC, S.
- 1966. Srednjelatensko obdobje v Sloveniji. *AVes*, 17/1966: 169–242.
  - 1970. Dvozankaste ločne fibule. *GCBi*, 6/ 1970: 5–66.
  - 1980. Der Beginn der Hallstattkultur und der Osten. *Die Hallstattkultur*. Steyr, 1980: 30–53.
  - 1983. Jugoistočnoalpska regija. *PJZ IV. Djela CBI*, 1983: 21–96.
  - 1984. Umetnost Ilirov v prazgodovinskem obdobju na področju severozahodne in severne Jugoslavije. *Simpozij Duhovna kultura Ilira*, Sarajevo, 1984: 41–64.
  - 1987. Dolenjska grupa. *PJZ V, Djela CBI*, 1987: 29–119.
  - 1987. Svetolucijska grupa. *PJZ V, Djela CBI*, 1987: 120–150.
  - 1987. Notranjska grupa. *PJZ, V, Djela CBI*, 1987: 151–177.
- GABROVEC, S., MIHOVIČIĆ, K. 1987. Istarska grupa. *PJZ V, Djela CBI*, 1987: 293–338.
- GAJIĆ-ČAPKA, M., ZANINOVIĆ, K., LONČAR, E. 1998. Meteorološke analize i valorizacija prostora šireg područja Rijeke. *Prirodoslovna istraživanja riječkog područja, Prirodoslovna biblioteka I*. Rijeka, 1998: 159–164.
- GLOGOVIĆ, D.
- 1989. Prilozi poznavanju željeznog doba na Sjevernom Jadranu, Hrvatsko primorje i Kvarnerski otoci. *Monografije I HAZU*, (Zagreb) 1989.
  - 2000. *Željeznodobni privjesci iz Kastva i Grobnika*. Predavanje sa znanstvenog skupa HAD-a u Rijeci 2000. (*rukopis primljen u tisak*)
  - 2002. Fibeln im kroatischen Küstengebiet (Istrien, Dalmatien), *PBF* (Stuttgart) 14/13/2002.
- GUŠTIN, M.
- 1975. Kronologija notranjske skupine. *AVes*, 24/1975: 461–506.
  - 1979. Notranjska, K začetkom železne dobe na Severnem Jadranu. *KatMon*, 17, 1979.
  - 1987. Latenske fibule iz Istre. *IzdHad*, 11, 1986–1987: 33–46.
  - 1987a. La Tène fibulae from Istria. *AJug*, 24/1987: 43–56.
- GUZZO, P. G. 1972. Le fibule in Etruria dal VI al I secolo. Roma, 1972.
- GUZZO, P. G. 1993. Ipotesi di lavoro per un' analisi dell' ideologia funeraria. *Spina. Storia di una città tra Greci ed Etruschi*. Ferrara, 1993: 219–229.

- HÄNSEL, B. 1973. Höhlen–und Felsmalereien an der unteren Donau und ihre Bedeutung für die Halstattkunst Mitteleuropas. *Actes du VIII<sup>e</sup> Congrès international des Science Préhistoriques et Protohistoriques 3*. Beograd, 1973: 112–121.
- HIRC, D. 1993. *Hrvatsko primorje*. Rijeka, 1993. (pretisak iz 1891.)
- IMAMOVIĆ, E. 1972. Pseudo Skymnova vijest o dobivanju kositra na Kvarnerskim otocima. *JadZb 3*. Rijeka-Pula, 1972: 353–357.
- JOVANOVIĆ, B.  
– 1984. Skordisci. *Kełtoi. Katalog izložbe, Kelti i njihovi suvremenici na tlu Jugoslavije*. Ljubljana, 1984: 41–48.  
– 1987. Istočna grupa, Izvori za istoriju Skordiska. *PJZ V, Djela CBI*, 1987: 815–854.
- JURETIĆ, A. 1988. Razvoj kulturnog graditeljstva Gromišćine. *GrobZb, 1/1988*: 163–194.  
*KEATOI, Kelti i njihovi suvremenici na tlu Jugoslavije*. Katalog izložbe. Ljubljana, 1984.
- KILIAN, K. 1973. Beziehungen zwischen Unteritalien und der westlichen Balkanhalbinsel während der frühen Eizenzeit. *VAHD, 68/1973*: 75–88.
- KIRIGIN, B. 1985. Zapažanja o helenističkoj nekropoli Isse. *Materijali SADI 20, Mostar 1980*; Beograd 1985: 91–110.
- KIRIGIN, B. 1996. *Issa*. MH. Zagreb, 1996.
- KOSSACK, G. 1954. Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas. *RGF, 20/1954*.
- KOSSACK, G. 1991. Prolegomena zur Bilderzählung bei den Illyren. *Zbornik Alojza Benca*. Sarajevo, 1991: 151–162.
- KRIŽ, B. 1993. Vinji vrh. *VarSpom, 35/1993*: 169.
- KRIŽMAN, M. 1997. *Antička svjedočanstva o Istri*. Pula 1997.
- KUKOČ, S.  
– 1995. Antropomorfni privjesak tipa Prozor. *Diadora, 16–17/1995*: 51–80.  
– 1998. Grčki simboli u ilirskom svijetu. *OpA, 22/1998*: 7–26.  
– 2003. Ptica i konj u solarnoj dinamici svijeta. *OpA, 27/2003*: 243–250.
- KUŠLJENOVNO PISMO MÜLLNERU 8. 9. 1899., str. 1., Arhiv RS, D2–D0, 10661/1899.
- KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, I. 1863. *Borba Hrvata s Monguli i Tatari*. Zagreb, 1863.
- LASZOWSKI, E. 1923. *Gorski kotar i Vinodol. Dio državine knezova Frankopana i Zrinskih. Mejestopisne i povjesne crtice*. MH. Zagreb 1923.
- LO SCHIAVO 1970. Il gruppo liburnico-japodico. *Atti AL, ser.8, 14/1970*: 363–524.
- LUKEŽIĆ, I. 1988. Kulturna povijest Grobinštine. *GrobZb, 1/1988*: 79–118.
- LJUBIĆ, Š. 1882. Arheološki izkapanje u Bakru. *VHAD, 1/1882*: 4–15.
- LJUBIĆ, Š. 1889. Popis arheološkoga odjela Narodnog muzeja u Zagrebu. Zagreb, 1889.
- MAGGI, P. 1988. Fibule di età romana ritrovate nella Bassa Friulana. *Mem.Stor.Forogiuliesi 68/1988*: 49–56.



- MAIOLI, A. M. 1987. Resti di un insediamento preromano a Rimini. Lo scavo all'ex Convento di S. Francesco. Relazione preliminare. *Coll. Internazionale Celti ed Etruschi nell'Italia centro-settrionale del V sec. a.C. alla Romanizzazione*. Imola, 1987: 381–392.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N. 1970. Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu. *AMC*, 2/1970.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N. 1998. Brončano doba i Željezno doba. Povijest umjetnosti u Hrvatskoj. *Prapovijest*. Zagreb 1998: 161–358.
- MAKJANIĆ, R. 1981. Reljefne šalice tipa »Sarius« iz Osora. *VAMZ*, 3.s. 14/ 1981: 50–55.
- MALINOWSKI, T. 1971. Über dem Bernsteinhandel zwischen den südöstlichen baltischen Ufergebieten und dem Süden Europas in den frühen Eisezeit. *PZ*, 46/1971: 102–110.
- MARCHESETTI, C. 1903. *I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia*. Trieste, 1903.
- MARGETIĆ, L. 1990.- *Rijeka, Vinodol, Istra*. ICR. Rijeka, 1990.
- MARIĆ, Z.
- 1963. Keltski elementi u mlađem željeznom dobu Bosne i Hercegovine. *GZM*, 18/1963: 63–83.
  - 1964. Donja dolina. *GZM*, 19/1964: 5–128.
  - 1964a. Problem sjevernog graničnog područja Ilira. *Simpozij o teritorijalnom i kronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba*. Sarajevo, 1964: 177–214.
  - 1968. Japodske nekropole u dolini Une. *GZM*, 23/1968: 5–79.
  - 1971. Die japodischen Nekropolen im Unatal. *Wiss.Mitt. Bosn.-Herzegowina Landesmuseum A 1/1971*: 13–96.
- MARJANOVIĆ, M. 1981. Kastav. *ZborKas*, 2, Rijeka 1981: 27–54. (Pretisak iz Velikog Ćirilo-Methodskog kalendara za 1908. Zagreb, 1908: 5–23.)
- MASON, Ph. 1999. The Road to the South: the role of Bela krajina in the long-distance exchange networks between the Adriatic and the Eastern Alps in the early 1<sup>st</sup> millennium BC in the light of recent settlement excavation, Archaeology of the Bronze and Iron Age. *Archaeolingua*, 9/1999: 143–158.
- MASRTOCINQUE, A. 1991. *L'ambra e il Eridano. Studi sulla letteratura e sul commercio dell'ambra in età preromana*. Este, 1991.
- MATEJČIĆ, R.
- 1971. Rijeka, Jelenje na Grobničkom polju, Izvor Rječine do Željeznih Vrata. *Claustra Alpium Iuliarum*. ur. Šašel-Petru. *Fontes I*. Ljubljana, 1971: 53–62.
  - 1974. Predhistorijska nekropola Mišinc u Kastvu. *LT*, 1, Opatija 1974: 51–77.
  - 1981. Graditeljsko nasljeđe Kastva. *ZborKas*, 2/1981: 63–84.
  - 1982. Stara Tarsatica. *U: Trsat od davnih do današnjih dana*. Rijeka, 1982: 13–36.
  - 1983. Sistem prehistorijskih gradina od Rijeke do Starada. *LT*, 5, Opatija, 1983: 47–52.
  - 1988. *Kako čitati grad*. ICR. Rijeka, 1988.
- MICULINIĆ, S. 1988.-Grad Grobnik. *GrobZb*, 1/1988: 119–162.
- MIGLIAVACCA, M. 1987. Fibule Certosa dalla zona prealpina tra Adige e Brenta. *Arch. Ven.*, 10/1987: 21–55.
- MIHOVIĆ, K.
- 1995. Srebrni nakit iz Nezakcija. *Diadora*, 16–17/ 1994.–1995: 81–100.
  - 1996. *Nezakcij, nalaz grobnice 1981. godine*. *KatMon*, 6, 1996.
  - 2001. *Nesactium. Nezakcij, Prapovijesni nalazi 1900.–1953*. *MonKat*, 11, 2001.

- MIROSAVLJEVIĆ, V. 1974. Gradine i gradinski sistemi u prehistorijsko i protohistorijsko doba. *ARR*, 7/1974: 259–301.
- MOREL, J. P. 1981. *Céramique campanienne*. Les Formes. Rome, 1981.
- MOREL, J. P. 1987. La ceramique a' vernis noir en Italie septentrionale. *Coll. Internazionale: Celti ed Etruschi nell' Italia centro-settentrionale del V sec. a.C. alla Romanizzazione*. Imola, 1987: 111–134.
- MURAJ, A. 1998. Obrisi svakidašnjeg života. *U: Etnografija, Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Zagreb, 1998: 23–150.
- MÜLLNER, A. 1896. Prähistorische Forshung auf dem Fiumaner Gebiet. Sažeci predavanja od 7. 11. 1895. *Mittheilungen des Naturwiessenschaftlichen Clubs in Fiume*. Fiume, 1986: 71–72.
- NEGRONI-CATACCHIO, N. 1976. Le vie dell' ambra. I passi alpini orientali e l' Alto Adriatico. *AAAd* 9/1976: 21–57.
- OLUJIĆ, B.  
– 1999. *Japodi od 5. do 1. stoljeća prije krista, Kultura u prostoru između latenske kontinentalne i jadranske civilizacijske*. Doktorska disertacija. *Rukopis*. Zagreb, 1999.  
– 2002. Grob kao znak i poruka-japodski svijet mrtvih. *HAnt*, 8/2002: 73–84.
- PALAVESTRA, A. 1993. Praistorijski čilibar na centralnom i zapadnom Balkanu. *PosIzd SAZU*, 52/1993.
- PERONI, R. 1975. Studi sulla cronologia delle civiltà di Este e Golasecca. *Origines. Studi e materiali pubblicati a cura dell' Instituto di Preistoria e Protostoria*. Firenze, 1975.
- PRIMAS, M. 1967. Zur Verbreitung und Zeitstellung der Certosa Fibeln. *JRGZ*, 14/1967: 99–140.
- RAČKI, A. 1948. *Zabilježbe iz povijesti gospositije Grobnik*. Rijeka, 1948.
- RADIMSKY, V. 1893. Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća. *GZM*, 5/ 1893: 575–636.
- RADMILLI, A. M. 1972. La cultura dei Castellieri. *AAAd*, 2/1972: 7–17.
- RIEDEL, A. 1977. The fauna of four prehistoric settlements in northern Italy. *AttiTrieste*, 30/1976: 65–122.
- RAUNIG, B. 1968. Japodska Nekropola na Crkvini u Golubiću. *GZM*, 23/ 1968: 81–98.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, D. 1989. Onomastičke studije s teritorija Liburna. *Iliri i antički svijet*. Split, 1989: 711–729.
- ROGIĆ, V. 1982. *Regionalna geografija SR. Hrvatske*. Zagreb, 1982.
- SAKARA-SUČEVIĆ, M. 2003. *Kaštelir pri Novi vasi-Bertonigla-Prikaz naselbinske materialne kulture pozne bronaste in železne dobe v Istri*. Magistarski rad. *Rukopis*. Ljubljana, 2003.
- SALOPEK, M. 1957. Geološka građa Hrvatskog primorja u široj okolini Rijeke. *Ljetopis JAZU*, 62/1957.
- SALZANI, L. 1990.-Rinvenimenti archeologici nel Veronese. *Quad.Arch.Veneto*, 6/1990: 188–190.
- SILIĆ, J., LUKEŽIĆ, I. 1988. Kroz jezičnu povijest Grada Grobnika. *GrobZb*, 1/ 1988: 13–18.
- SKOK, P. 1952.-Toponomastički problemi, Riječka toponomastika. *IstČas*, 3/1952: 7–10.

- LA NECROPOLI SAN SERVOLO. VENETI, ISTRI, CELTI E ROMANI NEL TERRITORIO DI TRIESTE. *Civici musei di storia ed arte*. Trieste, 2002.
- STARAC, A. 2000. *Rimsko vladanje u Istriji i Liburniji II*. Liburnija. *MonKat*, 10/II, 2000.
- STARÉ, F. 1970. Upodobitev rojstva na pektoralu iz Ulake na Notranjskem. *VAMZ*, 3.s. 4/1970: 13–30.
- STIPČEVIĆ, A. 1974. *Iliri. Povijest, život, kultura*. ŠK. Zagreb, 1974.
- STIPČEVIĆ, A. 1981. Kultni simboli kod Ilira. *Poslzd CBI*, 10–54/1981.
- STRAŽIČIĆ, N. 1996. Osnovna geografska obilježja Županije primorsko-goranske. U: *Županija primorsko-goranska, Povijesni pregled od najstarijih vremena do današnjih dana*. ICR. Rijeka, 1996: 37–52.
- SUIĆ, M.
- 1953. Prilog poznavanju odnosa Liburnije i Picenuma u starije željezno doba. *VAHD*, 55/1953:71–103.
  - 1976. *Antički grad na istočnom Jadranu*. Zagreb, 1976.
  - 1981. *Zadar u starom vijeku. Prošlost Zadra, 1*. Zadar, 1981.
- ŠAŠEL, J. 1984. Tisućljeće prije rimskog osvajanja. U: *Κελτικοί. Kelti i njihovi suvremenici na tlu Jugoslavije*. Ljubljana, 1984: 10–17.
- ŠAŠEL, J., PETRU, P. 1971. *Claustra Alpium Iuliarum. Fontes I*. Ljubljana, 1971.
- ŠKILJAN, M. 1977. *Istra u protohistorijsko i protoantičko doba*. Magistarski rad. *Rukopis*. Zagreb, 1979. (objavljeno u: *L'Istria nella protostoria e nell'età protoantica. AttiRov*, 10/1979.–1980.)
- ŠLAUS, M. 2002. Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala s nalazišta Grobnik i Kastav. *HAZU stručni izvještaj EP– 54 – 02/02*. Zagreb, 2002.
- T...IĆ, 1938. Šetnja Solinom. *Primorje*. Sušak 8. 10. 1938.
- TERŽAN, B.
- 1975. Valična vas. *AVes*, 24/ 1973 (1975): 660–729.
  - 1977. Certoška fibula. *AVes*, 27/ 1976 (1977): 317–536.
  - 1984. O jantaru z Derbelega vrha. *AVes*, 35/ 1984: 110–118.
  - 1990. Polomesečaste fibule. O kulturnih povezavah med Egejo in Caput Adrie. *AVes*, 41/ 1990: 49–88.
- TERŽAN, B., TRAMPUŽ, N. 1975. Prispevek h kronologiji Svetoloucijske skupine. *AVes*, 24/ 1973 (1975): 416–460.
- TERŽAN, B., LO SCHIAVO, F., TRAMPUŽ-OREL, N. 1984. *Most na Soči (Santa Lucia II)*. Table. *KatMon*, 23/1984, 2.
- TERŽAN, B., LO SCHIAVO, F., TRAMPUŽ-OREL 1985. *Most na Soči (Santa Lucia I)*. Tekst. *KatMon*, 23/1985, 1.
- TEŽAK-GREGL, T. 1981. Certosa fibule na centralnom japodskom području. *VAMZ*, 3. s. 14/ 1981: 25–48.
- TODD, J. 1975. *Izvještaj o spektrofotogrametrijskoj analizi jantara iz Kastva*. Arhiv arheološkog odjela PPMHP, Rijeka, 1975.
- TODD, J., EICHEL, H. M., BECK, W., MACCHIARULO, C. 1976. A Bronze and Iron Age Amber Artifacts in Croatia and Bosnia-Herzegovina. *JFAr*, 3/ 1976: 313–327.

THE TREASURES OF CARNIOLA. New York, 1934.

VALVASOR, J. W. 1689. *Die Ehre des Herzogthums Krein*. Laibach, 1689.

VEJVODA, V. 1961. Japodske dvokrake igle. VAMZ, 3.s., 2/ 1961: 115–124.

VILLARD, F. 1962. *Les vases grecs*. Paris, 1962.

VITALI, D. 1987. Monte Bibele tra Etruschi e Celti: Dati archeologici e interpretazione storica. *Coll. Internazionale Celti ed Etruschi nell' Italia centro-settentrionale del V sec. a.C. alla Romanizzazione*. Imola, 1987: 309–380.

WILKES, J. J. 1969. *Dalmatia*. London, 1969.

ZANINOVIĆ, M.

– 1982. Otoci Kvarnerskog zaljeva-arheološko strateška razmatranja. *IzdHad*, 7, 1982: 43–51.

– 1988. Liburnia militaris. *OpA*, 13/ 1988:43–67.

– 1994. Apsorus, Crexa, Nesactium, Bado sulla rotta marittima adriatica. *QAV*, 10/ 1994: 179–188.

ZEČIĆ-HORVAT, J. 2000. *Elementi arhajskog stila na jantarnoj plastici 6. i 5. stoljeća prije Krista na srednjem zapadnom Balkanu*. Diplomski rad. *Rukopis*. Zagreb, 2000.

## SUMMARY

### GROBNIK IN THE IRON AGE

The theory that Grobnik existed and developed during the Iron Age is primarily supported by the research of the Grobnik necropolis Grobišće since as a result of thousands of years of urbanisation and successive extensions any physical features dating from the Iron Age have been obliterated with the exception of the pattern and disposition of the settlement itself. (fig 1, 4–5). The necropolis, as was the rule in the Rijeka region, was located beside one of the town approaches, which is typical of the wider Mediterranean cultural heritage. Research of the Grobišće necropolis has shown that the bodies were buried fully extended, typical of the Japodic, Colapian and Notranjska cultural groups. Construction of the grave was simple, consisting of a number of stone arches above the head of the deceased or just a levelling of the ground (soil or sand). However, as in the Kastav necropolis, we must take into account previous research, which indicates that burials at Grobnik also took the form of cremation in urn graves. This suggests there may have been bi-ritual burial customs, which is often the case among the Japodian, Colapian and Notranjska cultures. Finds of material culture show that bodies were clothed in autochthonous and recognisable costumes and/or encased in sheets, which were decorated with bronze buttons, a considerable number of which have been found. Various traditional kinds of fibulae, rings or belts, decorative beads and necklaces and occasionally earrings, pectorals or special forms of amulets were probably the mark of more outstanding individuals of the community. Grave goods took the form of simple ceramic articles or, more rarely, ceramic whorls (Pl. 1–9).

Chronologically, the material culture discovered shows the settlement of Grobnik to have been formed later than the one in Kastav. This can especially be seen in the various kinds of fibulae found, according to which other finds can be dated, especially parts of costumes since ceramic production is far less well documented than that of nearby Kastav. Research of all elements shows that the settlement was formed and organised during the period of the mature Iron Age in the seventh century BC, until the early sixth century BC, an intermixing of very diverse cultural elements and influences expanded, as in the wider Rijeka region. From that time there were stronger

links with Italic cultures, especially that of Este and northern parts, and there is evidence of cultural influence from central and southern Italy and from the other direction from the Japodic and sub-Alpine regions and even from the central Balkans. This can be seen from the finds of two-knot bow fibula (Pl. 2: 1.1). Unlike other finds this Grobnik fibula can only be associated with Balkan influence and can be dated to the seventh or even sixth century BC. Of course besides reflecting certain adoption of styles, taste and trends they also show adaptation to personal conception, requirements and possibilities, throughout the Iron Age, which may be best seen in fibulae, pins and belt decorations. Raw materials came from the nearest sources in Gorski Kotar or the Kvarner (Quarnero) islands, and were the basis of considerable trade and exchange especially with the sub-Alpine areas directly or through the Japods of the west Balkan mines. The horse motive dominates these artefacts and is seen as a chthonic deity in all forms of the burial cult, deeply rooted in Mediterranean traditions. Thus a profitable trade developed and strengthened the currents of cultural influence. This stabilised in the sixth century BC to the early decades of the fourth century BC. The Certosa fibula was very important for this whole period; most commonly found are numerous examples of the late 10 variant of B. Teržan. There are also examples of the 12 b and 7 e and f variants of later fibula, last expression of the Hallstatt culture. They show local workmanship especially in additional decorative details in spirals, earrings, rings and pendants. Pendants can be seen to be original local products from the pictorial elements, style and workmanship and were the product of a local workshop, which specialised in casting apotropaic symbolic and decorative products and which was probably in Kastav. This was particularly true of pectorals with animal motives, which were favourite fashion and cult symbols of the Grobnik community. Some authors consider that the pectorals from the Rijeka region, like all Vinica examples, were under direct Japodic influence because the antithetic placement of horses' heads are a sign of their zoomorphic art. Pendants and pectorals can be dated to the fifth and fourth centuries BC and extended to the third. Some other imported goods can be dated from the same period as the Certosa fibula, such as kantharos from grave 1, trench 3, in the Grobišće nekropolis (Pl. 1: grave 1: 6, fig 15) which, according to similar examples in Italy, are dated fourth and third centuries BC, which is confirmed by the Certosa fibula, local variant 10, with saltaleone on bow, and other parts of wearing apparel found in the same grave. Thus the majority of articles show signs of local production or are high quality imports, which indicate the prosperity, strength and cultural awareness of the inhabitants of the wider Rijeka region at that time, and which should be seen in the wider context as the height of the Iron-Age during the prehistoric or classical history of Europe.

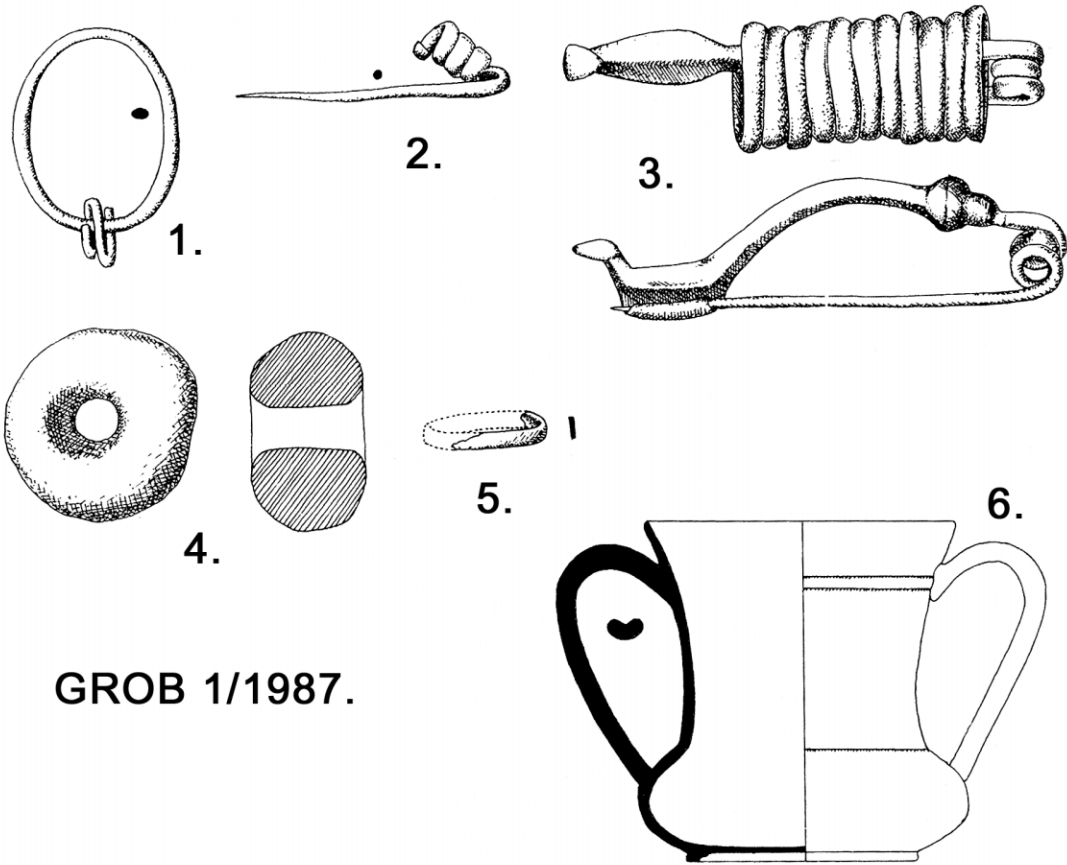
In the same way in inland Europe the early signs of the new Iron-Age began to be indirectly felt most commonly in fibula. Indeed the Grobnik pectoral was suspended from an early La Tène fibula with a zoomorphic design (Pl. 6: 1.3.2. fig 14), which means that at that time Celtic culture began to be indirectly felt in such fibula. In this way we can see the unbroken connection of the Rijeka region with the Sveta Lucija i.e. Idrija in the Posočje groups where identical examples are found. That connections via the La Tène form existed with the Po valley is shown in the early La Tène ribbed fibula (T, 4: 1.3.3., fig 16). The style of workmanship and form of this fibula can simultaneously be found in the Padua part of Etruria and also refer to the early La Tène form with a curved leg (T, 4: 1.3.1., fig 16), of which similar examples can be found in Este and Montebelluno. Analogous fibulae are also to be found in Mokronog and Novo Mesto and record the level of Mokronog 1, in the fourth and third centuries BC.

The next development came in the mid La Tène fibula, a large number of bronze buttons, outstanding being a conical button and a disk shape, and belts made of buttons and two-part cast plaques. Taking into account parallel forms of decoration this belt can be included among the group of Vinica belts and dated to the third or beginning of the second century BC. Chronologically they

correspond with the mid La Tène period (Pl. 4: 1.4.1.–1.4.3., fig 16) known as the regional type of Kastav. Most like them are those of the Japod region in Lika and the Una Valley where they were found together with type Certosa 7 fibula variant B Teržan (Pl. 2. 1.2. 4; 3: 1.2.5.–1.2.8, fig 13) exactly as at Grobnik. These parallels identify them geographically, culturally and chronologically. All these examples of the material culture show the further intensive connections with the Japodic and Colapian cultures, which probably came from the sub-Alpine region now completely part of the La Tène world. This was a time when imports from the Mediterranean workshops declined, which was a result of the Roman domination of the Mediterranean shores, particularly in Italy and the whole of the Adriatic. During the period from the first decade of the third century to the second half of the second BC there were fierce Japod attacks on Aquileia region, which prevented Roman stabilization of this part of Cisalpine Gaul (APP. ILLYR. 18). This was a period when the Japods could have been able to rule the Primorje, which would tally with ancient sources that contain no information about Liburnia on the coast. Confirmation of this is provided by documentation of the material culture from the wider Rijeka region, i.e. Grobnik and Kastav, which are more in touch with Japod than Liburnian material culture. Of course one can suppose that the Japod strength in those coastal regions differed from that of its central area, allowing them to merge with adjacent cultures. In the second half of the second century BC there were great changes resulting from the advance of powerful Roman Republic. This was especially felt in the Rijeka region during the wars between Rome and the Japods and Carni or Histri, who would in that period be defeated. In Grobnik, the period from then until the creation of the Empire with its political frontiers, was the last phase of what we may still call the Iron Age during which the Jezerine fibula came into use although most likely the old forms of fibulae, rings, buttons, ceramic, amber and glass beads still had their place. The Jezerine fibulae (T. 5: 1. 5. 1–1. 5.2, fig 18) like the many examples from the graveyards of Pounje and Novo Mesto were the last Iron Age products in what was the period of new civilisation. According to the most recent studies of Stefan Demetz, the Grobnik fibulae belong to the Jezerine type IIa2, which match Feugère type 12a, and can be dated to the end of the first century BC. These and similar artefacts can often be found together in early Roman culture. Parts of costume found in the Grobnik necropolis underpin this as burials took place dating from ancient even to the early Middle Ages. Most important in all this is the essential continuity, from the Iron Age to ancient and observance of an authentic burial, costume and burial customs. These are all witnesses of a single human community, a population that retained its cultural heritage into the new culture and civilisation that came with antiquity. This is evidence of a well-structured society that was coherently organised according to its own rules and hierarchy. Some of these elements, as we have seen, can be seen in the burial customs and material goods, but this is a field that is in general poorly conducted a research, which lessens the possibility of clearer perceptions and concrete analysis of social structure both in Grobnik and in the whole of the Rijeka region.

Rukopis primljen 19. V. 2004.

Rukopis prihvaćen 25. V. 2004.



GROB 1/1987.

GROB 2/1987.

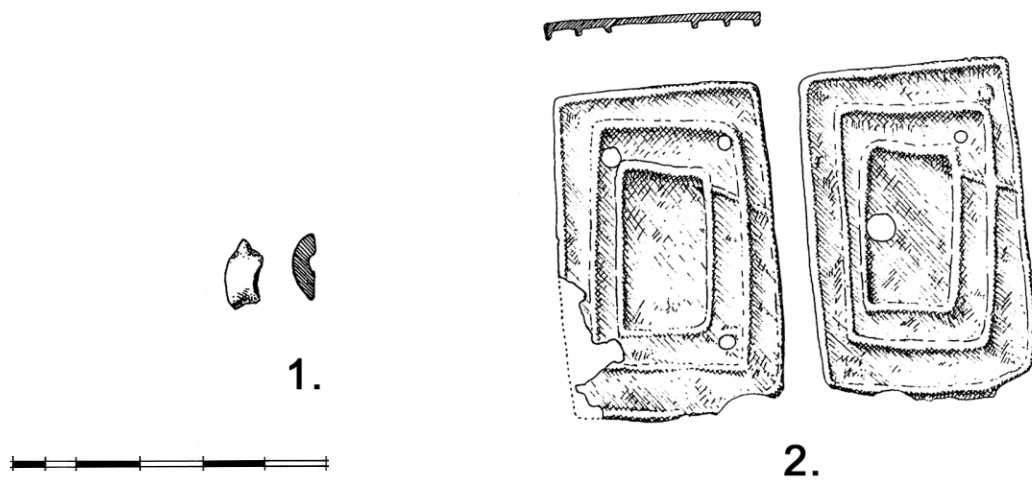


Tabla 1.

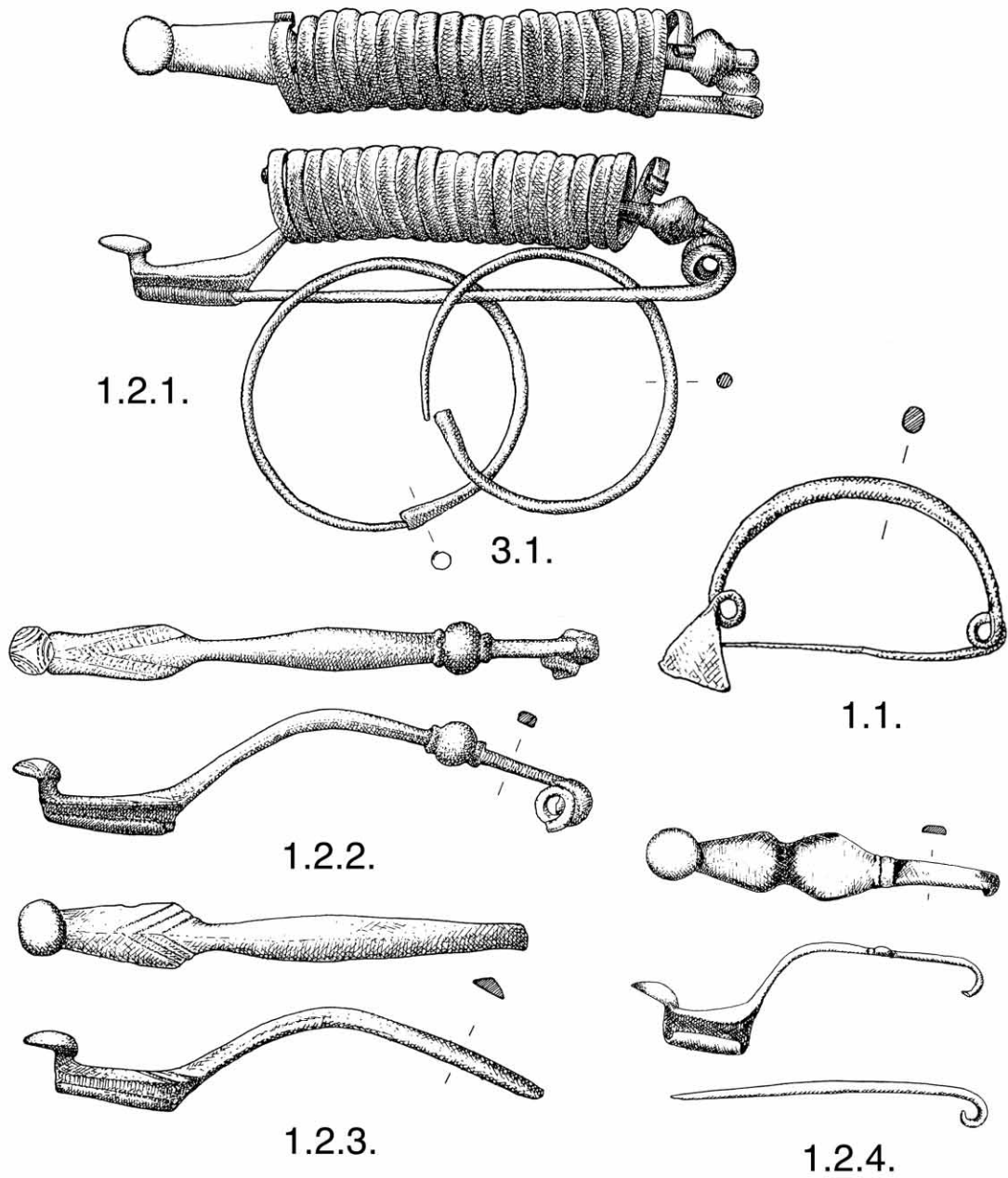


Tabla 2.



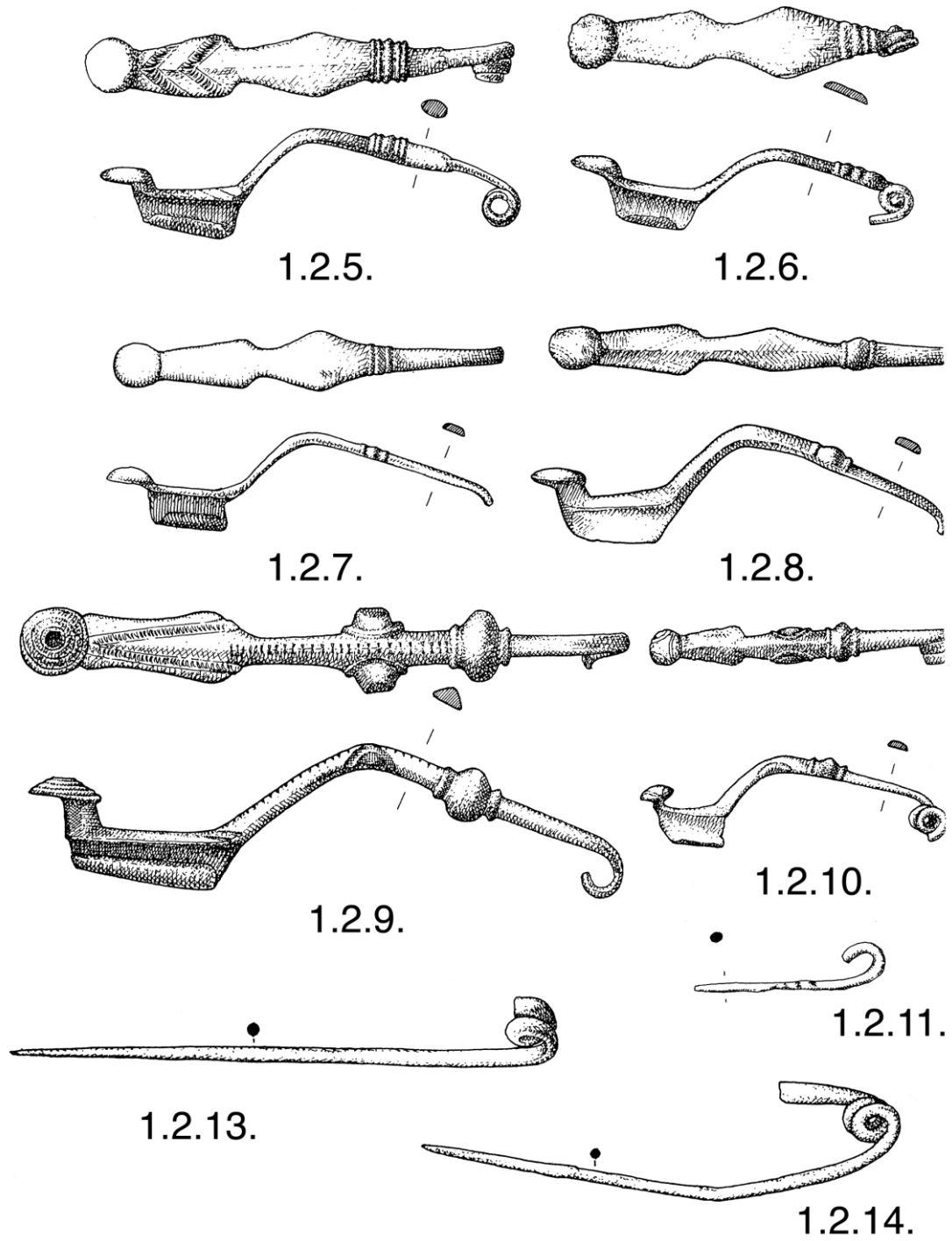


Tabla 3.

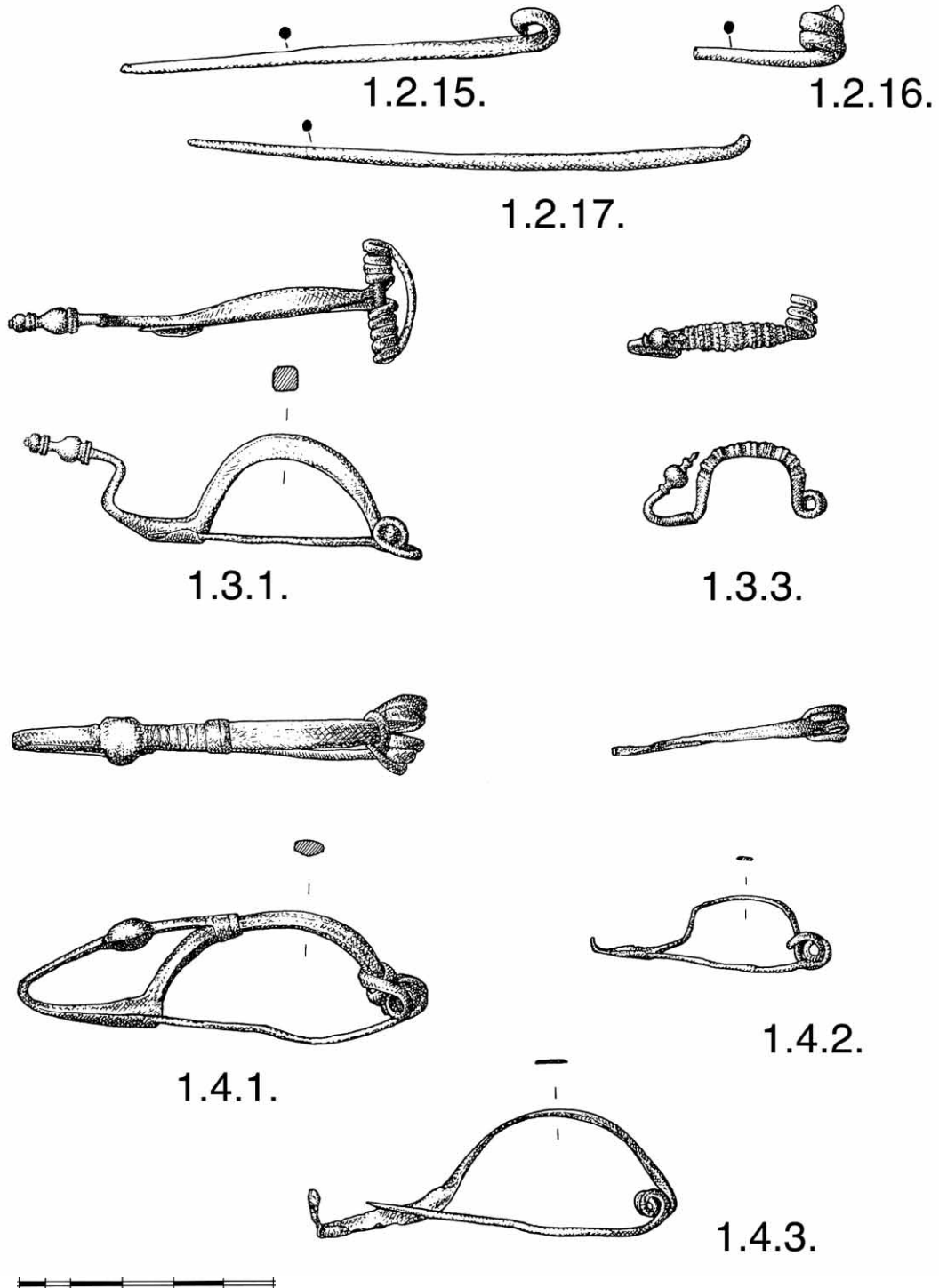


Tabla 4.

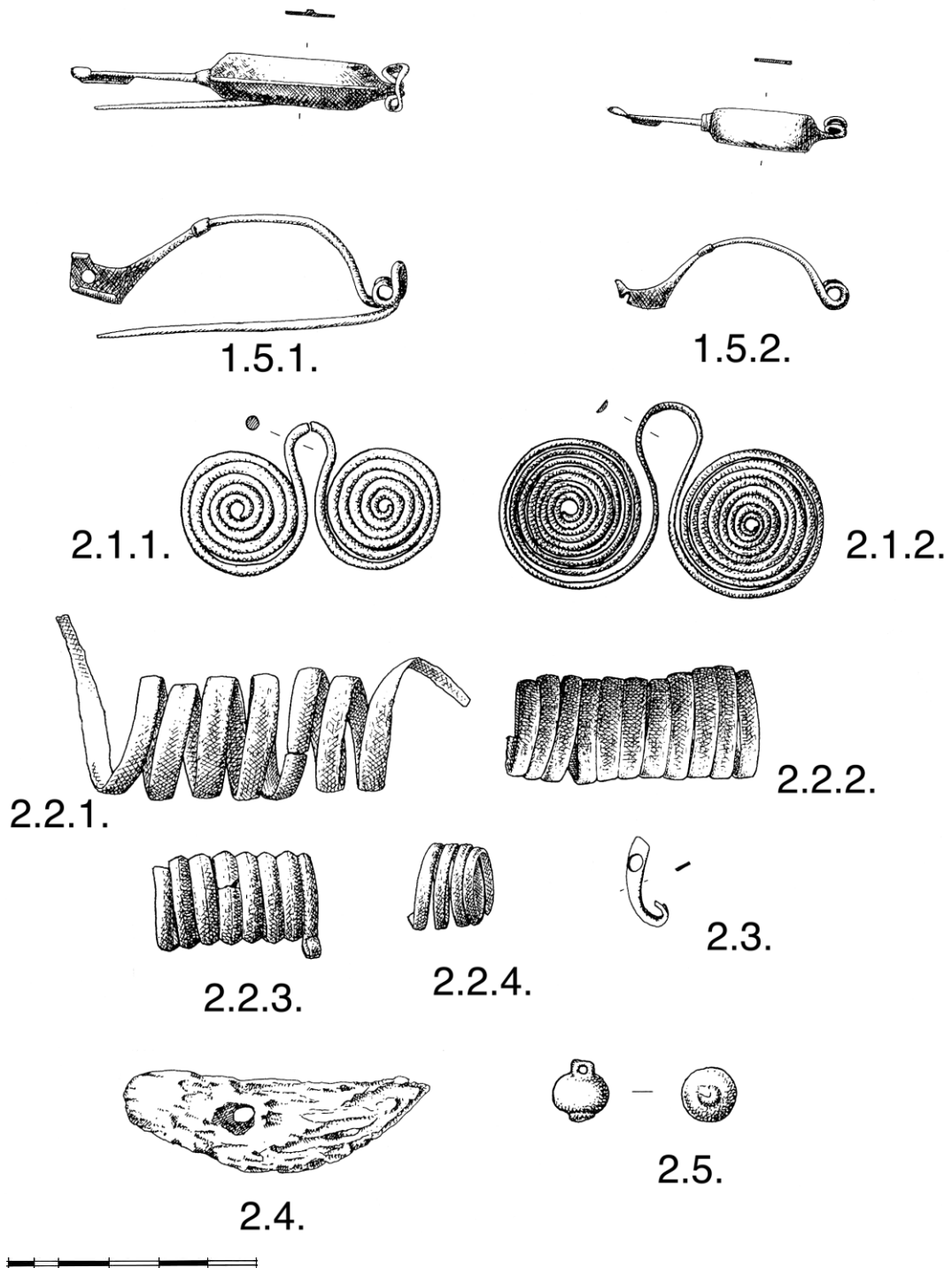
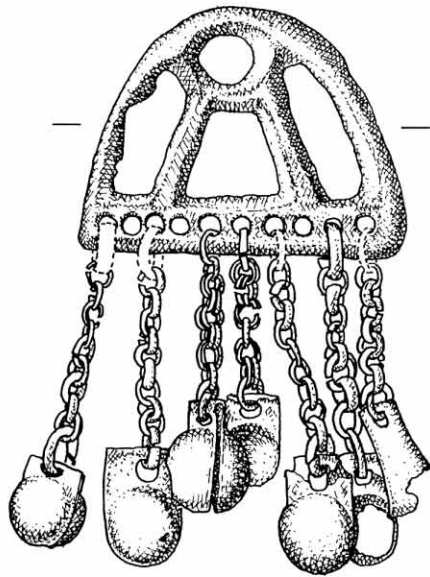
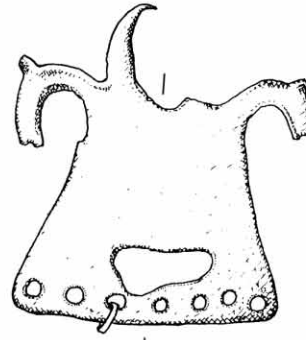


Tabla 5.



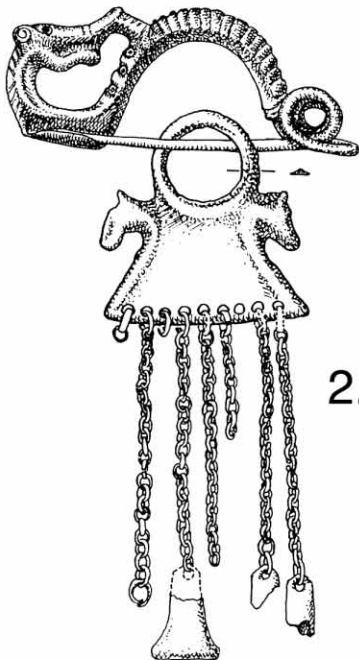
2.6.1.



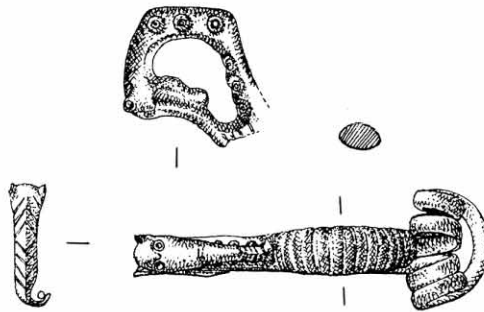
2.6.2.



2.6.3.



2.7.



1.3.2.



Tabla 6.

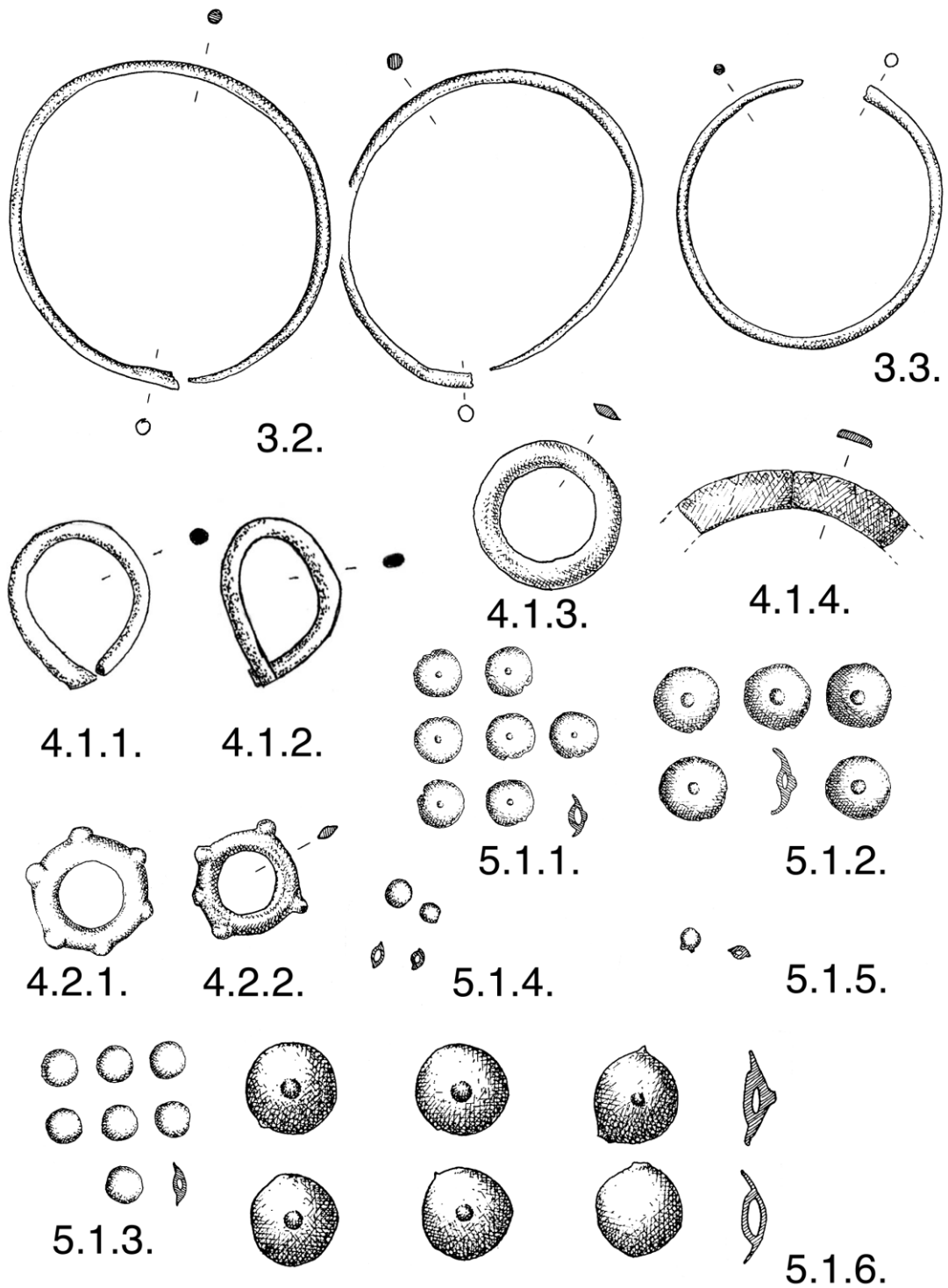
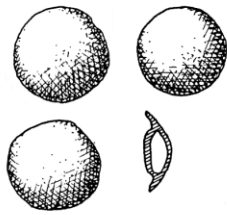
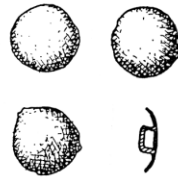


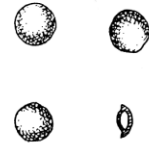
Tabla 7.



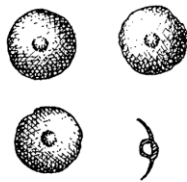
5.1.8.



5.1.9.



5.1.10.



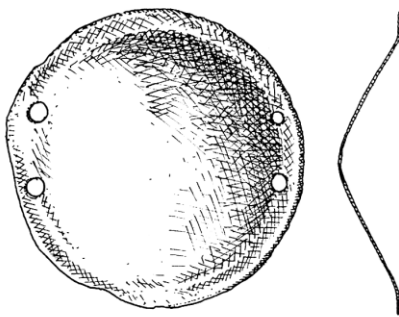
5.1.11.



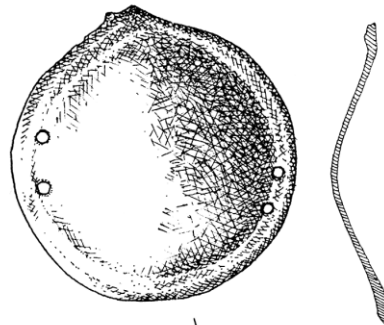
5.1.12.



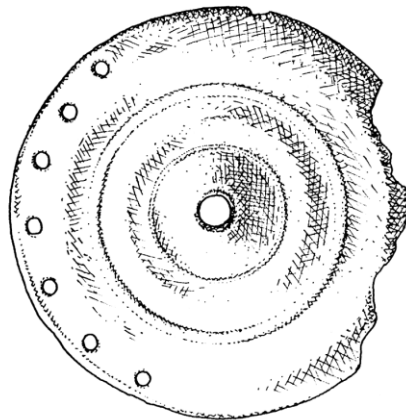
5.2.1



6.1.



6.2.



6.3.



6.4.



Tabla 8.

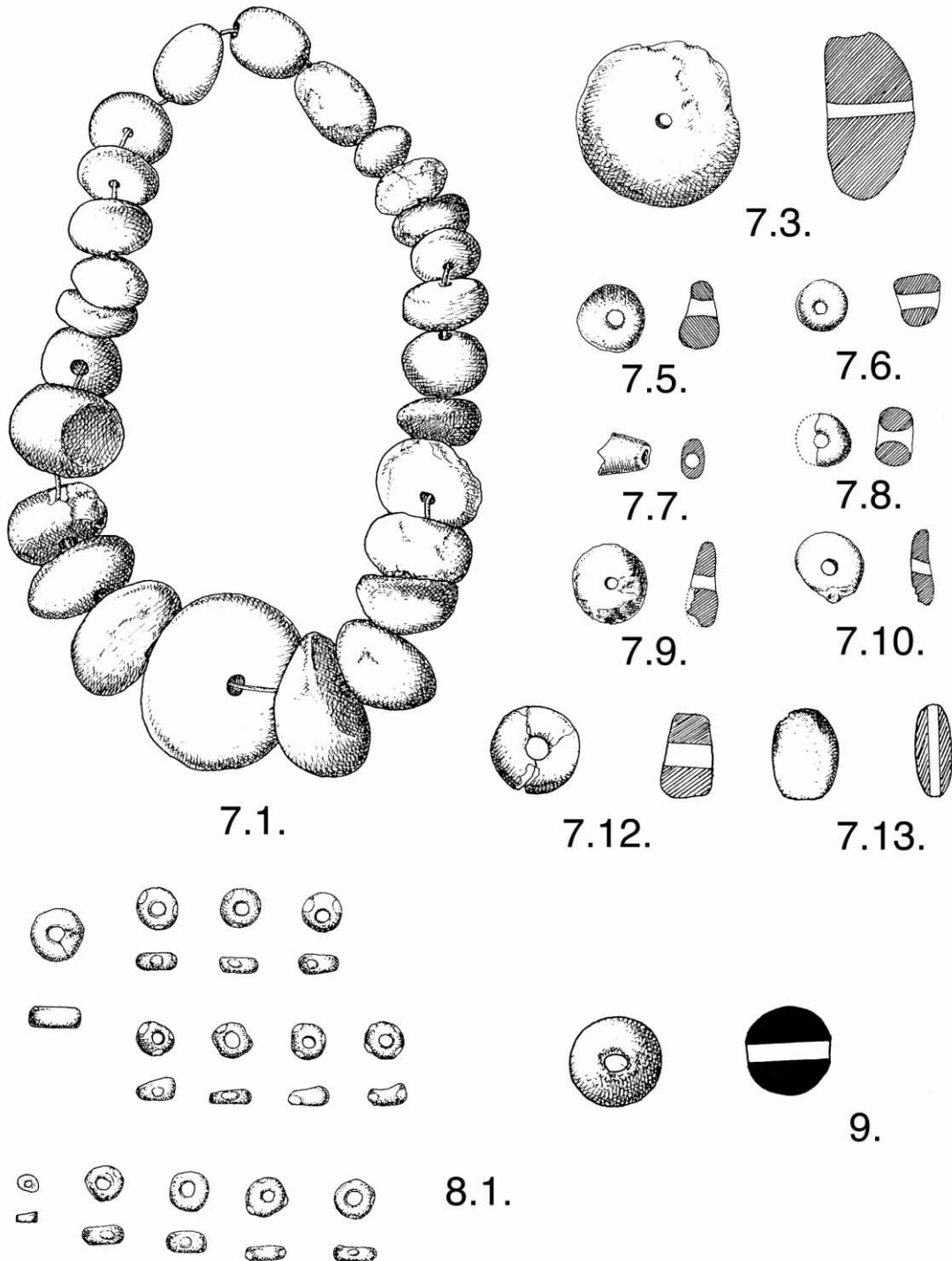


Tabla 9.